Yeni Toplum

TÖB-DER'in AYLIK EĞİTİM BİLİM ve SANAT DERGİSİ

MAYIS 1976 ● YIL : 1 ● SAYI : 6

TÖB-DER adına sahibi : **Cemil ÇAKIR** ● Sorumlu Müdürü : **Rüştü APAYDIN** ● Fiyatı : 5 Lira ● Abone : Yıllık 50, altı aylık 25 Lira ● Adres : Gazi Mustafa Kemal Bulvarı 14/1 Demirtepe - Ankara ● Tel: 174927 ● Dizgi-Baskı-Cilt: ÇARK Matbaası

BU SAYIDA

1 MAYIS (*)

İbrahim GÜZELCE
DİSK Genel Sekreteri

Sevgili Dostlar,

Bazı tarihler, olaylar vardır, unutulmaz. Belki biz görmemişizdir, yaşamamışızdır. Belki de başka bir ülkede doğmuştur. Fakat öylesine derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır ki yüzyıllar sonra bile, sanki yaşanmışçasına hatırlanır. Artık, etle kemik gibi varlığımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Onu yok etmeye, karalamaya veya saptırmaya çalışmak mümkün değildir. Çünkü, bu gibi olaylar milyonlarca insan tarafından benimsenmiş ve durmadan gelişen, büyüyen maddi bir güç haline gelmiştir. Hele temelinde yatan nedenler, bugün hâlâ daha pek çok ülkede halkların varlığını tehdit ediyorsa bu tarihlerin değeri ve çağdaşlığı bir kez daha artar.

İşte 1 Mayıs tüm emek dünyası için bu tarihlerdendir. Ülkemizde, daha 1925'lerden itibaren burjuvazinin 1 Mayıs'ı «Bahar ve Çiçek Bayramı» olarak ilân etmesi, 1 Mayıs'a kimlerin sahip çıktığını gösterir. Egemen sınıflar bu tarihi bize unutturmak için çok uğraştılar. Sıkıyönetim mahkemeli, coplu, taban-

(*) DİSK'in hazırladığı 1 Mayıs broşürüne İbrahim Güzelce'nin yazdığı önsöz.

calı, işkenceli, zindanlı baskı ve zulüm mekanizmasını çalıştırdılar. Fakat, artık bayraklaşan, kitlelere ait olan bu günü köfteli, ayranlı, çiçekli bir piknik günü haline getiremediler. Onun asıl sahipleri 1 Mayıs'ı yaşattılar, yücelttiler. Sermayenin emrindeki baskı güçleri **«Bütün Dünya İşçileri Birleşin»** sloganını öldüremediler. Her şiddet uygulaması büyüyen kuşkularını açığa vurdu.

Türkiye'de yıllardır yığınsal olarak kutlanamayan 1 Mayıs, 1976 yılında bir anda yüzbinlerin, milyonların elinde, yüreğinde ve kafasında bayraklaşıyor. Alanları dolduran kitleler kendi sınıflarının gücünü, sermayenin güçsüzlüğünü daha iyi kavrıyorlar. 1976'nın 1 Mayıs'ında Türkiye işçi sınıfı, aynı anda, tüm dünya emekçileriyle birlikte haykırıyor. Bu haykırış, emeğin sermayeden kurtuluş mücadelesini dile getiriyor. **Türkiye işçi sınıfı hareketinin uzun geçmişine ve dünya işçi sınıfının kazanımlarına sahip çıkan DİSK, 1 Mayıs 1976'da yeni bir güç ve soluk kazanıyor. Bu soluk, Türkiye işçi sınıfının sendikal birliğini DİSK'te gerçekleştirme soluğudur.**

Her geçen yılla birlikte 1 Mayıs yeni bir anlam ve daha zengin bir içerik kazanıyor. Uluslararası işçi bayramı, ilk olarak 1890'larda kutlanmıştı. O yıldan bugüne dünyamızın çehresi değişti. Daha insancıl oldu. Yeryüzünün üçte biri kapitalizmin sömürüsünden, yoksulluk, baskı ve zulmünden kurtularak, özgürlük kazandı. Bu ülkelerde sermayenin diktatörlüğüne sünger çekildi. 1919'da dünya yüzölçümünün yüzde 72'sini ve dünya nüfusunun yüzde 69'dan fazlasını sömürge ve bağımlı ülkeler oluşturuyordu. Bugün ise, son sömürgelerin yüzölçümü yüzde 4'ten, sömürge nüfusu ise yüzde 1,1'den daha azdır. Son olarak Vietnam, Kamboçya, Laos, Mozambik, Gine, Angola, halkları emperyalist sömürgeciliğe ülkelerinde son vermişlerdir. Ulusal kurtuluştan sonra halklar ekonomik bağımsızlıkları için mücadele vermektedirler. Toplumsal ilerlemeye set çeken engeller birer birer sökülüp atılmakta ve emekçiler ulusal zenginliklerini ellerine geçirmektedirler. İleri derecede gelişmiş kapitalist-emperyalist ülkelerde de örgütlü işçi ve emekçi kitleler sömürü düzeninin buhranına karşı savaşmakla tekelci sermayenin egemenliğini sarsıyorlar.

1976'nın 1 Mayıs'ı sosyalizmden yana değişen böyle bir dünyada kutlanacak. Türkiye işçi sınıfını 1 Mayıs'tan koparmak, emek dünyasından koparmak demektir. Kimsenin gücü yetmez buna.

1 Mayıs grev değildir.

1 Mayıs tüm dünya emekçilerinin uluslararası birlik ve dayanışmalarını gösterdikleri bir gündür.

1 Mayıs, birleştiğinde dünya emekçilerinin yenilmez gücünü burjuvaziye dayattığı ve tüm çalışanlara örnek olduğu bir gündür.

1 Mayıs «Bahar ve Çiçek Bayramı» değildir.

O gün, kırlarda eğlenmeyi, çiçek toplamayı biz burjuvaziye ve sınıf uzlaşmacısı sendikalara, Türk-İş'e bırakıyoruz.

Şubat 1976

DÜNYA İŞÇİ SINIFININ BİRLİK, DAYANIŞMA VE MÜCADELE BAYRAMI

1 MAYIS

Hasan GÜRKAN

1 Mayıs, dünya proletaryasının ve bütün emekçilerin kapitalizmin sömürüsüne karşı enternasyonal birliklerini, dayanışmalarını, mücadele azimlerini hep birden dile getirdikleri işçi bayramıdır. Bugün, proletaryanın muzaffer olduğu sosyalist ülkelerde ve iktidar için savaştığı kapitalist ülkelerde işçiler, emekçiler üretimi bırakırlar. Alanları yüzbinlerle doldurup işçi sınıfının ulusal ve uluslararası taleplerini haykırırlar. Evrensel olarak sömürü temelinde, çıkarlar çerçevesinde örgütlenmiş emperyalizme karşı dünya proletaryasının enternasyonal mücadelesini dile getirirler.

1 Mayıs, İspanya gibi açık faşist birkaç ülkenin dışında dünyanın her yerinde bu anlayışla kutlanır.

Bizde, işçi sınıfımızın ekonomik, ideolojik ve politik mücadelesini yıllardır, zındanlarla, işkencelerle, ağır ceza yasalarıyla, darağaçlarıyla, zulümle bastıran burjuvazi; 1 Mayıs'ın gerçek anlamını emekçi kitlelerden gizlemek için, olağanüstü çaba harcamıştır. 1 Mayıs'ı «Bahar Bayramı» olarak ilân etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarına rastlayan, hükümetin Sovyetler Birliği ile

dostluk politikası güttüğü birkaç yılın dışında, her bir Mayısta polisteki izinler kaldırılmış, sosyalistler tutuklanmış, işçi bayramının kitlesel gösterilerle kutlanması engellenmiştir.

Kahır ve acılarla dolu mücadele yıllarında gene de 1 Mayıs, sosyalistlerce, anlamına yaraşır bir biçimde, kutlanmıştır. Bu uzun mücadele döneminde nicel ve nitel olarak gelişen işçi sınıfımız gücünü dosta düşmana kabul ettirmiştir.

DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler bu yılki 1 Mayısla ilgili basın demecinde «DİSK'in sendikal öncülüğünü yaptığı Türkiye İşçi Sınıfı 1 Mayıs 1976 da, kendi bayramlarını kutlayan dünya emekçilerinin yanında yer alacaktır. İşçi Sınıfımızın demokratik sınıf ve kitle sendikal örgütü olan DİSK, tüm gücü ile 1 Mayıs işçi bayramını kutlama hazırlıklarına girişmiş bulunmaktadır. 1 Mayıs 1976, Türkiye işçi hareketinin en büyük demokratik kitle gösterilerinden biri olacaktır.» demektedir. 1925 yılından beri ilk defa ülkemizde 1 Mayıs yüzbinlerce işçi ve emekçinin katılacağı kitle eylemiyle kutlanacaktır.

Bu bayram, bu bayramın anlamı üstüne burjuvazi bütün propaganda olanaklarıyla, anti-komünizm silahını kullanarak, geniş kitlelerin kafasında yanlış imajlar yaratmaya çalıştı. Bunda bir oranda da başarılı oldu. Ne var ki, gelişen toplumsal muhalefet ve sosyal bilinç, bu yalan sisini dağıtıyor. 1 Mayısın nasıl doğduğu üzerinde kısaca durmakta yarar var:

«1874 yılında Amerika'da kapitalist tekeller 'ucuz, daha ucuz, en ucuz' işgücü için Şikago, Newyork, Baltimoor ve Penn sylvania'da 'sefalet ücretleri'ni düşürmeye karar verdiler. 13 Ocak 1874 günü Amerikan işçileri bu karara karşı Newyork'da bir miting düzenlediler. Fakat 'millî muhafız' denen baskı güçleri Topkins alanında toplanmış onbinlerce işçiye saldırdı. Yüzlerce işçi yaralandı. Zulüm işçi mahallelerine kadar uzandı.

Kısa bir süre sonra Pennsylvania kömür işçileri direnişi başlattılar. Genişleyen eylem kanlı bir şiddetle bastırıldı. On işçi önderi asıldı.

1877'de demiryolu işçilerinin daha iyi ücretler için başlattığı direnişe, maden ve pek çok fabrikaların işçileri katıldı. Fakat silahlı polis güçleri, tekeller ve siyasal iktidardan aldığı emri acımasızca uyguluyordu. Açılan ateş sonucunda 12 işçi öldürüldü. Daha o dönemlerde burjuva sözcüleri şöyle diyordu: 'Unutulmamalıdır ki, düşük ücretle çalışmak isteyen kitleleri bir avuç anarşist-komünistin engellemeye hakkı yoktur. Ezileceklerdir. Ülkede devletin kanunları yürürlüğe girecektir.'

Nihayet, Amerikan İşçi Sınıfı 1 Mayıs 1886 günü ülke çapında GENEL GREV'i başlattı. Onbinlerce işçi üretimi durdurdu. Genel Grev 'SEKİZ SAATLIK İŞ GÜNÜ İÇİN' ilan edilmişti. İşçiler büyük bir sorumluluk ve kararlılık için de genel grevi sürdürüyorlardı. Ancak 3 Mayıs günü, hareketin içine sızmış bir bozguncu ajanın kışkırtmasını bekleyen silahlı polis, sermayenin emrini uygulamaya başladı. Grev kırıcıları, sarı sendikacılar. gangsterler de polisin yanında saldırıyı düzenlediler. 4 grevci işçi öldürüldü. 4 Mayıs günü Highmerket alanında toplanan binlerce işçiye yapılan saldırı sonucunda 4 işçi, 7 polis öldü ve 50 işçi ile 67 polis yaralandı.

Tutuklanan işiçlerden dördü 11 Kasım 1887'de tekelci sermayenin kurbanları olarak asıldılar.

Temmuz 1889'da 1 Mayıs, dünya işçilerinin uluslararası birlik ve dayanışma günü olarak ilan edildi. 1890 yıllarından itibaren her 1 Mayıs da milyonlarca işçi sekiz saatlik işgünü için direnen ve öldürülen Amerikan işçilerini anıyor ve sermayeye karşı işçi sınıfının kurtuluş bayrağını yükseltiyor[1].

1890 yılında dünya proletaryası tekelci sermayeye karşı işçi sınıfının bayrağını kararlılıkla yükseltirken, yeryüzünde bir tek sosyalist ülke yoktu. Bugün, dünyanın üçte birinde işçi sınıfının iktidarı var. Emperyalizme karşı verilen bağımsızlık demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde ileri mevziler, şanlı, kalıcı zaferler kazanılıyor. Bu mücadele işçi sınıfının öncülüğünde, enternasyonal ruhunun diriliğiyle ve Dünya sosyalist sisteminin desteğiyle veriliyor. İnsanlık sosyalizmin bayrağı altında bütün halkların kardeşçe yaşayacağı barış dünyasına kararlı adımlarla ilerliyor.

Türkiye işçi sınıfı kendi topraklarımızdaki mücadelenin öncüsü, evrensel mücadelenin ayrılmaz bir parçasıdır.

1 Mayıs işçi bayramını bu anlayışla kutlamaya hazırlanan DİSK'in çağrısına öğretmenler, yüzbinlerce emekçiyle birlikte, coşkunlukla cevap vereceklerdir. DİSK öğretmenlerin ekonomik ve demokratik mücadelelerinde önemli bir mücadele aracı olan bütün çalışanların sendika ve grev hakkını savunmaktadır. İşçi memur ayrımına karşı çıkmaktadır. Bütün çalışanların birliğini, bütünlüğünü istemektedir. Bizim örgütümüz TÖB-DER; bu talepleri, işçi sınıfımızın diğer temel talepleriyle birlikte hararetle savunuyor.

Kutlancak 1 Mayıs; memur maaşlarını donduran, kendi yarattığı pahalılığın sebebi olarak toplu sözleşmeleri göstermeye

---

(1) **DİSK AJANSI** : 15.3.1976, 1 Mayıs İşçi Bayramı adlı yazıdan.

çalışan, işlediği siyasal cinayetlerle iktidarını kan göleğine çeviren, bürokrasiyi faşistleştirmek için binlerce memuru kıyan, öğretim kurumlarında kiralık katillerine can güvenliğini yok ettiren, kısacası sınırlı burjuva demokrasisini yokedip kanlı faşist diktatörlük kurmaya çalışan sermaye cephesinin suratına başta işçi sınıfımız olmak üzere bütün emekçilerin ve demokratların in dirdiği güçlü bir şamar olacaktır.

1 Mayıs işçi bayramı, insanlığın kurtuluşu için savaşanlara kutlu olsun.

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFINA SELÂM!

Nazım HİKMET
12 Ağustos 1962

Türkiye işçi sınıfına selâm!
Selâm yaratana!
Tohumların tohumuna, serpilip gelişene selâm!
Bütün yemişler dallarınızdadır.
Belkenen günler, güzel günlerimiz ellerinizdedir.
haklı günler, büyük günler,
gündüzlerinde sömürülmiyen, gecelerinde aç yatılmayan,
ekmek, gül ve hürriyet günleri.

Türkiye işçi sınıfına selâm!
Meydanlarda hasretimizi haykıranlara.
toprağa, kitaba, işe hasretimizi,
hasretimizi, ayyıldızlı esir bayrağımıza.
Düşmanı yenecek işçi sınıfımıza selâm!
Paranın padişahlığını,
karanlığını yobazın
ve yabancının roketini yenecek işçi sınıfına selâm!
Türkiye işçi sınıfına selâm!
Selâm yaratana!

Türkiye'de Öğretmen Sorunları (*)

Giriş :

Öğretmen sorunları, eğitim sorunlarımızın en önemli boyutlarından birisi. Eğitim sorunları da tüm yurt sorunlarımızın bütünü içinde anlam kazanmakta. Kuşkusuz yurt sorunları da dünya sorunlarından soyutlanamaz.

Hızla değişen dünyamızda çelişkiler de keskinleşmektedir. Gelişmeler bizim yurt, dolayısıyle eğitim sorunlarımızı etkilemektedir. Gün geçtikçe sorunlar yumağı büyümekte ve karmaşıklaşmaktadır. Öğretmen sorunlarına ne yönden el atsak öteki sorunlarla da karşılaşmaktayız. Bu durumda yapılacak ilk iş bir «Eğitim Kurultayı» toplayıp «Öğretmen Sorunları» nı öncelikle görüşmektir. Şu anda tam bir keşmekeş içinde bulunan sorunlarımızı hiç değilse meslek mensupları ve kamuoyu huzurunda aydınlatmanın sayısız yararları olacaktır. Bu görev öncelikle **Millî Eğitim Bakanlığımızın** görevidir. Ancak, bakanlığımız öğretmen kıyımı yapmak ve cadı kazanı kaynatmaktan başını kaşıyacak zaman bulamamaktadır. Öyle olmasa da bizim sorunlarımıza otuz yıldır eğilmiş değil, eğileceği de yok. Şimdi bu görev örgütümüz TÖB-DER'e düşmektedir. Tüm demokratik örgütlerden ve bilim çevrelerinden ilgi göreceğimiz kuşkusuzdur.

---

* Bu yazı; TÖB-DER tarafından UNESCO Millî Daimi Komisyonuna sunulan aynı adlı raporun özetidir.

(I) Öğretmenlerin hakları, ödevleri, sorumlulukları :

Anayasamız tüm yurttaşlara «haklar ve özgürlükler» getirmiştir. Devlet bu hakların kullanılması için gerekli ortam ve olanağın sağlanmasıyla yükümlüdür. 12 Mart 1971'den sonraki «balyozlamalar» dan sağ kalan Anayasa ilkeleri bile, yasal hak ve özgürlükler ortamına olanak sağlamaktadır. Yapılan kısıtlamaların çoğu doğrudan doğruya memurları ilgilendirmektedir. Örneğin 46. ve 119. maddelerde yapılan değişiklikler memurların sendikalaşmasını tümden kaldırmıştır.

Ne var ki, Anayasanın vatandaş olarak sağladığı haklar yasalarda memurlar için kısıtlanmıştır. Bunun nedeni kuşkusuz ülkemizdeki sınıf çelişkilerinin keskinleşmesi ve güçlü olan sermaye sınıfının yönetim aygıtını kendi hesabına kullanmak istemesidir. Yönetim yasalarımız, temel çelişkiler nedeniyle «olumsuzluk» kuramına dayandırılmış, memur için yasak ve baskı maddeleriyle doldurulmuşlardır. 1961 Anayasasına karşın eski yasa hükümleri değişmediği gibi daha da kısıtlayıcı birer içerik kazanmışlardır. Yönetim yasaları ve düzenleyici metinler memurun ne görevini, ne de yetkilerini belirlemiştir. Özgür bir yaşama ve çalışma ortamı da sağlayamamışlardır. Öğretmenlerle ilgili yasalar da öğretmenlerin görev, yetki, hak ve sorumluluklarını açık seçik ortaya koymamışlardır. Bu bulanıklık aslında yönetici kesimin işini daha da kolaylaştırmaktadır.

(II) Öğretmenlerin Geçim Sorunu :

Öğretmenler kamu kesiminin en dar gelirlileri arasında yer almaktadırlar. Öğretmenlik özü ve yürütüleceği koşulların, ortamın elverişsizliği nedeniyle riski ağır bir meslektir. Buna karşılık aylığı, ücreti, yan ödemesi en düşük meslektir. Üniversite öğretim üyeleri 100-125 TL. saat ücreti alırken ortaokul öğretmeni ücretli saat bulursa 15 TL. almakta, ilkokul öğretmeni hiç alamamaktadır. (Üniversite öğretim üyelerinin TÖB-DER'den ayrı bir örgüt kurmalarının nedenleri arasında ücret ayrılığı önemli bir etken olsa gerek.) Köy öğretmenlerine ayda bürüt 600, şehirdekilere de 300 TL. işgüçlüğü zammı verilmekte; izinde hastalıkta, tatilde kesilmektedir. Öteki meslek mensuplarına göre öğretmen oldukça düşük bir ücret almaktadır. Örneğin, emniyet, sağlık, tarım, TRT personelinden çok düşük bir gelir düzeyindedir.. Riski için bir ücret veriliyor, riski sonucu hastalanıyor ve hastalandığı için de ücreti kesiliyor öğretmenin.

Öğretmenler mesleklerinin dışında pek çok işi de parasız veya ucuza yapmak zorundadırlar. İş yerinde veya uzaktaki öğret-

men toplantıları için ne yol ne oturum ücreti alamamaktadırlar. Binlerce sayfalık yazılı kâğıtları görev saati dışında ve evde okunmaktadır. Ücreti yoktur. Sayı, seçim, hastalıklarla, haşerelerle savaş kampanyalarında bedava işgücü olarak öğretmenler kullanılmaktadır. Bayram programlarını hazırlamak zorundadırlar. Bu konularda İller İdaresi Yasası vali ve kaymakamlara sınırsız emir verme yetkisi vermiştir. Öğretmen, okulun ihtiyaçlarını da karşılamak zorunda bırakılmıştır. Köy bütçelerine bırakılan ilköğretim payları yatırılmadığı için öğretmenler okulun kırtasiyesini hatta odununu kömürünü kendisi satın almak zorundadırlar.

Öğretmenler beslenme olanaklarından yoksundurlar. Kazanç azlığı yanında pazar bulamama sorunu da vardır. Pazara açılan köylerimizde birkaç ayın dışında ürün bulmak olanağı kalmamıştır. Pazara giden öğretmenler en az iki kat fazla masraf etmek zorundadırlar. Bu nedenlerle de erken yıpranmakta ve hastalanmaktadırlar. Erkek öğretmenin 43, kadın öğretmenin 38 yaşında emekli olmak zorunda bırakılması bir iyilik değil, üstünde düşünülecek acı bir sonuçtur. Öğretmen rahat ve sürekli tedavi olanaklarından da yoksundur. Özellikle köylerde çalışan öğretmenler çoğu kez köylülerimiz gibi terkedilmişlerdir.

Öğretmenlerin sağlıklı konutlarda yaşama olanakları yoktur. Yasa hükmüne karşın öğretmenlerin ancak yüzde on kadarı konutlarda otururlar. Bunun dışındakiler o yerin en elverişsiz ve ucuz evini aramak zorundadırlar. Köylerde konut en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Parayla da bulma olanağı yoktur. Köyün terkedilmiş yerlerinde oturanlar veya bir köylünün tek odasına sıkışanlar Türkiye'nin istikbalini emanet ettiğimiz kişilerdir.

(III) Öğretmenlerin Güvenlik Sorunları :

Öğretmenliğin riskli bir iş olduğunu belirtmiştik. Bu risk çoğu kez öğretmenin can ve mal güvenliğini tehdit eden bir görünüme bürünebilmektedir. Öğrencinin kırık not alması, sınıfta kalması; kavgalar, sakatlanmalar; öğretmenin her zaman başını derde sokabilir. Bunların arkasına bir de siyasi güçler geçerse öğretmen tüm dayanaksızdır. Öğretmen bu sıkıntıların etkisiyle görevini huzur içinde yürütemez.

Öğretmen için yeterli sosyal güvenlik kurumları yoktur. Emekli Sandığı bir şifa değildir. MEYAK idarenin memura karşı kabadayılığının en ilginç ve en korkunç örneğidir. İlköğretim mensupları için kör topal yürütülen İlkokul Öğretmenleri Sağlık

Sosyal Yardım Sandığı da bir işe yaramamakta ve öğretmenlerin sırtından bakanlık üst kademeleri veya onların yakınları geçinmektedirler. Bu kuruluşların hiçbirisinde öteki memurlar gibi öğretmenlerin de sözü geçmemektedir. MEYAK'a kesilen yüzde beşler memurun onurunu kırmaktadır. Bütün toplantılarda bir özlem olarak bunların geri verilmesi belirtilir. Çünkü, memurun idareye karşı güveni kalmamıştır.

Bütün bozukluklar Millî Eğitim Bakanlığı ile öğretmenlerin ilişkiyi kesmelerine ve küskünlüğe neden olmuştur. Bu küskünlük otuz yıldır sürüp gelmektedir. Öğretmen kendi kuruluşunda iyi yüzle karşılanmamaktadır. Kendisiyle ve eğitimimizle ilgili kararlar kapalı kapılar arkasında alınmakta ve kendisine uygulaması emredilmektedir. «Kıyım» sözcüğü «Öğretmen»siz bir anlam taşımayan yazgısı kara bir sözcük olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri düşüncelerinden ötürü kıyılan öğretmenler 1970'lerden beri kitle halinde kıyılmaktadırlar. Kışta kıyamette yeri değiştirilmek, saldırılar tertipletmek, maaşını kesmek, maaş ve ücretlerini artırmamak, öldürmek, meslekten çıkarmak, mahkemeye verip açığa almak gibi baskılarla çalışamaz duruma getirilmektedir. Bayan öğretmenlere uygulanan baskılar yalnız çağdışı değil, insanlık dışıdır. Bir yılda parçalanan öğretmen ailelerinin sayısı 150'dir. 5 bin öğretmen sürülmüştür. 80 öğretmen açığa alınmış, onbeşinin görevine son verilmiş, üç öğretmen öldürülmüş, 60 saldırı olayı tertiplenmiştir. Çeşitli baskılar yüzünden öğretmenliği bırakanların sayıları bildirilmemektedir. Yurtdışına işçi olarak gidenlerin sayısı on binin üzerinde sanılmaktadır. Kalanlar da son derece huzursuzdurlar.

(IV.) Hukuksal Sorunlar :

Anayasamızın en önemli ilkelerinden birisi «Hukuk Devleti» ilkesidir. Buna karşın öğretmenler hukuk dışı uygulamaların boy hedefi olmaktadırlar. 657 S. Y. nın getirdiği laçka sistemin —daha doğrusu sistemsizliğin— acısını en çok öğretmenler çekmektedirler. Yasa eski hükümleri de saklı tuttuğu için birkaç katlı baskının altında kalanlar da öğretmenlerdir. Örneğin bir ilkokul öğretmeni üç ayrı yasaya göre cezalandırılabilir. 4357; 5442 ve 657 Sayılı Yasalar (18) çeşit ceza saymaktadır. Bunları vermeye yetkili (11) amir ve kurul bulunmaktadır. Bu yasalarda (8) çeşit ödül sayılmış bunlar da belli ve özel durumlarda eşe dosta dağıtılır. Bazıları da yürürlükten kalkmış gibidir. Bir ilimizde öğretmenlere verilen toplam ceza verilen ödüllerin (40) katı olmuştur. Bu sonuç davranış bilimleri açısından korkunç bir sonuçtur ve insanların kötü oldukları varsayımına

dayanmaktadır. Bu sonuç ayrıca öğretmen - Millî Eğitim Bakanlığı ilişkisinin yönünü de belirlemektedir. Bugün hala 1913 tarihli Memurun Yargılanmasına İlişkin Yasa yürürlüktedir. Üstünden altı kez Anayasa değişikliği geçtiği halde memurlar Padişahlık devrinin yasasına göre yargılanmaktadırlar. Bu usule göre yargılanmanın uygulama alanı son yıllarda Millî Eğitim Bakanlığıdır. Öğretmen görevinden doğan suçlama iddialarına karşı kendisini bağımsız yargı organları önünde ve «her türlü olanaktan» yararlanarak savunamamaktadırlar. «Teminatlı yargıçlar» önüne çıkamamaktadırlar. Anayasamıza aykırı olarak «Yargıçlar yetkisi» kullanan (CMUK gereğince) görevliler ve «olağanüstü» yargı organları bulunmaktadır ülkemizde. Memur kendisini «isnat ve iftiralara karşı» koruma hakkına sahip değildir. Onun uğradığı isnat ve iftiraya karşı illerde vali ve kaymakamlar «davacı» olabilirler (657-m. 25 ve 5442-m. 14; CMUK-m. 148). Uygulamada ise böyle birşey olmamaktadır.

Personel sistemimizi içermesi ve öğretmenleri de yakından ilgilendirmesi bakımından 657 S. Devlet Memurları Kanunu ve eklerinin getirdiği sakatlıkları burada özetlemekte yarar görmekteyiz :

1. Yasayı, kendisine uygulanan memurların % 90'ı anlayamamaktadır. Öyle sanıyoruz ki, ilk yapanlar da bugün artık anlayamazlar. Ya da herkes kendisine göre yorumlayabilir. Böylece yasa «anlaşılabilirlik» ilkesinden yoksundur. Özellikle 1971'den sonra yapılan 13 değişiklikten sonra tam bir keşmekeş havasına bürünmüştür.
2. Yasanın düzeni hukuk mantığına aykırıdır. Memurluk için getirdiği ilkeler «istisnalar» taşıyan hükümlerle ortadan kaldırılmaktadır. Özellikle sınıfları düzenleyen 36. madde ve onu tamamlayan hükümler tam bir tutarsızlık örneğidir.
3. Yasa, ilk çıkışındaki (1965) 'memur-idare' dengesini son değişikliklerle memur aleyhine bozmuştur. Hükmedici bir içerik kazanmıştır.
4. Yasa, «genel haklar» bölümüne insanın yaşaması ve 'varlığını sürdürmesi' için en az gerekli olanları almamıştır. Örneğin maaş bir hak değil de bir lütuf gibi gösterilmiştir. Sosyal hakların çoğu da aynı mantıkla haklar bölümüne alınmamıştır.
5. Anayasa'nın getirdiği temel haklar, memurlar için sansür edilip budandıktan sonra 657 S. Y. ya geçmiştir. Yukarda anılan özel yargılanma ve 'isnat ve iftiralara kar-

şı korunma' birer hak değil birer kısıtlamadır, hatta bir hakkın ortadan kaldırılmasıdır.

6. Yasa eski yasalardaki hakları kaldırmış (örneği eğitim ödeneği), ceza hükümlerini saklı tutmuştur. (1702, 4357, 5442, MMHK hükümleri gibi).
7. Yasa, Anayasa'nın laiklik ve eşitlik ilkelerine aykırı hüküm taşımaktadır. Örneğin, ne yolla olursa olsun «hafızlık» sıfatı kazananlar bir üst derece almaktadır. Bir başka örnek: «devlet için önem arzeden» görevler denilerek eşitlik ilkesi bozulmuştur. Önem arzetmeyen görevler olduğu da belirtilmekle «bir zümre» yaratılmaktadır.
8. Yasa maaş artışlarını fiat artışlarına paralel olacak biçimde düzenlememiştir. Örneğin: 1970 başlangıç alındığında fiatlar % 140 artış göstermiş, aylıklar ise % 25 artış göstermiştir.
9. Yasa yan ödemeleri 'eşitlik' ve 'işe göre ücret' ilkesine aykırı olarak düzenlemektedir. Bazı meslekler ve örgütler için ayrıcalık tanınmıştır.
10. Yasa, terfii 'kadro bulunması' koşuluna bağlamakla memur aleyhine davranmıştır.
11. Yasa derece aralığını (15) fazla tutmuştur. En azla en çok arasındaki fark fazladır.
12. Alt derecedeki gösterge artışlarıyla üst derecelerdeki gösterge artışları arasında uçurum yaratılmıştır. Katsayı artışları bu uçurumu daha da artırmaktadır. Örneğin 15/1'den 15/2'ye geçen bir odacının brüt artışı 45 TL, 1/1'den 1/2'ye geçen birinin brüt farkı 225 TL'dır.
13. Yasa öğretmenliğin özelliğini dikkate almamıştır.
14. Yasa idareye aşırı esneklik tanımıştır. Bütçe kanunu ile idarenin bazı kesimlere ayrıcalık tanıması olanağı vardır.

(V) Eğitim-Öğretim «Güvenliği»ne ve «Özgürlüğü»ne ilişkin Sorunlar :

«Öğretmen» ile «özgürlük», biri, diğeri olmadan olmayacak sözcükler ve kavramlardır. Hele eğitim gibi derin anlamlı bir kavramı ele aldığımızda özgürlük hayat damarı önemini taşır. Ne var ki, bugün öğretmenlerimiz, Milli Eğitim Bakanlığının hazırladığı Programları, hatta yazdığı ders kitaplarındaki konuları harfi harfine uygulama özgürlüğünden bile yoksundur. Şu anda okullara, dersliklere girme güvenliği kalmamıştır. Bu arada özgürlükten sözetmek bir hayaldir artık.

Önemli konulardan birisi de kitap yasakları ve kitap kıyımıdır. MC. hükümeti «kitap yakan» bir hükümet olarak da tarihe geçmiştir. Dünyada ün kazanmış yabancı ve yerli yazarların, kendi masal yazarlarımızın kitapları Millî Eğitim Bakanlığının emriyle toplatılmış ve tahrip edilmiştir, yakılmıştır. Kitapları mahkûm etmek gafilliği bizim tarihimizde çok tekrarlanmış bir konudur. Fakat tarihte hiçbir kitap da yokedilememiştir. 12 Mart 1971 kasırgasının şu anısı bizim belli bir siyasi dönemimizi damgalamaya yeter: «...1972 UNESCO kitap yılı... önde, elleri arkadan kelepçeli, boynunda sosyoloji kitabı asılı olduğu halde felsefe öğretmeni arkadaşımız yürüyordu..» (TÖB-DER Bülteni, sayı: 29; 15.6.1972).

1930'larda Zencidere Köy Öğretmen Okulu çıkışlı köy çocuğu, Köy öğretmeni Emin Türk (Eliçin), «Köyümde Gördüklerim» başlığıyla yazdığı notlarından dolayı hapsedildi ve meslekten atıldı. Aynı yıllarda Sabahattin Ali öğretmenlik yaparken yazdığı yazılarından dolayı tutuklandı ve meslekten atıldı. 1950 lerde Mahmut Makal «Bizim Köy» ü yazdığı için tutuklandı ve peşi bırakılmadı. 1971'de Prof. Mümtaz Soysal «Anayasa'ya Giriş» kitabından dolayı tutuklandı, yedi yıla yakın hapislik cezası aldı. 1976'larda öğretmenler salık verdikleri kitaplardan dolayı kıyıma uğramakta, okul kitaplıkları kitaplardan temizlenmektedir (!). (1976'da öğretmen İbrahim Çerçi'ye bir müfettiş sorusu: «..5 Mart 1976 günü sınıfındaki öğrencilerin çantaları ve kitapları arasında size ait olup öğrencilerinize okumak için verilmiş şu kitaplara rastlanmıştır.» (İlkokulda).

Öğretmenler, eğitimle ilgili ve kendilerini ilgilendiren kararlara katılmamaktadırlar. 1948 yılına kadar bütün programların hazırlıklarına ve şûralarına katılan öğretmenler 1950 ve 1960'dan sonra hiçbir şûrada ve program hazırlığında temsil edilmemiştir, onların yerini yabancı uzmanlar almışlardır. Buna karşın öğretmenden uygulama istenmiştir. Uygulamanın yapılıp yapılmadığı da bir öğretmenin suçlanması gerektiği zamanlar araştırılmıştır. Ama yabancı uzmanlar pek de ihmal etmemişlerdir. Yabancı uzmanların Türkiye eğitiminde en çok ilgilendikleri konular Öğretmen Yetiştirme ve Fen Eğitimi Programlarıdır. İlkokul Programımızdaki fen eğitimini bile yozlaştırabilmişlerdir. Örneğin Wofford, ilkokulda «güneş manzumesi, radar ve elektrik konularından ziyade ülkemizin böceklerini tanıtan bir fen ve tabiat bilgisi» okutmamızı salık vermiş ve biz de bunu uygulamışız. (T. Köy İlkokulları H. Rapor-1952 s. 107) Öğretmen Okullarındaki modern fen programlarının durumu da aynıdır. Eğitim Enstitülerindeki «Eğitim Tarihi» dersleri yabancı uzmanların tavsiyeleriyle kaldırılmıştır.

(VI) Öğretmen Dağılımına ve Atamalara İlişkin Sorunlar:

Öğretmenlerimizin yurt yüzeyine dağılımı da tüm olanakların dağılımı gibidir. Batıdan doğuya, şehirden köye doğru olanaklar kısılarak ulaşmaktadır. Branşlar arasındaki dağılım da dengesizdir. Özelikle de yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı fen derslerinin aleyhine bir dağılım görürüz. DPT III. Beş Yıllık Plan hazırlıklarına göre orta dereceli okullarımızda bir edebiyat öğretmenine 34, bir felsefe öğretmenine 95 ve bir kimya öğretmenine de 184 öğrenci düşmektedir.

Öğretmen atamalarında ve yer değiştirmelerinde belli ilkeler konmuş değildir. Özellikle öğretmen yetiştiren kurumlara öğretmen ve yönetici atamalarında tamamen partizan ölçüler kullanılmıştır. Ortaokullarda bile öğretmenlik yapabileceği kuşkulu, hiçbir eseri, çalışması olmayan kişiler eğitim enstitülerine yerleştirilmişlerdir. Nitelikli öğretmenler ise pasifize edilmişler, sürülmüşler ya da meslekten ayrılmaya zorlanmışlardır.

Milli Eğitim Bakanlığında yönetici atamaları hem lütuf. hem ceza olarak kullanılmaktadır. «Meslekte aslolan öğretmenliktir» ilkesine göre doktora yapmış bir genel müdür, ortaokul öğretmenliğine atanabileceği gibi bunun tam tersi de uygulanabilir. Öte yandan köylere atanan ilk ve ortaokul öğretmenleri müdür yetkisini kullanmak zorundadırlar. Aksi halde öğretmenlikten de çekilmiş sayılabilirler. Valinin olağanüstü yetkileri de öğretmenleri bu konuda bağlayabilmektedir.

(VII) Öğretmen Yetiştirmeye İlişkin Sorunlar:

Bizde öğretmenliğin bir uzmanlık işi olduğunun benimsenmesi Tanzimatla başlar. Öğretmen yetiştiren bir okulun ilk açılış tarihi de 1848'dir. Ancak, o günden bu yana «Öğretmen Yetiştirme» işi sadece ilköğretimin sorunu olagelmiştir. Orta dereceli okul öğretmeni yetiştirme konusunda ilköğretim deneyinden yararlanılmıştır. Üniversitelerimizin ise hiçbir zaman böyle bir sorunu olmamıştır. Bugün de yoktur. Belli bir ünvan kazanan akademik personel öğretmenlik yapmaya da yetkili sayılmıştır. Kısaca üniversitelerimizde öğretmenlik, Usta-çırak ilişkisiyle kazanılan bir niteliktir. Bunun en önemli nedeni belki de ilkokul öğretmeninin öğrencinin bütününden veliye karşı sorumlu oluşu ve denetimin sıkılığıdır. Öğretmenlerin ilköğretimde halkla bütünleşmesi doğal bir olgudur. Bunun üstündekiler için böylesine bir sınav olmayabilir. Okullar yükseldikçe hocalar öğrencinin zayıflığını bir önceki kurumlara yüklemekle yetinmektedirler. Eğitim Fakültelerimizin de öğretmen yetiştirme konusuna bir yeni-

lik getirdiğine tanık olmadık. Bu konuda yayınlanmış ciddi bir araştırmaya da rastlamadık. Öğretmen yetiştirme konusunda yabancıların daha etkili olduklarını vurgulamak boynumuzun borcudur.

Öğretmen yetiştirme işinin bizde II. Meşrutiyet döneminden beri zengin deneylerle dolu bir geçmişi vardır. M. Satı Bey, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey, Ethem Nejat bizde bu konuda sistemli öneriler getiren ve deneylere girişen önemli kişilerdir. Ancak, ciddi uygulamalar Cumhuriyet dönemini bekleyecektir. Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin nitelikli ve çok sayıda öğretmen yetiştirme konusunu ciddi şekilde ele aldığını bilmekteyiz. Gazi Eğitim Enstitüsünün kuruluşu, Kayseri - Zencidere ve Denizli köy Öğretmen Okullarının açılışı gibi yeni ve çağdaş girişimler onun zamanında olmuştur. Amerikalı J. Devey'nin de bu girişimlerde etkili olduğu kuşkusuzdur. Necati'nin ölümünden sonra bütün etkinlikler gibi öğretmen yetiştirme konusu da uyutulmuştur. Bir yandan da öğretmenler üzerinde baskılar yoğunlaşmıştır. Köy Öğretmen Okulları deneyine hemen son verilmiştir.

1935 yıllarında hazırlığına başlanan «Eğitmen» deneyi eğitim tarihimiz için önemli bir girişimdir. Öğretmen yetiştirmenin ötesinde halkımızın gücü ve tavırları gerçek anlamda bu deneyle ortaya çıkmıştır. Devlet-halk diyaloğu eğitmen deneyi ile başlamıştır ve sağlanmıştır diyebiliriz.

II. Mahmut'un erlerden subay yetiştirme denemesinden beri süregelen bir birikim, Eğitmen deneyine ışık tutmuştur. Cumhuriyet kuşağının üstünde durduğu konulardan biri, nitelikli, halktan kaçmayan öğretmenlerle temel eğitim işini başarmaktı. Askerde okuma yazma öğrenip rütbe kazanan erlerle, köylerinde kendi kendine okuma yazma öğrenenler bulunarak ilginç gözlemler yapılmış ve denemeye başlanmıştır. 1936 yılında Eskişehir'in Mahmudiye çiftliğinde açılan eğitmen kursu iyi sonuç vermiş, işbaşında da başarıları saptanmıştır. Bunun üzerine eğitmen kursları çoğaltılmış ve 1947'ye kadar sekiz binden fazla eğitmen yetiştirilmiştir. Eğitmenler küçük köylerde tek başlarına veya öğretmenlerle birlikte başarılı hizmetler vermişler ve yeni girişimlere bilgi ve öğrenci hazırlamışlardır.

Eğitmen deneyinin başarılı sonuç vermesi, ilgileri halk kaynağına çevirmiş ve önce tekrar üç yerde «Köy Öğretmen Okulları» deneyine başlanmıştır. Deney başarılı sonuca yönelince 17.Nisan.1940 yılında «Köylere öğretmen ve diğer meslek adamını yetiştirmek amacıyla» Köy Enstitüleri açılacağına dair yasa çıka-

rılmıştır (3803 S.Y.). Köy Enstitüleri deneyi, eğitim, tarım, sağlık, halkbilimi, kooperatifleşme, kalkınma, sanayie yöneltme konuları için teorik ve pratik pek çok birikimin kaynağıdır. Üniversitelerimize, aydınlarımıza ve öğretmenlere düşen en önemli görevlerden birisi, Enstitülerin babası Tonguç'un bıraktıklarına sahip çıkmak ve bütün malzemeyi orada derleyerek gerekli araştırmaları değerlendirmeleri yapmaktır. Bu konu incelenmeden Türkiye'de eğitim konularını aydınlatmak ve «Millî bir eğitim» politikasının planını yapmak, kitabını yazmak çok güçtür ve böyle bir girişim mutlaka eksik kalacaktır.

Köy Enstitüleri köye yararlı her türlü elemanı yetiştirmeye başlamıştı. Çok yönlü yönelmeye olanak veren, ülkeye eşit olanak dağıtan, din, dil, ırk, cinsiyet ayırımı yapmadan hizmet eden yüzde yüz ulusal kuruluşlar olarak eğitim tarihinde yerini aldı. Halka giden ilk yoldur Enstitüler. 1946'da dünyamız yeni sahiplerinin eline geçmiş, Türkiye üzerinde de kumar oynanmaya başlanmıştı. Türkiye çok partili döneme geçecekti. Yerli burjuvazi gelişme halindeydi. CHP içindeki tutucu kanat 1946 hükümetini ele geçirdi. 1950'den sonra Türkiye «tam sağ» yaparak yabancı sermaye ile içiçe girdi. Temel yapıdaki bu dönüşüm üst yapı kurumlarını, eğitimi de etkilemiştir. Eğitim el atılacak önemli konulardan biriydi. Bu sayede orduyu da etkilemek kolaylaşırdı.

1950'den sonra peşpeşe çağırılan yabancı eğitim uzmanları yalnız Köy Enstitüleri gibi ulusal ve halkçı kuruluşları kökünden yıkmanın yollarını ortaya koymakla kalmamışlar, J. Dewey gibi belki özel bir kastı olmayan eski uzmanların getirdikleri olumlu ilkeleri de silip süpürüp gitmişlerdir. Burada ilk akla gelen birkaç örnekle yabancıların etkisini ve niyetini aydınlatalım :

Wofford'un tavsiyesi üzerine K. Enstitülerinde kız ve erkekler ayrılmıştır. Çünkü o «Üç tane kız köy enstitüsü açınız» diyordu. Gene onun tavsiyesiyle enstitülerle öğretmen okulunun programları birleştirilmiş, üretimle eğitim ilkesi kaldırılmış ve köy enstitüleri tümden yıkılmıştır. Programlar ölü bilgilerle doldurulmuştur.

Gene Amerikalı Maske'ın «Öğretmen Yetiştirme» konusundaki raporunda «Öğretmen olamayacaklarına kanaat getirilen adayları uzaklaştırın» diyordu; bu 6434 S.Y. ya madde olarak alındı (m. 4).

Bugünkü öğretmen yetiştiren kurumlarımızın durumu kısaca şöyledir :

1. Bu kurumlarda bugün öğretim yapma olanağı kalmamış ve komando işgali altındadır. Gazi Eğitimin MHP parti merkezi yapıldığı söylenmektedir.
2. Programları gayri milli ve bilimsellikten uzaktır.
3. Öğretim yöntemleri geçersizdir. Araç, gereç, laboratuvar olanaklarından yoksundurlar. Kitaplarının çoğu toplatılmış ve yakılmıştır.
4. Mektupla öğretim tam bir saptırmadır. Mektupla resim, müzik, beden eğitimi ve fen öğretmeni yetiştirilmektedir.
5. Son uygulamalara göre en düşük puvan alan ve hiçbir yere yönelemeyen gençler, öğretmen yetiştiren kurumlara alınmaktadır.
6. Öğretim kadrosu çok çok yetersizdir; kendi bünyelerinde özerk bir ortamda kendi kadrolarını yetiştirememektedirler.
7. Süreleri karışık ve niteliksiz bir yüksek öğrenim sistemi uygulanmaktadır. Yasa hükümlerine karşın dikey ve yatay geçiş olanakları sağlanmamıştır.

Hizmetiçi eğitimin hiç uygulanmadığını söylemek daha doğru olacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı, yüksek kademe görevlilerine iş çıkarmak ve ücret, plaj sağlamak amacıyla bazı kurslar açmakla yetinmektedir. Hizmetiçi eğitim birimi yabancı uzmanlarca planlanmıştır. Bazılarına yazım hakkı sağlamaktan öte bir işlevi yoktur. Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde yasal olanaklardan yararlanıp bir yılık kurs gören öğretmenlere de kötü gözle bakılmaktadır.

(VIII) Öğretmenlerin Örgütlenmesine İlişkin Sorunlar :

Öğretmenlerin Türkiye'de örgütlenmeleri ötedenberi kuşkuyla karşılanmıştır. Cumhuriyetin başında Atatürk'ün desteğiyle kurulan Muallimler Cemiyeti 1930'larda yöneticilerce kapatılmıştır. Öğretmenler 1946'da ancak dernek kurma olanağı bulmuşlardır. O da iktidarların güdümüyle olmuştur. Köy Enstitüleri mezun verince öğretmenler yeniden ve yeni unsurlarla örgütlenmeye başlamışlardır. Güçsüz bir federasyonda birleşmişler ve uzun zaman bocalayan bir örgütçülüğün dışına kolayca çıkamamışlardır. Önce Enstitü çıkışlı öğretmenler örgütün dışında bırakılmak istenmiş; bölgesel köy öğretmenleri dernekleri ortaya çıkıp federe olmaya başlayınca da eski federasyona alınmışlar ve onun içinde pasifize edilmeye çalışılmıştır.

1961 Anayasasının getirdiği olanaklarla öğretmenler 1965 ten sonra kısıtlı olanaklarla sendikalaşmaya başlamışlar ve kısa

zamanda güçlü sendikalar kurmuşlardır. 1970'lerde TÖS 120 bin, İLK-SEN 40 bin üyeye sahip olmuşlardır. 1971'den sonra Anayasanın 46 ve 119. maddeleri değiştirilerek kamu personelinin örgütlenmesi önlenmek istenmiş ve sendika hakkı kaldırılmıştır. Öğretmenler kısa zamanda toparlanmışlar ve bugün TÖB-DER' de birleşen öğretmen çoğunluğu 600 şube kurmuşlar ve tekrar 120 bin üye sahibi olmuşlardır. Kendi iç örgüt sorunlarına burada değinmek gerekmemektedir. İdareyle ilgili sorunları şöylece özetleyebiliriz:

1. Sendikalaşma olanağı sağlanmadan yapılan örgütçülük çağın gerisinde kalmaktadır.
2. Üst örgütlerde birleşme olanağı kısıtlıdır.
3. Yabancı üst örgütlerle birleşme ve onlarla görüşme olanağı yoktur.
4. Örgütlenen öğretmenlere her zaman kuşkuyla bakılmış ve baskı yapılmıştır, yapılmaktadır.
5. Örgüt yöneticilerinin maddi ve manevi güvenceleri sağlanmalıdır.
6. Demokrasiye gerçekten inanan idare, eğitim ve öğretmen sorunlarını, öğretmen örgütleriyle birlikte görüşmek ve çözüm yolları aramak zorundadır.

Şûralarda İlköğretim Sorunu

•

Yılmaz ELMAS

Emperyalizme karşı halkımızın verdiği kurtuluş savaşına ve Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yarım yüzyıl geçmesine rağmen ülkemizde okur yazar oranı % 50'nin üzerine çıkarılamamıştır.

Halkımızın okur-yazar duruma getirilmemesinin nedenlerini ülkemizi yönetenlerin genel eğitim politikalarında aramak gerekir.

Emperyalistlerin işgalci orduları ülkemizden savaşarak kovulup, cumhuriyet kurulduktan sonra yurdumuzda tarım ve sanayide üretimin artacağı ve hızlı bir kalkınmanın olacağı sanılmıştı. Bizim gibi geri kalmış ülkelerde kapitalist yoldan kalkınılamıyacağı bilimsel bir gerçektir.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ilköğretimimizin geçirdiği evreler, eğitim şûralarıyla birlikte ele alındığında halkımızın okur-yazar olmasının nasıl engellendiği görülür. Ülkemizde okur-yazar oranının bu güne değin % 50'nin üzerine çıkarılmaması ve her yıl devlet bütçesinden eğitime ayrılan çok az para bunun en belirgin ölçütüdür.

Bugüne değin yapılan 9 Eğitim Şûrası dikkatle izlendiğinde ilköğretimin geçirdiği evreler, ele alınış biçimi, iktidarların hal-

kımızın ilköğretimden geçirilmesinde takındıkları tavır daha da açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti döneminde ilkokul ve ilköğretim yok denecek kadar azdı. 1933-1934 öğretim yılına kadar ilköğretimde önemli bir gelişme olmamıştır. Yalnız 1928 yılında Latin harflerinden yararlanılarak kabul edilen yeni alfabe, eğitim ve öğretimde bir canlılık getirmiştir. Bu yıllarda 40 bin köyü olan Türkiye'de 4992 köy okulu ve 6786 öğretmen vardır. Sayıları 2 milyonu bulan zorunlu öğretim çağındaki çocuklardan ancak 350 bini okuma olanağına kavuşabilmiştir.

1935 yılında Saffet Arıkan'ın Millî Eğitim Bakanlığı sırasında Eğitmen Kursları açılmış ve ilköğretimde bir gelişme sağlayan Köy Enstitülerinin temelleri atılmaya başlanmıştır. 1937 yılında Köy Öğretmen Okulları'nın açılmasına başlanmış, böylelikle Köy Enstitüleri uygulamasına deneme olarak geçilmiştir.

Dünya ve yurt koşullarının gereği ve zorlamasıyla egemen güçler, halkımızın okutulması için bir çaba gösterme gereğini duymuşlar, Arıkan-Yücel-Tonguç gibi ilerici aydınların etkili olabildikleri bu dönemlerde Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri uygulaması ülkemiz eğitiminde bir atılım sağlamıştır. Halkımızın, köylünün sınıfsal uyanışından korkan egemen güçler (emperyalizm ve yerli işbirlikçileri) bu gelişmeyi engellemeye kalkmışlar ve bunda başarı da sağlamışlardır. Yücel ve Tonguç'un etkinliği giderek yokedilmiştir.

1939 yılına kadar birkaç kez Eğitim Şûrasını toplama eğilimi belirmişse de gerçekleştirilememiştir. İlk, Eğitim Şûrası 1939 yılında Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı zamanında toplanmış, ilköğretime çözüm getirmeye yönelik en saygın tartışmalar bu şûrada olmuştur. İsmail Hakkı Tonguç, I. Eğitim Şurası'nda, İlköğretim Komisyonunda etkinlik göstererek önemli kararların alınmasını sağlayıp bunların, uygulanmasında varlık göstermiştir.

Komisyonda, «İlköğretim İçin Amaçlar : Çocuklara ve ergin halka okuma-yazma, hesap, tabiat ve sağlık bilgileri gibi genel bilgilerle birlikte yurttaşlık eğitimi ve devrim ilkelerini öğretmek ve tarım yöntemlerini kavratmak» olarak saptanmıştır. Bunun yanında halkın okur-yazarlığını ve tarımdaki üretimi artırma bilgilerini verecek kadroların yetiştirilmesi için okulların açılmasına hız verilmesi ele alınmıştır.

İkinci Eğitim Şûrası Yücel ve Tonguç döneminde yapılmasına rağmen fazla birşey, belirli bir yenilik getirmemiştir. İkinci

Eğitim Şûrası 1943 yılında toplanmış, kültürümüzün üç temel sorununa (ahlâk-dil-tarih) temel çözümler getirmeyi ve bir sonuca varmayı amaçlamıştır. Yüzeysel de olsa bazı temel görüşlere yer verilmiştir. Örneğin: «Cumhuriyetimizi ve bağımsızlığımızı korumak en büyük ödevimizdir... Bencillik ahlâksızlığın en büyüğüdür» denmektedir.

Tonguç, Çocuklara gösterilecek en gerekli bilgi olarak, «insanlık tarihinin oluşması yönünden ulusal tarihe önem verilmelidir.» diyor. Şûradaki konuşmasında Hasan Ali Yücel de «İlköğretim dediğimiz halk yığını eğitimini esas tuttuk» diyerek halkımızın «İlköğretimden geçirilmesinin ve halkımızın okur-yazar duruma getirilmesinin gerekliliği üzerinde duruyor.

Üçüncü Eğitim Şûrası 1946 yılında Millî Eğitim Bakanlığına Şemsettin Sirer'in getirildiği dönemde yapılmıştır. Bu yıllarda ilköğretimde okuyanların sayısı bir milyonu aşmakta, öğretmen sayısı da 30 bine yaklaşmaktadır.

Bu şûrada meslekî ve teknik öğretim kurumlarının teşkilâtına, programlarına ve yönetmeliklerine ağırlık verilmiştir. Orta öğretim konuları işlenirken ilköğretime çok az değinilmiştir. Köy Enstitüsü mezunları köylere atandıkça köylerdeki ilkokul öğretmenlerinin il ve ilçe merkezlerindeki ilkokullara atandırılarak şehir ilkokullarının öğretmen ihtiyacının kapatılabileceği ileri sürülmektedir. Okulsuz köylerin okula kavuşturulması üzerinde hiç durulmamıştır. Köy Enstitüleri açık veya kapalı olarak eleştiri konusu olmaya başlamıştır, bu şûrada.

Tonguç bir konuşmasında: «5 yıllık öğrenim görenlerin 12 yaşında hayata atılmaları gereklidir. Bu amaca bağlanan bir ilke olduğu için köy ilkokullarının üzerinde 10 yıl gibi kısa bir süre içinde 4 bine yakın bölge okulu kurularak kent çocuklarının eriştikleri düzeye köy çocuklarını da ulaştırmak amacı güdülmüştür.» diyerek ilköğretimde bölge okullarının ne derece önemli bir yeri olduğunu vurgulamak istemiştir.

İlköğretimin 8 yıla çıkarılması tartışma konusu olmuş ancak Sirer'in bu konunun tartışılamıyacağını belirtmesi üzerine konu kapanmıştır.

3. Eğitim Şûrasında, orta ve mesleki teknik öğretim biçimsel kalıplara sokularak ele alınmıştır. Ülkemizde bağımsız, üretime ve sanayileşmeye dönük ekonomik bir gelişmenin bulunmaması nedeniyle iş içinde üretici eğitim ve öğretimi ele alan konuşma ve tartışmalar olmamıştır.

1949 yılında toplanan Dördüncü Eğitim Şûrası'nda ilköğretime geniş yer verilmesine rağmen yüzeysel bazı görüşlerin aktarılmasından ileriye gidilememiştir. Bu Şûra'da Tonguç ve arkadaşlarına yer verilmemiştir. Şûrayı Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu bir konuşmayla açmış, tek tip ders kitaplarından vazgeçildiğini, serbest rekabetin daha yararlı olacağını söylemiş, adını anmadan Köy Enstitülerini eleştirmiştir. Banguoğlu'nun konuşması, görüşleri, eğitim ve öğretimdeki yozlaşmayı açıkça ortaya koymaktadır.

Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri uygulamasının meyveleri bu dönemde görülmeye başlamıştır. Okullara alınan çocuk sayısının oranı okul çağındaki çocukların % 50'sini aşmış, 1930 yılında 18 bin mezun veren ilkokullar 1949 yılında 133 bin mezun vermiştir.

Şûra Komisyonlarından biri, «Demokratik Eğitimin Gerekli ve Öneminde Demokrasi: Halkın halk için halk tarafından idaresi olduğu ve yurttaşların kendilerini yönetecek kimseleri serbestçe seçmek» olarak tanımlamıştır.

Amerikan Emperyalizminin sömürge ülkelerinde yaygınlaştırdığı Filipin Tipi Demokrasi uygulamasının ülkemizde önem kazanması sonucu bu görüş eğitimde de yukardaki biçimde yansımıştır. Demokrasi adına yapılan seçimlerde seçilenlerin sınıfsal karakteri, yani işbirlikçi burjuvazinin adamları olduğu açıklanmayarak gizlenmiştir. Sömürü ve ekonomik özgürlüklerden söz edilmemiştir. Emperyalizmin etkileri 4. Eğitim Şûrası'nın tartışma ve kararlarında iyice belirginleşmektedir.

CHP döneminde yapılan bu şûrada «Enstitü» sözünün bütün okullardan kaldırılması dahi istenmiştir. Köy Enstitülerinin yozlaştırılması bir gelişme gibi gösterilip, yerlerine Bölge Öğretmen Okulları'nın açılması önerilerek halka dönük eğitimden tümüyle kopma yolunda adımlar atılmıştır. İlköğretimde bütün dersler soyut işleniş biçimiyle ele alınmıştır. 1948 İlkokul Programı bu görüş açısından ele alınarak Dördüncü Eğitim Şûrasında son biçimini almıştır.

Beşinci Eğitim Şûrası, Demokrat Parti'nin en parlak gözüktüğü dönemlere rastlayan 1953 yılında yapılmış ve çalışmalara Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin açış konuşmasıyla başlanmıştır.

Gündemdeki konular, genellikle ilköğretim üzerinedir. Köy Enstitülerinin proğramı Öğretmen Okuları proğramı ile birleştirilerek her yönüyle halkçı yanları yokedilmiştir. Amerikalı uzmanların etkisiyle ilköğretim, tüketimi hızlandıran bir biçime sokulmuştur.

1953 yılında il ve ilçe merkezlerinde 1573 ilkokulda 11688 öğretmen ve 517106 öğrenci bulunmaktadır. Şehirlerde 704.000 öğrenim çağındaki çocuktan 186894'ü okula gidememektedir. 15873 köyde 21.030 öğretmen çalışmaktadır. 18561 köy okulsuzdur. Köylerde öğrenim çağındaki 2 milyon çocuktan 1193318'i okumakta ve 896.682 çocuk okula gidememektedir. Köy Enstitülerinde yapılan değişiklikler, köy çocuklarının bu okullarda okumalarını kısıtlamıştır. Okur-yazar oranı nüfus artışıyla birlikte % 45'e düşmüştür. Amerikan Emperyalizminin temsilcisi olan Dr. Wofford ülkemizde bu dönemlerde incelemeler yaparak Türkiyedeki ilköğretim uygulamasında etkinlik göstermiş, ayrıca 25 kişilik bir kurul Amerika'ya gönderilerek emperyalist etkilerin arttırılmasına çalışılmıştır. Kültür düşmanı Adnan Ötüken, Peyami Safa, Sulhi Dönmezer, Mümtaz Turhan bu şûranın en etkin kişileridir. İlköğretimde laiklik ilkesi, 5. Şûrada çiğnenmiştir. Bülent Nuri Esen buna karşı koymak istemişse de etkili olamamıştır.

Köy ve şehir ilköğretim programları Wofford'un isteğine uyularak 1948 İlkokul Programı'nda değişiklik yapılıp birleştirilmiştir.

Altıncı Eğitim Şûrası, Demokrat Parti'nin kısır bir döngü içine düştüğü bir dönemde, 1957 yılında olmuş ve Millî Eğitim Bakanı Ahmet Uzel'in başkanlığında yürütülmüştür. Bu şûrada mesleki ve teknik öğretimle halk eğitimi konularına yer verilmiştir. İlkokullarda 2 116 202 öğrencinin okumakta olduğu belirtilmiştir. İlkokullarla orta ve meslekî teknik öğretim arasında bağıntılara değinilmişse de bir çözüm getirilmemiş, emperyalist sömürü düzenine daha iyi hizmet amaçlanmıştır.

Ford Fondasyonu, İLO, UNESCO ve İCA, eğitim ve öğretimimizi tüketime dönük olan sömürge eğitimine büründürmede kesin varlık göstermektedirler. Şûra konuşmalarında bu kurumlarla işbirliği yapıldığı belirtilmektedir. Tüketim ve montaj sanayi için gerekli kalifiye elemanların yetiştirilmesi gereksinimi üzerinde durulmuştur.

Teknik Öğretim Danışma Kurulları'nın oluşturulması ve bu kurullarda özel teşebbüs endüstri çevreleriyle ticaret ve sanayi odalarının temsil edilmesi düşünülmüştür.

Halk eğitimini planlamak için Prof. Watson Dickerman ülkemize çağrılmış, halk eğitimi onun raporlarına göre yürütülmüştür.

İlköğretimin gerçek durumunu dile getirmeyi, buna çözüm aramayı, iktidar ve eğitim şûrası, düşünmeye bile gerek görmemiştir.

Yedinci Eğitim Şûrası, 1962 yılında, 27 Mayıs Devrim Hükümeti zamanında olmuştur. Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu'dur. 27 Mayıs Anayasası'nın getirdiği sınırlı demokratik ortam içinde ele alınan bu şûrada ilköğretime köklü bir çözüm getirilememiştir. Yine ilköğretim ve diğer öğretim kurumlarının planlanmasında yabancı etkiler sürmektedir. Emperyalist kurumlarla yapılan işbirliğinden övgüyle sözedilmektedir.

1960 yılının başında 2185 şehir, 19862 köy ilkokulu bulunmaktadır. 15477 köy okulsuzdur. 2388 şehir ve 17702 köy ilkokulu açmak zorunluluğundan söz edilmektedir.

İlköğrenim çağında bulunan 4137144 çocuktan 965174'ü şehir 1583733'ü köyde olmak üzere 2.548.827 çocuk okula gidebilmektedir. 1,5 milyondan fazla çocuk okula gidememektedir. Şûrada 10 yıl içinde ilköğretimin gerçekleştirilmesinin planlanması özlemi dile getirilmiştir.

Yedeksubay öğretmenlik ve orduda geliştirilen okuma-yazma okullarıyla ilköğretimi çözümleme yolları aranmıştır.

Demokrat Parti döneminde çiğnenen laiklik ilkesi bu şûrada düzeltilememiştir. Millî Eğitim Komisyonu raporu, Ford Fondasyonu ve İCA işbirliği ile hazırlanmıştır. Emperyalist kurumlar olan, Avrupa Konseyi, UNESCO-NATO-CENTO ICA-FORD VAKFI-ROCKFELLER VAKFI ve FİELD Servisi'yle işbirliği yapıldığı şura çalışmalarında belirtilmiştir. Köy Enstitülerinden sözeden hiç olmamıştır. İlköğretimin gerçekleştirilmesi, görüldüğü gibi emperyalizm ve onun uzantısı olan işbirlikçi iktidarlar tarafından kasıtlı olarak geciktirilmektedir. Demokrat Parti zamanında hazırlanan İlkokul Proğramı 7. Eğitim Şûrası'nda ufak değişikliklerle kesinleşmiştir.

Sekizinci Eğitim Şûrası, AP iktidarı sırasında 1970 yılında yapılmıştır. Orhan Oğuz Millî Eğitim Bakanı'dır. Sekizinci Eğitim Şûrası'nda Orta Öğretim sisteminin kuruluşu ile Yüksek Öğretime geçişin düzenlenmesi ele alınmıştır. Bu Şûrada hiç bir dökümanter bilgiye yer verilmemiştir. İlköğretimi gerçekleştirme gereğinden sözetmekle yetinilmiştir. Yabancı uzmanlar eğitim ve öğretim proğramlarının hazırlanmasında etkinliklerini sürdürmüşlerdir.

Dokuzuncu Eğitim Şûrası, CHP ile MSP ortak hükümeti döneminde olmuştur. Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'dır. Şûraya sunulan görüş ve öneriler toplumumuzun gereksinmelerini karşılamaktan çok uzaktır. Emperyalist ülkelerin eğitim ve öğretim uygulamalarından aktarmalarla eğitim düzenimize yenilik getirilmek istenmiştir. İlköğretimin gerçekleştirilmesi gereğine dahi değinilmemiştir.

TÖB-DER'in hazırladığı Eğitim Üzerine Rapor; dikkate alınmamış, soyut bazı kararlar alınarak şûra çalışmalarına son verilmiştir. Eğitimin tanımı biçimsel olarak ele alınmıştır. Bizim gibi ülkelerde eğitimin amacı, sömürüsüz bir düzende yaşama bilinci vermek ve toplumda üretimin artmasına katkıda bulunmak olmalıdır.

İlkokul proğramına Ahlâk dersinin eklenmesi 9. Eğitim Şûrası kararları arasındadır. Emperyalizmin ülkemizdeki kültürel etkinliği hiç ele alınmadığı gibi bağımsızlık konusuna ve sömürülüşümüze hiç değinilmemiştir.

Devrimci Eğitim Şûrası : Millî Eğitim Bakanlığının dışında TÖS de Eğitim ve Öğretim sorunlarımıza çözüm aramak için 1968 yılında Devrimci Eğitim Şûrası düzenlemiştir. Şûraya olumlu bildiriler sunulmuş, eğitim sorunlarımıza çözümler aranmıştır. Bu şûrada Devrimci Eğitim: «Toplumdaki düzensizliğin, ekonomik bağımlılığın, kültürel yozlaşmanın sorumluluğunu duyacak; kişilerin mutluluğunu sağlayıcı, çağdaş uygarlık düzeniyle bağdaşan akılcı bir düzeni getirmede eyleme geçecek, öncü kuşakların yetiştirilmesine dönük eğitim» olarak tanımlanmıştır.

Devrimci Eğitim Şûrası'nda özellikle eğitimimizdeki emperyalist etkiler dile getirilerek, eğitimimizin bağımlı olduğu ABD emperyalizminin yetkili ve görevli uzmanları Dr. Donald A. Bonnhorst ve Dr. Philip Kenneth Ness'in yönettiği belirtilmiştir. 1962 Taslak Proğramını Amerikalı uzmanlardan Dr. Green, Dr, Anderson, Dr. Holmlunt geliştirilerek ülkemizde uygulanmasını sağlamışlardır. Bu proğram Türkiye gerçekleriyle hiç de bağdaşmayan uygulamalar getirmiştir. Emperyalist tüketici eğitimin tipik örnekleriyle doludur.

Devrimci Eğitim Şûrası'nda, «Devrimci Eğitimle-Devrim İçin Eğitim» tartışılmış ve devrimci eğitimin ancak devrimci iktidarların yönetime gelmesiyle uygulanabileceği sonucuna varılarak, Devrimci Halk İktidarlarının yönetime gelmesi için «Devrim İçin Eğitim» ilkesi benimsenmiştir. Şûranın yapıldığı yıl 2.640.770 köy çocuğu okumaktadır. Oysa okul çağında olan köy çocuğu sayısı 5 milyonun üzerindedir. Şehir İlkokullarında okuyan çocuk sayısı ise 1.851.462 dir. Okula gidemeyen çocuk sayısı azdır. Emperyalizmin eğitim ve öğretimle birlikte ilkokul öğrencilerinin beslenmelerine de el attığı ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Ülkemiz çocuklarının iyi beslenemediği bir gerçektir. Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri uygulamasının ilköğretimimize olan katkısı önemle ele alınarak değerlendirilmiştir.

1962 Taslak İlkokul Proğramında reformlara, Fransız büyük Devrimi ve etkilerine ve devletin yurttaşlara karşı görevlerine yer verilmediği ve bunun kasıtlı yapıldığı önemle belirtilmiştir.

İkinci Devrimci Eğitim Şûrası :

2. Devrimci Eğitim Şûrası hazırlıkları sırasında 12 Mart Faşizmi şûranın yapılma olanaklarını yok ettiğinden yapılamamıştır.

2. Devrimci Eğitim Şûrasında : «Türkiye, emperyalizmin etkisi altında çarpıtılmış bir kapitalistleşme süreci içinde bulunan bir ülke; ana çelişkinin, emperyalizmle ve onunla bütünleşmiş işbirlikçi kapitalizmle emekçi Türkiye halkı arasında olduğu belirtilmiştir. Ülkemizde, egemen üretim biçimi yer yer feodal kalıntıları da barındıran ama, gelişmekte olan emperyalizmin güdümünde «uydu» bir kapitalizmdir» denmektedir.

İlkokula devam etmesi gereken nüfusun ancak % 44'nün okuyabildiği belirtilmektedir. Bu günkü durumuyla, tüketici insan yetiştiren düzende, eğitim proğramları kuru bilgiler vermenin ötesinde hiçbir şey getirmemektedir. İlköğretimin ilk üç yıllık döneminde okuma-yazma öğretilmektedir. İki yıllık ikinci döneminde genellikle soyut sosyal-fen bilgileriyle diğer pratik değeri olmayan kültürel bilgiler verilmektedir.

İlköğretimin ilk üç yıllık basamağında, okuma-yazmayı, basit matematik kurallarını ve hayat bilgilerini öğrettikten sonra öğrencileri bulundukları bölgenin özelliklerine göre sosyo-ekonomik duruma uygun teknik uygulamalı derslere başlatmanın gerekliliğine değinilmiştir.

Hayattan kopuk bilgi yerine, hayat için bilgi, işe yaramaz insan yerine, işe yarar insan, toplumun ihtiyaçlarına yabancı eğitim yerine toplum için eğitim ilkesinin benimsenmesi gereğinden söz edilmiştir.

Siyasal iktidarda, üretici bir sınıf bulunmadıkça üretime dönük bir eğitim düşünülemez. Bu gün Türkiye'de işbirlikçi burjuvazinin egemen olduğu bir gericiler koalisyonu iktidarda bulunmaktadır. İşbirlikçi burjuvazi üretici değil, aracı bir sınıftır. Bu bakımdan kurduğu eğitim düzeni üretici bilgileri değil, kuru ansiklopedik bilgileri aktarma temeline dayanmaktadır.

İkinci Devrimci Eğitim Şûrası, raporlarında, ilköğretimdeki beslenme sorununa, barış gönüllülerinin halkımız arasında yaşayarak, Amerika'ya gönderdikleri raporlara da değinmektedir.

Bu arada okur-yazar oranının nüfus artışına göre düştüğünü istatistik belgelerle tanıtlamaktadır.

Görüldüğü gibi, eğitim şûralarında ilköğretimimiz çok yüzeyde ele alınmış, ilköğretimi gerçekleştirecek çözümler hiç birinde getirilememiştir.

İlköğretimin gerçekleşmesi, halkımız okur-yazar oranının yüzde yüze ulaşmasına bağlıdır.

Emekçi halkımızın, işçi sınıfının, devrimci iktidarı gerçekleşinceye değin ilköğretime köklü bir çözüm getirilemeyeceği gerçeği böylece ortaya çıkmış oluyor.

Çocuklar İçin Edebiyat

•

Bekir KARAKURT

İnsanca yaşama koşullarına kavuşabilmesi, kurtuluşu halkının kurtuluşuna bağlı olan biz öğretmenlere, okuttuğumuz-eğittiğimiz, yeteneklerinin gelişmesine katkıda bulunduğumuz çocukların anti-emperyalist, devrimci düşünceye sahip olarak yetişmelerinde tarihi sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukların yerine getirilebilmesi ise bilgiyi gerektirir.. Çünki egemen güçlerin, bilimi, tekniği kendi amaçları doğrultusunda kullanma olanakları çok geniştir. Bütün ekonomik ve politik alanlarda ezilen, sömürülen sınıf ve tabakalara göre daha örgütlüdürler. Bunun karşısında içimizden bir kaçının bilgili, sorumlulukları yeterince üstlenip yerine getiren kişi durumunda olması yetmez. Yüz binimiz de ilkin kendimizi eğitmeye yönelmek; kendimizi eğitirken, eğittikçe çocukların eğitimlerine bilinçli bir biçimde eğilmek, bu konuda etkin bir çaba göstermek zorundayız.

Üstyapı kurumları, bütün işlevleriyle altyapı kurumlarının biçimlenmesi, üretim ve üretim ilişkilerinin düzenlenmesi eylemlerinin egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda sürdürülmesi, ezilen, sömürülen sınıf ve tabakaların uzun süre uyutularak sömürülebilmesi için birer araç olarak kullanılırlar. Ancak aynı zamanda, ürtyapı, ezilen, sömürülen halkın bilinçlendirilmesi için de bir araçtır. Bu araçtan örgütlü olarak yararlanıldığı za-

man etkisi daha güçlü olur. Bu araçlardan biri de 'Çocuklar İçin Edebiyat'tır. Bu alanda «Cem» ve «Gözlem» yayınevleri olumlu adımlar atmışlardır. Ancak bunların amaçları ilk planda kâr olduğu için, çıkardıkları çocuk kitapları içerik yönünden devrimci olmakla birlikte biçim yönünden (maliyet ve kâr oranı yönünden) ezilen, sömürülen sınıf ve tabakaların çoğunluğunun alım gücüne uygun değildir.. Devrimci öz taşıyan ve çocukların düzeylerine uygun yayınların çocuklarımızın yayın yoluyla eğitilmesi alanında yaygın ve etkin birer araç olarak kullanılabilmesi sorunu, ancak örgütlü bir biçimde bu soruna eğilmekle çözümlenebilir. Böyle olunca bu konuda başta öğretmenlerin en güçlü ve tek demokratik kitle örgütü olan TÖB-DER'e ve öteki Demokratik örgütlere görev düşmektedir.

«Çocuk Edebiyatı» terimi tartışılan bir terim: Elbette içerdiği anlam nedeniyle. Ben 'Çocuklar İçin Edebiyat' demeyi yeğledim.

'Çocuklar İçin Edebiyat' kavramının bir tanımını yapmak gerekirse şöyle diyebiliriz: Çocukların severek okudukları, okuma alışkanlıklarını geliştiren, kavrayış bakımından yetişmelerini sağlayan, anlayabilecekleri düzeyde yazılmış eserler. Bu amaçlara yardımcı oluyorsa bu tür yayınları da çocuklar için edebiyat kapsamına alabiliriz. «Çocuk edebiyatı terimi, ilk olarak masal, fabl, feeri... gibi türlerde görülen, yani izleyicisi dikkate alınarak yaratılan ürünleri akla getiriyor. Fakat pek çok zaman, çocukların anlatıldığı, yani «baş kişi» olarak çocukların seçildiği ürünler de çocuk edebiyatı içinde düşünülüyor.[1]»

Hayat bir bütündür. Çocukluk da hayatın bir parçası.. Çocukluk, yaşantının belleği, anlama yetkisini, kavrama gücünü yalınkattan karmaşığa doğru diyalektik bir akış içinde oluşturduğu dönemdir. Çocuklar 5-15 yaşları arasında kendilerine özgü bir dünyaya sahiptirler: Belli yaşlar arasında ayrılıklar vardır genel olarak, özel olarak yaşıtlar arasında da ayrılıklar vardır. Sözgelimi 5. yaşın çocuğu ile 10. yaşın çocuğu arasında önemli başkalıklar vardır. 5. yaşın çocuğu bedensel ve duygusal yapısına uygun olarak algılamadan anlamaya (biçimden, biçimi belirleyen öze) doğru bir yöneliş içindedir. Onun için 10. yaşa gelinceye değin çocuklar anlamı kavrayarak değil öykünerek, istenilenle biçimi arasında bir bağlantı kurarak davranır. 10. yaştan sonra ise artık anlam öne çıkmaya başlamıştır: Sözcüklerin toplumsal içeriklerini kavramaya yönelmiştir. Bu nedenlerle yetişkinlerin anlamını kavrayabildiği, sıkılmadan okuyabildiği, anlanması bilgiyi gerektiren terim, deyim ve mecazlarla yüklü uzun cümleleri çocuklar anlamakta güçlük çekeceklerin-

den sıkıcı gelir. Böyle bir yazıyı kolayca özümleyemez, giderek okumadan soğurlar. Öyleyse çocuklar düşünülerek oluşturulmuş bir edebiyat gereklidir. Çocuklar için edebiyatın oluşturulması eyleminde çocukları tanıma zorunluluğu vardır. Çocuklar masaldan, serüvenden, hayvanlardan hoşlanıyor diye bu konularda birtakım kof, özsüz şeyler yazmak yeterli değildir. Çocuklar hayatın gerçeklerini bütün karmaşıklıklarıyla bir anda kavrayamazlar. Çocuğa, hayatı çözümleyecek ögeler basitleştirilerek, günlük yaşantısında sık sık karşılaştığı eşya ve olaylar aracılığı ile sunulmalıdır. Çocuk yakın çevresinden, yakın çevresinin sorunlarından —büyüme çağına denk düşecek biçimde— uzak çevresi, yurt ve dünya sorunlarına uzandırılmalıdır.

Anlatım yalın olmalı, ayırıcı özellikler en kaba yanlarıyla ortaya konmalıdır. Çocuklar ileri yaşlarda olayların neden-sonuç ilişkilerini görmeye doğrudan doğruya yöneltilmelidirler. «Buna en uygun türler de doğrudan soru soran bilmeceler; bilim dünyasına katılan keşiflerle, insanlığın ulaştığı başarılarla ilgili hikâyeler-romanlar; soyut bir düşünceyi somutlaştırarak, kişileştirerek ve bir hisse çıkartarak veren fabllerdir.[2]» Kıssadan-hissesi açık verilmeyen efsaneler, mizah öyküleri, fıkralar ileri yaşlarda çocukların yararlanacağı türlerdir. Hayal güçlerinin geliştiği çağda çocukların hayalgücünü geliştirici, doğru ve özlü olaylar düzenleyip sunmak çocukta çağrışım yeteneğini de geliştirdiği için yararlıdır. Çocuklar genellikle oyun oynarken hayal gücüne baş vurmaktadır. Onun için hayal gücünü teşvik etmek sanıldığı gibi zararlı değildir. «Yeter ki ürün düş yaratmayı amaçlamasın, düşü toplumcu yolda araç kılabilsin. Örneğin «dev» i alt etmek için Keloğlan'ın gösterdiği gayretler, kılı kıla sürtmeler, sihirli elmalar, emperyalist devleri, kapitalist güçleri alt etmek için kullanılabilsin. Uçan halıya binip Kafdağı'nın ardındaki sevgiliye gitmek, yerini bir oyuncak «püsküllü deve» ye binip «Hür Dünya diktatörlüğü» nün başkenti üstünde bilinçlendirici uçmaya, toplumun çelişik sınıflarını tanımaya bırakabilsin. «Devlerin Ölümü» için Keloğlan gibi bir yiğidin yetmeyeceği, gelişen dünya koşullarının, toplumun maddi yapısının da bu ölümün yanında yer alması gerektiği söylenebilsin.[3]»

Tekdüzeliğe düşülüp mekanikleştirilmeden (genelikle masallarda gördüğümüz gibi) çocuk ürünlerinde de «olumlu tip» yaratılmalıdır. Ancak bu olumlu tip çocuklara harfiyen uymaları gereken bir tip olarak sunulmamalıdır. Öyle sunulmalı ki çocuk olumlu tipten esinlenmeli, kendine yön vermede yararlanmalıdır. Devrimci yazarın, sanatçının yazacağı ürünlerin olumlu tipi elbette ezilen, sömürülen sınıf ve tabakaların kurtuluş mücadelesi veren kişileri olacaktır.

Bu ürünleri oluştururken, dilinin de çocuk dünyasına ve amaca uygun olması gerektiğini unutmamalıyız.

Çocukların zihinlerini körelten, şövenizm ve bireycilik telkin eden, özellikle cinsel yaşamlarının erken uyanmasını dürtükleyici yayınların okutulmamasına, okunmasını engellemeye özen gösterilmelidir. Çocuklara 10 yaşına kadar masalın yararlı olacağı kabul edilmektedir. Ancak devrimci öğretmenlerin, eğitimcilerin, ana-babaların çocuklara okutacakları ya da anlatacakları masalların; yaş basamaklarına uygun olmasına ve egemen sınıfların ideolojisini aşılamak için hazırlanmış olan «...iteatkâr tabeasını aşağılayan güçlü kral tasvirinin çocuğa bir siyasi sistem modeli aşılamakta olduğu» ve «küçükleri zaman ve mekan dışına çıkarma eğiliminde..[4]» olan masalların okutulmamasına dikkat etmelidirler. 10 yaşından sonra çocukların ilgileri yavaş yavaş gerçeğe yönelir. Gerçekler de çocuğu soru sormaya yöneltir. Soruları yine gerçekçi bir biçimde yanıtlandığı süreç içerisinde, çocuk giderek emperyalistler ve onların işbirlikçilerinin, ülkemizin yer-altı, yer-üstü zenginliklerini ve halkımızın emeğini nasıl sömürdüğünü, yeryüzündeki diğer halklara aynı amaç için yaptıkları zulümleri görmeye, anlamaya, kavramaya başlayacaktır. Bunun doğal sonucu olarak da sömürüye karşı çıkacaktır. Bu nedenlerle emperyalistler ve işbirlikçilerinin yalana ihtiyaçları vardır. Gerçeği görmekten uzaklaştırmak, kendi sınıfına yozlaştırmak için çocuklara kitabıyla, dersiyle, dergisi, radyo ve TV. de hazırlanan çocuk programlarıyla «Gerçek dışı bir pembe rüyalar alemi» sunulmaktadır. Ancak bütün çabalamalarına karşın hayatın ileriye doğru akışını hiç bir güç geriye çevirememektedir. Günden gnüe dünyanın ezilen, sömürülen halkları uyanmakta, bilinçlenmekte, mücadele etmektedirler. «Altyapıdaki en küçük devinim üstyapıdan verilmekte olan binlerce uyku hapını etkisiz kılmaktadır.[5]» Bu doğal bir durumdur.

Halkın kurtuluşu gerçekleştiğinde çocukları için en güzel, en doğru, en yararlı 'çocuklar için edebiyat' ürünlerinin daha çabuk, daha verimli boy atacağından eminiz.

---

(1) Necati Mert, **Türkiye'de Çocuk Edebiyatı** - İnceleme, Yansıma, Sayı : 45, Sf : 11
(2) a. g. e.
(3) a. g. e.
(4) **Cumhuriyet** Gazetesi, 3 Ocak 1975, Sf: 8
(5) Armağan, **Türkiye'de Çocuk Edebiyatı**

BİR TÜRKÜ USTASI :

Ruhi Su Anlatıyor

●

Saffet UYSAL

1975 Antalya Şenliği nedeniyle Ruhi Su ve Sümeyra Antalya'ya gelmişlerdi. Daha önce de Ruhi ustayla gene Antalya'da birlikte bulunduğumuz günler olmuştu. Türkü konusunda, sanat konusunda konuşmalarını dinleme olanağını bulmuş, çeşitli konularda görüşlerini öğrenmiştim. Ancak 1975 Antalya Şenliğindeki gelişinde özellikle türküler, türkülerin yorumlanışı ve yurdumuzdaki türkü söyleme ve yapılagelen uygulamaları içeren bir konuşmasını banda almıştım. Bunların bir bölümünü bir radyo programında işlemiştik birkaç arkadaşla. Ruhi Su'nun konuşmalarının yazıya geçmesini de istedi gönlüm. Halkı seven, türküyü seven kişilerin bu görüşleri öğrenmelerini istedim. Bunun için aktarmayı uygun buldum. Konuyu baştan sona Ruhi Su bildiği için aslında bir konuşma olması gereken alıntı böylece sürdü gitti. Evet türkülerdeyiz, halk müziği ve yorumlamasındayız şimdi. Ruhi ustanın düşüncelerindeyiz:

«Efendim türkü genel bir sözcük. Bu genel sözcüğün içinde çok çeşitli konular var. Mesela dinsel konular var. Askerlik var, felâketler var, düğünler var, eğlenceler var, korkular var. Çeşitli konular var. Çeşitli konular demek, çeşitli yorumlar demektir. Benim söyleyişimdeki özellik zannediyorum bir kere bunları bilmekten ileri geliyor. İkincisi daha büyük bir özellik olarak gör-

düğüm eğitimi söyliyebilirim. Biliyorsunuz ben konservatuarda okudum. Okuduğum branş sesdalı idi. Ses eğitimi gördüm. Ses eğitiminde ses önce meydana getirilir adeta. Doğanın verdiğine insanların ilâve ettiği birtakım şeylerle ses yeniden meydana getirilir. Adeta insan yeniden seslendirilir. Biçimlenir ses. Şimdi görünen özelliğin belki büyük bir kısmı bundan oluyor. İkincisi türküleri anlamaktan ileri geliyor sanıyorum. Türkü deyince işte bir eğlence müziğidir diye anlamak da olabilir. Ya da sözlerine pek önem vermeden söylemek de olabilir. Bunu böyle anlamıyorum. Sözlerine göre tabi değerlendirmek birinci planda geliyor bizde. Çok konulu bir müzik dedik. Bu açıdan bizim türkülerimiz batı müziğine çok benziyor. Yani müzik ezgileriyle değil de konularının çeşitliliği açısından batı müziğine benziyor demek istiyorum. Batı müziği de biliyorsunuz çok konulu bir müziktir. Bu çok konululuk demin de söylediğim gibi çok yorumu, çeşitli yorumu getiren bir haldir. Fakat bizde bu böyle olmuyor.

Bizim sanat müziği dediğimiz alaturka müzik adeta tek konulu müziktir. Belki de bu nedenle adeta tek söyleyiş biçimi vardır. Klişeleşmiş bir biçimdir bu. Halk türkülerimiz gene öyle değildir. Halk sanatçılarının gene kendilerine göre bir yorumları vardır söylerken. Bu şu demek değil tabii. Halk sanatçılarının hepsi de çok güzel türkü söyler anlamına gelmez. Ama çok güzel söyliyenleri vardır. Söylediğini anlıyarak yorumlayan, çok güzel söyleyen halk sanatçıları vardır. O kadar güzel olur ki; bazan böyle bir söyleyişi ikinci bir insan söyliyemez. O sanatçı yerel birtakım ses oyunlarıyla da üslubunu o kadar zenginleştirmiştir ki bu o çevrede başka kimseye geçemez. Nedeni şu, çünkü bu bir metoda bağlanmış söyleyiş değildir. O insanın kendi ömrü içinde bulduğu, kendi kişiliğinden ve yerel birtakım söyleyiş, ses oyunlarından oluşmuş bir üsluptur. Ve o adamın ömrüyle adeta sona erer bu söyleyiş. Bundan dolayı da daima söylenir. 'Şöyle bir adam vardı.' Diyelim ki güneyde bir Torun Paşa vardı. Torun Paşa gibi bir söyleyen veya o biçimde söyleyen bir daha gelmemiş. Böyle bir şey olamaz. Ya da olmaması gerekir. Bir güzel söyleyiş varsa onun mutlaka devamı gerekir. Bu da bir metoda bağlandığı zaman devam edebilir. Şimdi bu bizim halk sanatçılarımızın yapacağı bir iş değil: Bunu ancak bu işin eğitimini görmüş sanatçılar, müzik eğitimini görmüş insanlar onu çözümleyip bir metoda bağlıyabilir, bu tip yorumları.

Bununla şunu demek istiyorum. Bizim okumuş sanatçılarımıza yani ses sanatçılarımıza ve müzisyenlerimize bir görev düşüyor. Bu son derece güzel, ilginç, üslupları, yani hak sanatçılarının üsluplarını, söyleyiş tekniklerini bulmak, bir metoda bağ-

lamak görevi düşüyor onlara. Yani neden bunları bir metoda bağlamak lâzım? Çünkü bizim müziğimizin, bizim çağdaş müziğimizin insan sesi üslubunu bulmak için. Çağdaş müziğimiz dediğim zaman şunu anlıyorum. Gerek sahne müziğimiz gerek şarkılarımız olsun çoksesli müzik içindeki çagdaş müziğimizi anlıyorum. Bu çağdaş müziğimiz olacak. Biz bu kendimize mahsus olan sesi söyleyişi halkımızın sesinden bulup çıkartmak zorundayız. O teknikten bulup çıkartmak zorundayız. Onun için bu görev bize düşüyor demek istiyorum.

Biz dışardan bakınca batı müziğini tek bir müzikmiş gibi görürüz. Ve buna alafranga der çıkarız. Söyliyenleri de böyle görürüz. Halbuki bu alafranga dediğimiz batı müziğinin içinde Fransız müziğinin kişiliği, Alman müziğinin kişiliği, İtalyan müziğinin kişiliği, Rus müziğinin kişiliği hep ayrı ayrıdır. Ve bu müziği bilenler anlar. Yani Rus'un şarkı söyleyişini de anlar, İtalyan'ın söyleyişini de anlar demek istiyorum. E, bizim de kendi müziğimizde böyle bir kişiliğimizin olması lâzım. Bu kişiliği biz halkımızdan çıkartacağız. Halkımızın üslubundan bulup çıkartacağız.

Buraya kadar söylediklerimi şöyle bir yerde toplıyabilirim. Bizim gerek alaturka müziğimizde gerek halk müziğimizde ses sanatçılarımızın söyleyişi, çalışmaları adeta bir amatör çalışma, amatör söyleme biçiminde. Bu bizi klişe bir söyleyişe götürmüş. Gene şöyle dışardan bir bakınca aşağı yukarı ufak tefek farklarla bizim hem halk müziğimizde hem de özellikle alaturka müziğimizdeki söyleyicilerimiz hep birbirine yakın bir üslupta ezgi söylerler. Yani ezginin içindeki işlemeleri, ezgi cümlelerini aynı klişelerle söylerler demek istiyorum. Şunu bile söyliyebilirim bizim alaturka müziğimizde bir kadın söyleyişi, ya da erkek söyleyişi diye bir şey yok. Herkes birbirine yakın söyler. Erkekler bile adeta kadınsı söyler. Bu müziğimizin bir gereğidir diye almıyorum ben. Bu böyle kurulmuş gidiyor. Yani müziğin zorunluğudur denemez.

Burada izin verirseniz başka bir konuyu da biraz eleştirmek istiyorum. Bizim radyolarımızın da getirdiği bir türkü söyleme üslubu var. Bana göre bu da klişeleşmiş bir türkü söyleme üslubudur. Türkü halkımızda yüzde doksan dokuz kişisel bir söyleyiştir. Yani bir topluluk söyleyişi değildir. Saz çalışları da böyledir, türkü söyleyişleri de böyledir. Radyoya geldiği zaman, bir topluluk içine geldiği zaman o topluluğun beraberliğini sağlamak açısından şüphesiz birtakım klişelere gitmek bir zorunluktur. Sazlarda beraberliği sağlamak, söyleyişte beraberliği sağlamak demek aynı zamanda bir klişe söyleyiş, bir klişe saz çalış demektir. Bu kaçınılmaz bir şey. Ama bu kaçınılmaz şeyin bizi

ne kadar sınırlayan bir şey olduğunu da bilmeliyiz. Bir kere çalışımız ya da söyleyişimiz böylece halktan ayrılmış olur.

Sonra içinde yaşadığımız çevre, aldığımız kültür, şehirlerde doğup büyümüş olmamız söyleyişimizi ve çalışımızı ister istemez etkiler. Böylece de halktan ayrılmış oluruz. Bütün bunlar doğal şeylerdir. Buna rağmen 'halk gibi söylüyorum', ya da 'halk gibi çalışıyoruz' demeyi ben çok doğru görmüyorum. Başta da söylediğim gibi benim bütün endişem kendi söyleyiş üslubumu bulmak. Bu üslubu da halkımın söyleyişinden çıkarmak... Halkın söyleyişine özenmek, ya da onu taklit etmek değildir bu. Taklit insanı hiç bir yere götürmez. Benim için önemli olan halk bu türküleri niçin söylemiş? Bu türkülerin içeriği nedir? Bunu anlamak, buna göre söylemek. Bundan dolayı biz 'halk gibi söylüyoruz', 'falan halk gibi söylemiyor' lâflarını çok mühimsemiyorum. Türküler ne istiyor, türküler nasıl söylenmeli, onu daha çok önemli buluyorum...»

Burada bir soru sormuşum. Bu soruyu da alarak gidersek daha bir bütünleyici olacaktır konuşma.

«Sayın Su, okuduğunuz türkülerin kaynakçasını bize söyliyebilir misiniz? Yani tüm okuduğunuz türküleri kendiniz mi derliyorsunuz. Yoksa daha önceden derlenmiş, notaya alınmış olanları var mı? Bu konuyu açıklar mısınız bize?»

«Genellikle kendim derliyorum. Yazılmış, önceleri derlenmiş, notaya alınmış türküler de var. Fakat buna karşı güvenim yok. Çünkü eski araçlar, sağlıklı bir yazıya da uygun değildi. Kulaktan yazma da çok zaman sağlıklı değildi. Bu işin içinde olduğum için biliyorum. Çok zordur kulaktan hemen dinlediği şeyi notaya almak. Onun için senlerce önce, yani bizde bu derlemeler aşağı yukarı 1924 lerden falan başlar daha bilinçli olarak. Fakat o zamanlar bugünkü araçlar yoktu, teypler falan yoktu. Kulaktan dinleyip yazılıyordu. Ondan dolayı da o eski yazılmış, notaya geçirilmiş türkülerin çoğu bugün adeta yadırganacak kadar, halkın içinden duyduklarımızdan başka türlü. Bu nedenle kendim, olanaklarım içinde derlemeyi yeğliyorum. Karacaoğlan'da böyle oldu. Hepsini kendi çevrelerinde gidip derlemeyi tercih ettim. Bunun dışında da bu hususta yeteneklerine inandığım arkadaşların arşivlerinden yararlandım. Bunlar da oldu.»

Tanzimat Romanı Üzerine Düşünceler

Atilla ÖZKIRIMLI

Atilla Özkırımlı bu sayıdan itibaren romanımızı ve hikâyemizi tarihsel gelişimi içinde inceleyip değerlendirecek. Arkadaşımızın bu genel konum çerçevesinde yazacağı yazıların her biri kendi içinde bütünlük taşıyacak. Yani bir birinin devamı olmayacaklar. Ama her yazı konunun bir yanı üzerine eğilecek. Aynı konu üzerinde yaptığı çalışmalar daha önce Papirüs, Cumhuriyet gibi yayın organlarında yayınlandı. Yeni Toplumdaki yazıları onların tekrarı değil. Ama konu ortaklığından doğan düşünce benzerlikleri ve çakışmaları doğal karşılanmalı.

Günümüz Türk romanının değerlendirilebilmesi, her şeyden önce tarihsel gelişiminin bilinmesine, bu gelişimin doğru bir yorumuna bağlıdır. Oysa bir edebiyat türü olarak Batı'dan ithal edilen romanın, hangi toplumsal koşulların ürünü olduğu, üzerinde durulmamış bir konudur. Başka bir deyişle Tanzimat romanı, Batılılaşma hareketinin edebiyata yansıması olarak ele alınmış, ilk çeviriler, ilk örnekler hikâye edilmiş, başarısızlık da Tanzimat sanatçısının yetersizliğiyle açıklanmıştır. Bu düşünce-

ler, tek tek yargılar biçiminde ele alındığında doğrudur. Ama sorun bütünün içine yerleştirilmediği; yanlış, tarihin maddî koşulları göz önüne alınmadan belirlenmeye çalışıldığı sürece sağlıklı bir yoruma ulaşılamaz. Ulaşılamadığı için de kültür emperyalizmi, sanatçıların yeteneksizliği, örneğin yanlışlığı, gecikmişlik, toplumdan kopukluk gibi kavramlar havada kalır.

Çıkış noktamız olan ve üstünde durulması gereken sorun şudur: Türk romanı, toplumsal gelişimin koşullarına bağlı olmakla birlikte, bu koşulların doğal sonucu olarak değil, tıpkı yenileşme hareketleri gibi, üstten gelen bir zorlamayla başlamıştır. Toplumsal koşullara bağlıdır, çünkü dönemin siyasal sloganlarını benimsemiştir, üstelik toplumu eğitmek gibi bir görevi yüklenir. Ama yanlış ve tepeden inme bir toplumsal çözümün sonucu olması gerçeklikten uzaklaştırır onu, kendi kendini olumsuzlar. Bu durum en iyi şu örnekle açıklanabilir: Normal bir doğum değildir bu, yanlış teşhis sonucu doğuma müdahale edilmiş, sonra çocuk oksijen çadırına alınarak yaşatılmaya çalışılmıştır.

Batı'daki gelişimiyle karşılaştırıldığında hiç de gecikilmiş değildir. Don Kişot XVII. yüzyılın ürünüdür. Bu başlangıçtan sonra yetkin örnekler de birbirini izlemiş değildir. Fransa'da da ilk örnekler XVII. yüzyılda verilmiştir. Ama gerçek anlamda roman XVIII. yüzyılda, hattâ bu yüzyılın ikinci yarısında gelişir. İngiltere ve Almanya'da da öyle. Yalnız bir nokta önemli: Batı'da roman, feodalizmin yıkılıp burjuvazinin egemen olduğu dönemde gelişmiştir ve olgunlaşması bu egemenliğin pekişme süreciyle doğru orantılıdır. Çünkü özü ve biçimi gereği romanın var olabilmesi birtakım koşulları gerektirmektedir ve bu koşullar bir toplumsal dönüşüm sonucu gerçekleşmiştir.

Nitekim roman sözünün kavramsal gelişimi de bunu kanıtlar. Bilindiği gibi Roma İmparatorluğu devlet dili olarak Latinceyi benimsemiş, imparatorluğun egemenliği altında bulunan ülkelerde konuşulan diller topluluğuna Roman dilleri adı verilmiştir. Dilbilimcilerin sınıflamasına göre, «Roman dilleri kolunun ana dili Latincedir. Bugün yaşayan başlıca dilleri ise Fransızca, İspanyolca, Portekizce, İtalyanca ve Rumencedir.» (Muharrem Ergin). İşte sözcüğün bu anlamından yola çıkılarak, «Roman dilinde koşuklu ya da düzyazı halinde kaleme alınmış gerçek ya da uydurma bir olay» anlatan yapıtlara roman denmiştir. (Fehmi Baldaş). Oysa sözcük asıl XV. yüzyıldan başlayarak yeni bir anlam kazanır. Namık Kemal'in, çeviri olduğunu söylediği ama kaynağını belirtmediği (Fransızcadan çevrilmiştir. A.Ö.) şu tanımı, bu yeni anlamı çok iyi bilirler: «Romadan maksat, güzergâh etmemişse bile güzergâhı imkân dahilinde olan bir

vak'ayı, ahlâk, ve âdât ve hissiyyât ve ihtimalâta müteallik her türlü tafsilââtile beraber tasvir etmektir.» (Celâl mukaddimesinden). Bu tanım iki ipucunu içinde taşır. Birincisi, özü gereği roman toplumsal olana dönüktür. Birinciye bağlı ikinci ipucuysa daha önemlidir: Amaç, gerçek ya da uydurma bir olayı salt anlatmak değil, ahlak, töre, duygular ve olasılıklar göz önünde tutularak o olayı bütün ayrıntılarıyla tasvir etmektir. Bu noktada roman, destandan, ortaçağ hikâyesinden ayrılır, şiirin egemenliğinden kurtulur. Günümüzdeki anlamıyla romanın başlangıcı sayılan bu dönem yapıtları için düz yazı-roman kavramını kullanmak daha doğru olacaktır.

Bu açıklamadan yola çıkarak, kapitalist dönemde ilk örnekleri verilen düzyazı-romanın gelişimini etkileyen koşulları sıralayabiliriz. Kapitalist dönem dedim, çünkü kapitalizm, tarihsel gelişim açısından ekonomide bir devrimse, sanatta da bir devrime yol açacaktı. «Kapitalizm yeni duygular, yeni düşünceler yaratmış, bunları dile getirmesi için de sanatçıya yeni olanaklar vermişti. Artık kalıplaşmış, çok yavaş değişen bir anlatıma saplanıp kalmak güçtü.» (Ernst Fisher). Bu yeni duyguların, düşüncelerin başında, o güne kadar varlığı pek az farkedilen halk, ulusal birlik gibi kavramlar geliyordu. Bilinenleri sıralamak gereksiz. Öncelikle vurgulanması gereken şu: Yeni düzende toplumsal sınıflar açık seçik değildi henüz, işbölümü tam anlamıyla gelişmemişti, ama yeni bir toplumsal bilinç oluşmaktaydı. İnsanla tanışmıştı sanatçı, feodalin egemenliğine son veren insanın gücüyle. Şövalye nitelikleri taşımıyordu bu insan. Sıradan biriydi, halktı. Üstelik başka bir dili konuşuyordu. Siyasal planda ulusal birlik, ulusal dillerin gelişimini gerektiriyordu. Sanatçı ya soyluların Latincesini ya da halkın dilini seçmek durumundaydı. Ama okur değiştiğine göre dil de değişecekti. Üstelik burjuvaların egemenliği arttıkça okur-yazarlık da artıyordu. En önemlisi de teknik gelişimdi. Şiirin egemenliği, biraz da çoğaltılmasının ve ezberlenmesinin kolaylığındandı. Edebiyat düzyazının dışında serpiliyordu. Oysa matbaanın bulunması, baskı tekniğinin her geçen gün ilerlemesi, düzyazı için yeni olanaklar yaratıyordu. Kısacası, günümüzdeki anlamıyla Batı romanı bu koşullarda doğdu ve gelişti.

Bu kısa özetten de anlaşılacağı gibi, Tanzimat romanı, Türk toplumunun benzeri yapısal değişimler geçirdiği bir dönemin ürünü değildir. Yapısal değişimler derken, elbette altyapı değişikliklerini kasdediyor, başta da belirttiğim gibi Batılılaşma hareketinin altyapının değişmesi sonucu değil, yönetici sınıfın zorlaması sonucu gerçekleşen üstyapı değişiklikleri olduğunu ka-

bulleniyorum. Ama ilk yargıda bir çelişki var gibi. Batı romanı, bir ekonomik devrim sonucu değişen yeni bir toplumsal durumun ürünüyse, bir toplumsal patlamanın doğal sonucuysa, yani belirleyici etken ekonomikse, nasıl olur da Tanzimat romanı, altyapısal bir değişim olmadan toplumsal bir gereksinim olarak belirir ve ilk örnekler kötü de olsa hızlı bir gelişimi sürdürür?

Yazımın başında Tanzimat romanının belli toplumsal koşulların sonucu olduğunu belirtmiştim. Bu toplumsal koşullar Batı'da olduğu gibi, yapısal bir değişimin sonucu değillerdir gerçekten. Daha doğrusu üretim araçlarının el değiştirmesi sonucu üretim ilişkilerinin değişmesi söz konusu değildir. Ama buradan yola çıkılıp, böylesi bir gözlükle soruna bakıldığında Tanzimat romanını açıklamak güçleşir. Yanılgı da buradan doğmaktadır. Sonra Batı'da da roman, ekonomik ve toplumsal olanın önceliğiyle açıklanamaz. Gerçi burjuvazinin gelişimiyle sanat da yeni özlere, yeni biçimlere açılmıştır. Ama burjuvazinin Fransız Devrimi'yle tam olarak egemenliğini sağlaması bilim ve sanat gibi üstyapı kurumlarının yardımıyla gerçekleşir, bir bakıma öncü görevini bunlar yüklenir, burjuvazinin egemenliğinin pekiştirilmesini sağlarlar. Victor Hugo'nun, romantizmi, «edebiyat olan Fransız Devrimi» olarak tanımlaması bu doğruyu vurgular. Çünkü devrimden önce siyasal güç, burjuvazinin feodalleri yıkmak için geçici bir işbirliğine girdiği prenslerin, soyluların elindedir. Temel ilkeleri akıl, gerçek ve tabiat olan klasisizm bu sınıfın çerçevesinde gelişir. Romantizm ise aklın yerine duyguyu koyar. Klasisizmin gerçeği belli bir güzellik anlayışıyla sınırlıdır, ölçülü biçilidir. Romantizm bütün sınırları yıkar, onun gerçeği hayattır. Klasisizm geneli anlatır, tiptir onun için önemli olan. Romantizm ise özeli yakalamaya çalışır, tiplerle değil, karakterlerle uğraşır. Bu nedenle de bireycidir, bireyciliğin zaferidir. Peki Tanzimat romanının, romantizmin bu özelliklerini, Batı'dan çok farklı toplumsal koşulların egemen olduğu Türk toplumuna taşıması nasıl açıklanacaktır? Temelde, toplumsal değişimi amaçlamayan Batılılaşma hareketi ve Batı'yı tanıyan birkaç sanatçının girişimi bu romanı açıklar mı? Şimdiye dek yinelenip duran bu teze karşı şu soruyu yöneltirsek ne cevap verilecektir? Tanzimat romanının ilk örneklerini verenler, o çağda Batı'da gerçekçilik alıp yürüdüğü halde, neden romantiklerden esinlenmişlerdir? Neden 1789 Devrimi'ni, ve onun getirdiği özgürlük, eşitlik gibi ilkeleri benimserken, 1848 Komün Hareketi'ni görmezden gelmişlerdir? Bu soruların cevabı, Tanzimat romanını oluşturan koşullarda yatıyor: Türk toplumunun Batı'dan farklı bir biçimde gelişen tarihsel serüveninde.

Bir bakıma Tanzimat döneminde, düzyazıya dayanan bir edebiyat türü olarak romanın var olabilmesini sağlayacak maddî koşullar sınırlı da olsa gerçekleşmiştir. Söz gelimi, matbaa kurulalı yüz yıl olmuş, kopya ve ezberleme sorunu ortadan kalkmıştır. Gazetelerin ve gazeteciliğin gelişimi, hem düzyazının işlevini arttırmış, hem de bir okuyucu topluluğu oluşturmuştur. Ulusal dile dayalı bir anlatım henüz geliştirilememiştir, ama dilin sadeleşmesi yolunda ilk adımlar atılmıştır. Daha doğrusu yazı dili, bir anlatım aracı olarak gündeme getirilmiştir. Ama bir şey eksiktir, belki de en önemlisi: Toplumsal bilinç yoktur. Daha açık bir deyişle, toplumsal farklılaşma tam anlamıyla gerçekleşmiştir, ama halk bu farklılaşmanın bilincinde değildir. Kuşkusuz aydın da. En önemlisi söz konusu farklılaşmanın kendine özgülüğü, aydınla halkın özdeşleşmesine engeldir. Çünkü aydın sarayla bütünleşmiştir, ekonomik anlamda da egemen olan yönetici sınıfın bir parçasıdır, kapıkuludur kısacası, düzeni sürdürmekle görevlidir. İşte bu nedenle Batılılaşmanın savunucusudur. Yıkıma yol açanın ekonomik değil, toplumsal olduğunu sanması, bu iki kavramı birbirinden ayrı düşünmesi bundandır. İçe değil, dışa bakar. Kendi toplumunun çöküşünü hazırlayan nedenleri değil, Batı'nın yükselişinin nedenlerini bulmaya çalışır. Ekonomik bir devrimi gerçekleştirmiş, işbölümünü sağlamış bir toplumun, hangi tarihsel gelişim sonucu bu noktaya ulaştığını da düşünmeden üstyapıdaki kurumlarla ilgilenir. Batı'da bulduğu her yeniyi toplumuna taşırken ne vatan hainidir, ne de satılmış. Egemen sınıfın hizmetindedir, burası doğru. Ama Batılı sanatçı da farklı bir durumda değildir. Önce de belirttiğim gibi, burjuvazinin programını ve bu programa yön veren ilkeleri benimsemiştir. Yalnız niteliksel bir ayrım vardır arada. Burjuvazi o çağın devrimci sınıfıdır, siyasal gücü ele geçirmiş, devleti yeniden örgütlemiştir. Onun tarihsel işlevini kavramayan ve kendi devletinin çöktüğünü gören Tanzimat sanatçısı daha iyi bir çözüm düşünemezdi. Devletin çöküşü... İşte sorunun anahtarı bu kavramda yatıyor, devletin niteliğinde.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sosyo-ekonomik yapının mirî toprak düzenine dayandığını, bu düzenince merkezî örgütlenmeyi gerektirdiğini biliyoruz. Osmanlı toplumunda temel üretim aracı olan toprağın mülkiyetinin devlete ait olması, üretim ilişkileriyle üretim güçleri arasındaki uyumun sağlandığı ve dolayısıyla sınıflaşmanın önlendiği ileri bir üretim biçimi olarak yorumlanmıştır. Oysa başka bir yazımda da belirttiğim gibi, toprağın rekabesi devletin elinde olduğuna göre, üretim ilişkilerini de bu mülkiyetin kullanılışı biçimlendirecekti. Köylünün topraktan sağladığı üretimin fazlası, yani artık ürün, üretime katılmayan

bir devlet-asker ikilisinin eline geçiyor, bu ise yeniden üretim için değil, devletin varlığını koruyacak askeri beslemek ya da devletin gelirini arttırıcı fetihler için kullanılıyordu. Düzenin temel çelişkisi buydu, mirî toprak rejimi devleti oluşturanların egemenliğini arttırıcı, kısacası devlet sömürüsünün somut bir görünümü olan saray-reaya farklılaşmasını doğurucu bir yönde gelişmekteydi. Nitekim daha XVI. yüzyılda bozulma belirtileri gösteren mirî toprak düzeni, XVII. yüzyıldan sonra yukarıda belirttiğim çelişki nedeniyle çökmeye başlamıştı. Kapitalizm aşamasına giren ve sanayi devrimini gerçekleştiren Batı'nın güçlenmesi bu çöküşü hızlandırdı. Mirî toprak düzeni işlerliğini koruduğu sürece fetihçi niteliğini koruyan devlet, sistem yozlaştıkça bu niteliğini yitirdi. Üretim araçlarına ve üretim güçlerine bağlı olarak üretim ilişkileri gelişmediği için sosyo-ekonomik br dönüşüm gerçekleşemezdi.

Ayrıca bizzat devletin ekonomik gücü elinde tutan egemen sınıf olması, bu yolda örgütlenmesi, egemenliğini pekiştirici, dine bağlı, özü gereği halktan kopuk üstyapı kurumlarıyla mümkün olmuştu. Çöküş hızlandıkça, varlığını sürdürmek isteyen devlet, niteliksel bir dönüşümü gerçekleştirmesi kendi varlığına son vermek olacağına göre, üstyapıdaki biçimsel değişimlerle kendini yenileyebileceğini sandı. Tanzimat aydınlarının Batı'nın büyüsüne kapılmaları, burjuvaların devleti yeni sloganlarla ele geçirmelerinde bu sanının kanıtlarını bulmalarındandır. Sömürülen sınıfsa, yukarda işleyiş biçimi açıklanan üretim biçiminin doğal sonucu olarak toplumsal bilinçten yoksundu.

Görüldüğü gibi Tanzimat romanı, Batı'da olduğu gibi toplumsal bir patlamanın sonucu değil, ama toplumsal farklılaşmanın belirginleştiği bir dönemin ürünüdür. Toplumsal bir gereksinim olarak belirmesi, bu farklılaşmanın sonucudur, bunun için toplumu eğitmek görevini yüklenir. Ama toplumsal farklılaşmanın bilincinde olmadığı için yüzeyde kalır. Daha doğrusu devleti oluşturan ve sömürüden pay alan sınıfın üyesi olduğu için, halkın dışında, geleneğe bağlanamadan taklitle yetinir.

«Suları Salıvermek» ve Hakkı Gümüştaş

•

Mehmet ERGÜN

(a)

İlk kitabı **Suları Salıvermek**'te[1] bir araya getirdiği on öyküsünde, son yılların Türkiye'sinden almış olduğu kesitleri sunuyor Hakkı Gümüştaş. İşkence odalarında, zindanlarda ve tabutluklarda direnen, çözülmeyen, onuruna leke düşürmeyenlerin destansı serüvenlerini; toplumsal yapıda olup biten değişimlerin insanî plândaki yansılarını, yolaçtıkları dramları; kendinin bilincine varmanın eşiğinde dolaşan ve en küçük bir uyarı ile kendinin bilincine ulaşacak insanların durumlarını; kapitalistleşmenin getirdiği met'alaşmayı ve bunun insanî plândaki uzantılarını; toplumsal yaşamdaki eşitsizlikleri... anlatmaya çalışıyor. Sözgelimi «Kaymaklı Yoğurt»ta beş dönümlük toprağını satıp büyük umutlarla İstanbul'a gelen Artvin'li bir emekçinin, Durali'nin bilinçlenme süresini; «Suları Salıvermek»te elinde patlayan bomba yüzünden iki eliyle bir ayağını yitiren devrimci gencin zindandaki yaşama kavgasını, içerisinde bulunduğu güç koşullara karşın geleceğe güvenle bakabilmesini ve bunun gerisinde yatan nedenleri; «Keten Helva»da, kentlerde yaygınlık kazanan kapitalist üretim ilişkilerinin kırsal kesimi kuşatmaya başlaması ile kır emekçilerinin geçim kapısı olan pek çok işin

çözülme sürecine girişimi ve bu sürecin insanî plândaki yansılarını... dile getiriyor. Kısacası hemen her öyküsünde belli bir sorunu deşmeye, arkasında yatan nedenleri açığa çıkarmaya ve bu yolla da onun nasıl çözülebileceğine ışık tutmaya çalışıyor. Ancak bu saygı duyulması gereken amacını, uğraş alanı olarak seçtiği türün yapısı içerisinde gerçekleştirebildiği ileri sürülemez pek. Yapıta adını veren öykü ile «Keten Helva» dışında kalan öyküler (yani on öykünün sekizi) yansıttıkları gerçekliklerle onların temellendiriliş biçimindeki olumluluklara karşın, çeşitli açılardan fire veren, günümüz Türkiye öyküsünün ulaşmış olduğu düzeye göre oldukça geride kalan öyküler. Buna yolaçan aksaklıkları birkaç noktada toplayabiliriz:

i. **Odaksızlık** : Öncelikle Gümüştaş'ın öykülerinin odaksız olduklarını belirteceğiz. Bir atmosferin değil de, daha çok birtakım durumların anlatıcılığını yaptığı için de öykülerinde göze ilişen bu aksaklık, verilmek istenenin okurun gözünden kaçmasına; dikkatinin aynı yoğunlukta çizilmiş birden çok durumun üzerinde dolaşıp dağılmasına yolaçmaktadır. Böylelikle de yazar, vermek istediği özü okuruna iletememekte, amaçladığı etkiyi yaratamamaktadır. Sözgelimi «Kaymaksız Yoğurt»ta bir yandan işçilerin işveren yanlısı sendikaya ne gibi yollarla üye yapıldıkları anlatılırken, öte yandan da kırsal kesimden kopup kente çalışmaya gelmiş bir emekçinin bilinçlenme süreci yansıtılır. Ancak bu iki durum arasında herhangi bir kesim noktası bulunmadığı için okur, yazarın neyi anlatmak istediğini kavrayamamaktadır. Yani yazarın işveren yanlısı sendikaların içyüzünü mü, yoksa bilinçsiz emekçinin bilinçlenme sürecini mi sergilemek istediği anlaşılamamaktadır. Doğal olarak bu da öykülerinin, birbiriyle organik ilişkisi bulunmayan birtakım olayların yığışmasından ibaret bir hale gelmesine yolaçmaktadır. O denli ki, üst üste yığılan olaylardan herhangi bir tanesinin atılması halinde, öykü en küçük bir şey bile yitirmez.

ii. **Kendini ele vermesi** : Kimi öykülerinde, vermeyi amaçladığı düşünceyi, anlattığı olaylara veya yansıtmaya çalıştığı durumlara yediremememesi nedeniyle kendini ele verdiğini; okurun ilgisini öykünün başından sonuna değin diri tutmayı başaramadığını gözlüyoruz Gümüştaş'ın. Sözgelimi «Efendi Çocuk» ta, küçük oğlunun sigara ve içki içmesini olağan karşılayıp ilerici eylemlere katılmasına karşı çıkan Saim beyin örnek bir tip olarak sözünü ettiği İlhan'ın da ilerici bir eylemden ötürü başının derde gireceğini, daha öykünün ilk sayfalarında kestiriyoruz. Yerli yersiz uyarılarıyla yazar, amacının Saim beyin yaşlanmış olduğu değer yargılarının geçersizliğini kanıtlamak olduğunu

açığa vuruyor. Böylelikle de okur, anlatılanın peşine takılıp gitmiyor. Yazar da, kafasında kurmuş olduğu etkiyi okura aktaramıyor.

iii. **Tavrını açığa vurması** : Kimi öykülerinde de düşüncesini anlattığı olay veya durumların dinamizmlerinden yararlanarak aktarmak yerine, doğrudan doğruya tavrını açığa vurarak verip söylevin kuruluk ve yavanlığına sürüklendiğini görüyoruz. Sözgelimi «Yeni Dünya» daki Nilgün'ün Almanya'daki yaşam koşulları için ettiği sözler: «Cennet gibi demiştin. Cenneti çok aradım orada biliyor musun? Halbuki ben orada çalışmaktan hiçbir şey göremedim. Cennet bize değilmiş, o çıkıyor.» (s. 16); «Kaymaksız Yoğurt»ta Durali'nin zihninden geçiyormuş gibi verilen düşünceler: «Ulvi ustanın canı yoğurt yemek istemiyordu... Ulvi ustanın, yoğurt alacak parası da vardı. Fakat Ulvi usta, onu çalışmasının karşılığında bir hak olarak istiyordu.» (s. 63)... gibi. Yazarın gerçekliklerini iyice belirleyip okurun gözünde somutlayamadığı kişilere böyle eleştirici-dinamik bir bilinç yüklemesi, inandırıcı olmasının önünü almakta; vermek istediği düşüncenin okurca, anlattığı olayların aracılığı ile kavranmasını olanaksız kılmaktadır. Bu türden tasarrufları, yazarın **gerçekliğe müdahale hakkını** kullanması olarak görmek, yanlıştır. Yazarın gözlediği, izlediği gerçekliğe, onu **yeniden kurma** aşamasında müdahale hakkı vardır. Ortamı, istediği biçimde çizmekte özgürdür. Ne ki hangi nitelikte olursa olsun, çizdiği ortamdaki kişilerin davranışlarının onunla uyumlu olmasını da sağlamakla yükümlüdür. Ortamı aşan veya ortamın gerisine düşen davranış ve düşünüş biçimleri, dinamikleri ortaya konabildiği, vurgulanabildiği zaman haklı bulunabilir ancak. Gelgelelim Gümüştaş'ın öykülerinde, böyle olumlu bir duruma rastlamıyoruz. Bu yüzden, dile getirdiği pek çok düşünce, anlattığı durumların aracılığı ile değil de, ettiği sözlerle açığa çıkmaktadır. Bu da öykülerinin etkileyici olmalarının önünü almakta, didaktik bir havaya bürünmelerine yolaçmaktadır.

iv. **Betimin işlevini yanlış değerlendirmesi** : Hakkı Gümüştaş'ın öykülerinde birtakım yapısal-kurgusal aksaklıklar da göze ilişmekte. Bunların başında betimin sanatsal yaratıştaki işlevinin ne olduğunu —daha doğrusu ne olması gerektiğini— düşünmemesi gelmektedir. Gerçekten de Gümüştaş'ın, yansıtmayı amaçladığı durumlarla, iletmeyi tasarladığı düşüncelerle ilintilerini hesabetmeden, salt güzel söz söylemek ve öyküyü uzatmak amacıyla yer bitimine girdiği görülüyor. Örnekse «Yeni Dünya» ve «İlk Adım» adlı öykülerin giriş kısımlarındaki betimler... Bu betimler, verilmek istenen düşünceye güç katmadıkları gibi

olumsuz bir duruma da yolaçmaktadırlar. Böylelikle de asıl verilmek istenen, arada eriyip gitmektedir. (Bu sözleri, diğer ögelerin, örnekse ayrıntının kullanılması için de yineleyebiliriz.)

v. **Süreç sorunu** : Bir de anlattığı olay veya durumları belli bir süreç içerisinde vermeyi başaramadığını, bu yüzden de öykülerinde geniş zaman boşluklarının oluşmasına yolaçtığını gözlüyoruz Gümüştaş'ın. Sözgelimi «Yeni Dünya»da «altı, yedi, on yaşında» olduklarını öğrendiğimiz çocuklardan ikisi, birkaç sayfa sonra evlenmiş, üstelik bir de çocuk sahibi olmuş bir çift olarak çıkar karşımıza. «Kaymaksız Yoğurt» için de benzer sözler edilebilir. Onca yıl nasıl geçmiştir? Yazarın ilgisini çekecek hiçbir şey olmamış mıdır? Bu ve benzeri soruların zihinde belirmesine yolaçan bu olumsuzluğun temelinde yatan şey, Hakkı Gümüştaş'ın teknik yetersizliğidir. Gerçekten de olay ve durumları düz bir süreçle vermek yerine, belli bir anında onlara el atarak, dün-bugün-yarın bağlantısı içerisinde vermeyi denemiş olsaydı, bu ve benzeri aksaklıklara sürüklenmeyecek; öykülerinde ilgisini dağıtan bu denli uzun zaman boşlukları meydana gelmeyecekti. (Geçmeden, zaman zaman açıklamalarda bulunmasının da, süreci olumsuz yönde etkilendiğinin altını çizelim.)

vi. **Dilsel aksaklıklar** : Ayrıca Gümüştaş'ın dile de gereken önemi vermediği görülüyor. Anlatılanın okura en az kayıpla iletilmesinde ve ürünün estetik açıdan yetkin bir düzeye ulaşmasında dilin işlevinin ne olduğunu araştırmamaktan ileri geldiğini sandığım bu savrukluk, yazık ki öykülerine çok şey kaybettirmektedir. Kimi zaman farklı yüklemelere bağlanması gereken edimleri yan cümlecikler halinde bir yükleme bağlaması, kimi yerde fazla öğe kullanması, kimi cümlelerinde ise öğeleri eksik tutması... anlatımını zorlaştırmakta, yansıttığı durumlara girebilmeyi zorlaştırmaktadır. Ki bunun da toplumsal kaygularla öykü yazan bir sanatçı için ne denli olumsuz bir durum olduğu ortadadır.

(b)

Görüldüğü gibi Gümüştaş'ın öykülerinin yetersizliği, konu ve konuya yaklaşış sorununu çözümlemekle bir kişinin sanatçı, dahası devrimci bir sanatçı olabileceğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa bilinmesi gereken şey, konu ve konunun ele alınış biçimi, olumlu bir estetik çaba sözkonusu olmadığı sürece, bir çalışmanın sanatsal bir boyuta ulaşmasını sağlayamaz. Bu gibi durumlarda ortaya konacak ürünlerde yansıyan görüşlerin de, öyle uzun boylu bir önemi ve işlevi olmayacaktır. İşte Gümüştaş'ın tüm iyi niyetli çabalarına karşın, gelip dayandığı nokta budur: Öykü yazmakla ulaşmayı kurduğu yere varamamak..

(c)

Buraya değin söylediklerimizi, başarılı bulduğumuz «Suları Salıvermek» ve «Keten Helva» başlıklı öyküleri irdeleyerek biraz daha somutlamaya çalışalım.

«Keten Helva»

da, dokuz yılık bir aradan sonra köyüne dönmek zorunda kalan Hayri, yıllar öncesinin anılarıyla yüklü, şoförle konuşmaktadır. Tekrar keten helva satıcılığı yapmayı kurduğu köyüne ilişkin anlatılanları can kulağı ile dinlerken, tek kaygusu, köyü terketmesine yolaçan rakibi Ayvaz'dan yanadır. Ama şoförün anlattıklarından kentte üretilen lüks tüketim mallarının köyde üretilenlerin yerini aldığını ve bu yüzden rakibi Ayvaz'ın da işsiz güçsüz kaldığını çıkarınca, gerçek rakibinin ayırdına varır. Ayvaz'ın daha da zor duruma düşmesine yolaçmamak için geriye, kente dönmeye karar verir. Minibüsü durdurur. İndirttiği tablasından iki dilim helva ayırıp birini şoföre verir, diğerini de Ayvaz'a gönderir. Sonra, kozalarını çocuklara benzettiği pamuk tarlalarının içine dalar ve bağırmaya başlar: «Helvauuuv... Helvauuuv...» (s. 81).

«Suları Salıvermek»

'te ise bir ağanın yardakçısı iken bilinçlenen ve devrimci uğraşa katılan, fakat elinde patlayan bomba yüzünden iki eliyle bir ayağını yitiren Hacı'nın tutuklarevindeki direnci, yaşama sarılışı ve geleceğe dönük umutları sergilenir. Yaşamak için verdiği insanüstü uğraşın, hayranlık uyandıran direnme gücünün bilinçle, inanmışlıkla olan bağlantıları yansıtılır: «Eğildi. Dişleriyle ekmeği yakaladı. Başını, yan çevirerek masaya sürttü. Uğraşa, didine, koparmayı başardı. Ağzına giren her lokma artık onun esiriydi. Çiğnedi.. çiğnedi.. Sonra yine yemeğe uzandı. Boyun damarları gerildi. Dilini, tabağın içinde gezdirdi... fasulyeleri yakalamaya uğraştı durdu. Başını kaldırınca, çenesinden yağlar aktı. Burnu da yağa batmıştı. Diliyle yalandı. Kolunun yeniyle temizlendi.» (s. 65-66).

Kısaca konularını özetlediğimiz

bu öyküleri başarılı kılan özellikler şunlardır:

— Verilmek istenen düşüncelerin anlatılan durumların dinamizmi ile yansıtılması;

— Onların olay ve durumlarla desteklenmesi;

— Okurun yazarın görüş veya düşünceleri ile değil de, gerçekliğin kendisi ile yüz yüze getirilmesi;

— Dolayısıyle de gerçeklik hakkında —onun şöyle ya da böyle olduğu hakkında— özgürce fikir geliştirebilmesi;

— İnsan öğesinin kulakarkası edilmemesi;

— Hepsinden önemlisi de estetik yöne gereken önemin verilmesi.

SONUÇ :

Buraya değin yapılan dökümden de çıkarılabileceği gibi ilk kitabında pek başarılı değil Hakkı Gümüştaş. İki öykünün dışında kalan öykülerinde, halktan yana bir tavırla olay ve durumları ele alıp yansıtmaya çalışmasına karşın, estetik yöne gereken önemi vermediği, özün gerektirdiği biçimi geliştirmenin peşinde koşmadığı için genellikle başarısız. Sözü edilen aksaklıkları aştığı takdirde, tavrı ve olayları ele alış biçimiyle oldukça olumlu yerlerde dolaşan Hakkı Gümüştaş'ın öykücülüğümüz için vazgeçilmez bir ad haline geleceğinden kuşkumuz yoktur.[2]

---

(1) Hakkı Gümüştaş, **Suları Salıvermek**, İzmir-1975.

(2) Bir nice zaman önce yazdığım bu yazıyı yayımlatmakta nedense geç kaldım. Bu arada Hakkı Gümüştaş ikinci öyküler kitabını yayımlattı: **Kapan**, May Yayınları, Ocak-1976. Bu yüzden yazı, ister istemez yalnızca okura dönük olmak durumunda. Ama bir ikinci yazı ile Gümüştaş'ın öykücülük serüveninin ulaşmış olduğu yeni konumu saptayarak bu eksikliği gidermeye çalışacağım

Veysel Çolak

1954 Rize doğumlu. Kandavası yüzünden ailesiyle köyünden ayrıldı. Orta öğrenimini çeşitli illerde tamamladı. Şimdi Eğitim Enstitüsü Edebiyat öğrencisi.

Yeni Dergi, Yarına Doğru, Yeni A Çıkış dergilerinde şiirleri ve eleştirileri yayınlandı. Bir derginin açtığı yarışmada 1974 yılının övgüye değer ozanlarından biri olarak ödüllendirildi.

Çolak, bize gönderdiği şiir anlayışını dile getirdiği yazısında «İnsan diyalektiğine ters düşmeyecek her 'şey' in şiire, genel olarak sanata, içerik olabileceği inancındayım. (...) sınıflı bir tolumun getirdiği çelişkilerin doğurduğu olgulara, sınıfsal karakterde bir eleştirel tavırla yaklaşılırsa, şiire (sanata) yetkin devrimci bir içerik kazandırılmış demektir» diyor. Gelenekten geçmişin ilerici olan yanlarını ayıklayarak yararlanmak gerektiğini, şiirin dili ile içeriği arasında bir «bütünsellik» olması zorunluluğunu belirtiyor.

Bizce, Çolak, çarpıcı dizelerin arasına fazlaca dolgu dizeler serpiştiriyor. Bu tutum, baştan sona bir «gerilim» içinde süren anlatımı tökezletiyor. Ozan bu dolgu dizeleri «feda» ettiğinde ortaya daha yoğun ve yapısal sağlamlığa kavuşmuş bir şiir çıkacak.

Çolak'ın şiirinin zamanla daha da yetkinleşeceğine inanıyoruz.

YENİ TOPLUM

HAM ÇELİKTEN BİR HAYAT

Veysel ÇOLAK

—Doğayı nasıl seviyorsak
öyle seviyoruz işte,
bir çocuğun annesini sevmesi gibi.
İçimizden bir hüzün tortusu
gözlerimizde heryerde olmayan
bir anlam bulunmaktadır.
Kısaca;
her gün, yeni bir sevdadır
geçer yüreğimizden.
Kömürün tutuştuğu yerde başlayan hayat,
bizimle varoldukça
gerçekten sever olduk!..
Bulutların yırtıldığı yerden
öfkeli çıkışlar yaparak
özgün karakterimizi korumaktayız:
insan acı duyabilirse
ancak dövüşebilir.

Ortadoğu kanarken
içimizdeki ateş durmadan körüklendl,
gurbetçilerin zevkine uygun
çiçek bahçelerinde
acıyı yücelten şiirler okuduk,
kararlar aldık
«güneşin doğduğu yere yürüyeceğiz» diye

Ateşin açtığı
ey bizi acılara garkeden yaralar,
önce gazlar dökünüp
kanayan yerlerine üstüpüler sokuşturarak
sonradan sarılmaktadır!..

Buranın baharı anlatılmaz.
Örse indirip çekici
türkü diye çığırdığımız dünya
bizimle vardır.
Ham çelik bizim elimizde eğitilir
demir ancak bizim elimizde dile gelir
katılır türkümüze.
Sevmeye kararlı gözlerimizin
rengini sorma,
gözlerimizin siyah rengi
kömür anlamındadır.

Alevi soluyarak boğulurcasına
iki de bir yutkunarak,
bütün gün suskun
kurşun yarası anlamında
türkü söylemenin güzelliği burada anlaşılsın diye
demirin kızararak ufku anlatmış olmasından,
havalanmakta olan çekicin
çeliğin çifte su içtiği yerden,
dövülecek namlulardan sözetmekteyim.
Dört mevsimde sıcak kanlı olabilen bizleriz.
Bizce hayat,
böceğin bir otu kemirdiği yerde
çimenlerin sararışında,
ve... ağacın toprağa kök salışında
başlar.

Göğsümüzün kabarması şişen pazumuz,
kömür tozlarına karışan deli esmerliğimiz
bakışımızdaki gülümseyiş
ey! soğudukça bir maden gibi kırışan
parçalarcasına sildiğimiz
yüzümüzün anlatmak istediği,
alnımızda domuran öfkeli ter
öyle seviyoruz
ocakta ateşle sevişir gibi.

KAN TER İÇİNDE

Veysel ÇOLAK

Bu gün ufuk kızarmıyor
bu gün ufuk gene dumanlı,
sevgili işçi kadın
dağlara ateşi götüren arkadaşlar
gözlerinizdeki masal,
artık gözlerinizdeki anlam başkadır,
gökyüzü kararıyor, dayanılmaz
sevmeyi bilerek dayanmak çok zor,
anaların bağrına dökülüyor acı
ağlamaktalar.
Ama bu dünyayı değiştirmek
bu dünyayı yaşamak zorundayız.
İnsanın kalbini bir türkü gibi takınırdık.
Ağaçlar çiçeklensin
başlar sevdalansın, sevgi devralınsın,
doğudan batıya dünyanın dört bir yanında
dağlı bir rüzgâr yaladı yüzlerimizi
daha bir öfkeyle yumruklaşarak eller
mermiler ve pusatlar alarak yedeğimize
yaralarımıza elbasıp,
halklar üzerine edilen yeminlerden sonra
günü,
kanlı ve terli bir hıçkırık olarak bitirdik.

Derin bir yara anlamında
insan yüzünün kıvrımlarındaki hüzün,
sıcak, metal bir sıvıydı
damarlarımızda gürültüyle akan,
kış dağlara inmişti
ovada, kentte küçük kasabalarda
tipiler mi diye kuşkulanmıştık.

Karanfil,
ozanın alnında açan kurşun yarası.
Neruda'nın sevgilisi Şili'den
Vietnamdan,
İspanya'ya komşu Portekiz'e kadar
cinayetler çiçeksiz anlatılmıyor.
Acaip bir dürüstlük içinde değişmektedir dünya,
acılar boşuna çekilmiş değil,
evet çarpan yüreklerinin bir bir duruvermesi
dayanılabilirin ötesindedir.

Hayata ve silaha barikat olsun vücudumuz,
yaşansın ilk vurulanın suya düşüşü
gökyüzü bir salkım söğüt gibi suya dökülsün
acı çekiliyorsa hemen sevdadır
dağlardan akan sele benzesin,
bu vakitler,
kuşlar ufka varmadan dağılsın
gökyüzüne ağan şarkılar olsun
aşk ertelenmez hemen tutuştur bizi.
Varılacaksa; oraya kan-ter içinde varılacaktır.

GEL DE İÇLENME

Veysel ÇOLAK

Yeni giysilerini giyin, taran;
bir salkımsöğüte derken
bir dolu yaşamı andır
baharda tutuşan bir güle benze.

Şantiyelerde gizlenen sesi dinliyorum
göğsüm geriliyor
sonra acılarımı... öfkelerimi.
Bu yıl bizi yaşamadı Erzurum yaylaları
gençler kız sevmedi, farkında mısın?
Umut ile seni yanyana koyuyorum.
Kuş kanadıyla gönderilen selamlar oldu
acıyı bilirim,
aklım karışır aklıma gelince.
grevden ufuklarıyla bu kentte
işçi dendikçe düşünüyorum,
ağır başlı bir dağa benzeyerek...
Bilenerek yaşayacağım
dört bir tarafım hayata açılıyor,
kalkalım dedikçe bir Sıvas halayına
aklıma geliyor dünyayı yargılamak!

— Günü anlatabilsin herbiri sever olsunlar
ciğer istensin ayağını böyle yere vurabilenden...

Yaşamak işçilerin üstüne yürüyor
yaşamak,
işte dünyaya duyurmak istediğim
boşnak türküleri.
Sen yarin elçisi gibi elini uzat
bir fabrika kadar telaşlıdır dünya,

aşk tarafından su kadar aziz ol...
Sen beni sevince ben seni severim
sen bana dünya güzeli gelirsin.
Gün, patlamak üzre,
gün sancılıdır.
Ben sussam, arkadaşlar sussa
deniz susmayacak öfke susmayacak!..
Aklına dökülür işçi deyince
sonra bu çilenin peşine düş;
yıkıl da gel
bir telli kavak gibi,
geride bir de sevgili kalsın.

Karanlık yiğitliklerine yenilir
bir uzun hava taşsın işçi mahallelerinde
bu ayrılık mıdır?
artık kalabalık, artık insanlardan yana
burula burula akan su gibi ses ver
denizler gibi kavuşacağız,
Boşuna değil tüylerimin diken diken oluşu
az sonra karanlık yırtılacak!

BERİTAN

-Fikret OTYAM'a-

«— Ve iddia ediyorum ki»
Toprağa gölge veren ağacın
Dağdan kaynaklanan suyun
Tohumu var

Fırat'ın doğuya bakan kolu
Sise ve yağmurlara durur
Islak bir buzağı gibi
Beritan'ın buğusunda

Söylenir adı dillenir yolu
Şerafettin dağlarında şayak
Dönüş yeri olur sağdıcım
Bütün kuşlara

Toprak damın ve göğün yok
O yüzden ve ekimden önce
Yapağıdan yapıyorsun
Keçeyi

A. Kadir BULUT

KADINLAR YILINDA

Şiirlerde olduğunuz kadar
Sizi meydanlarda özlüyorum
Tarlalarda fabrikalarda olduğunuz kadar
Sesimi ıslık yaptım çağırıyorum
Ceylan gözlü kadınlar...

Hilmi ÜSTÜN

YAŞANMAMIŞ HAYATLARIN HİKÂYESİ

Benim yakamadığım sigarayı yakıyorsun dikkat et
Keyfindesin yaşamanın
Paltomu ilikliyorsun şu anda
Geçmiş ayna karşısına

Yollar dar kalabalık soğuk
Benim oturduğum yere oturuyorsun dikkat et
Arabalar rahat ılık
Gözlerinde eskil akşamların sevinci
Benim gideceğim yere gidiyorsun dikkat et

Nasıl olsa yazılacaktık kitaplara duvarlara
Şöyle ya da böyle ikimiz
Koyu karanlık bir gece yarısı
Ansızın kurşulanacaktık
Dar kapılardan süzülecektik bir gölge gibi
Önce sen gidecektin dikkat et...

Hilmi ÜSTÜN

GÜNEŞİ SEN ÇEKECEKSİN BULUTTAN

yitirilince güneş
esmer bir bulutun gölgesinde
hayata kulak ver
deniyor seni
yeni bir iklimde

hayata kulak ver
dinle toprağın sesini
nasıl da anlatır gürül gürül
pir sultan'ı, bedrettin'i, dadal'ı
ve köroğlu'nu

nice baharları suladılar
zindanlarda onlar
filizlenerek karanlık ülkesinde ihanetin
budandıkça büyüyen
serpilen
gül dalıydılar
eksiltemedi dudaklarından türküleri
boğazlarına ilmiiğni geçirirken hain

örümcek bağrında zindanların
nasıl da solmuşlar deme
mahpusluk
en eski yiğitlerinden
mirastır bu topraklara
nasıl da özümlemiştir
sevdalı yüreklerini onların

yitirilince güneş
esmer bir bulutun gölgesinde
düşmesin yüreğine
hüznün bakır çalığına dönen sancısı
güneşi sen çekeceksin buluttan
hayatı sen yeşerteceksin
unutma

Ahmet TELLİ

KIŞ DÜŞÜNCELERİ 1976

Hüseyin ÇETİNKAYA

serçeler dağıtmasa
çocuklar çok sevecekti
kardan şapkasını
yamaçtaki yaşlı ağacın

ilk defa gördüm ömrümde
Hakkâri'de / yıllar önce
jandarmanın eşkiya avunda
karın üstünde / insan kanını

karın altında şimdi
ne sessizdir mezarlar
ey Fırat'ın öte geçesinde
üşüyen yoksul çocuklar
küçük ömrünüzün kaçıncı kışı bu
ey oğulları ölmüş babalar

ve acıdan yürekleri patlamış analar
uzun bir aydınlıktır bilesiniz
içinize çakılan karanlığın ucu
upuzun bir kar aydınlığı

KARAKIŞ

Duran YILMAZ

«Dinmeyecek bu yağmur. Belki de aylarca yağacak,» diye söylendi Koca Mustan kır sakalını sıvazlayarak. «Yem de bitmek üzere. Bu sürüler nasıl yaza çıkar, bilmem.»

Obanın insanları Koca Mustan'ın çadırında toplanmışlar, ne yapacaklarını bilememenin sıkıntısıyla düşünüyorlardı. Sigara içiyorlardı ancak. Yağmur önce usuldan başlamıştı. «İyi, yağsın. Otlar, çimenler büyüsün. Sürü beslensin,» diye sevinmişlerdi. Ama gittikçe artmış, hızlanmıştı yağmur. Bir haftadır göz açtırdığı yoktu. Teke toprağı sulu yağmurun altında ayran oluyordu. En ufak bir ağırlığı altına alıveriyor, yutuyordu. Sürülerin altı cıvılgan olmuştu. Bir haftadır aç sürü, sümüğünü horkuldatarak çamurda bulanıyordu. Tüm obanın umudu kesilmişti sürüden. Arada bir, çadırların sitilinden başlarını uzatarak umutlarına bir ışık arayan oluyordu. Ama koyu, soğuk bir kurşun tabakasıyla ovayı örtülü görünce sıkıntıyla başlarını geri alıyorlardı. Umutları iyice tükenmiş olarak, sigaralarına saldırıyorlardı yeniden. Büyük bir mapusanin içinde kısılıp kalmışlardı. Yağmurun, cıvık çamurun, kuduran fırtınanın ördüğü bir mapusanin içinde... Üzüntünün ve sinirin verdiği sıkıntıyla bıyıklarını dudaklarını geviyorlardı.

Çadırların altındaki kuru topraklar dışarıdaki suları sinsi sinsi emerek çadırların altını cıvılgana çeviriyordu. Kadınlar, uyuklaşan çocuklarını yatıracak kuru bir yer bulamadıkça öfkeyle homurdanıyorlar, erkeklerin yanında çekinmeden sövüyorlardı. Keçe kundakların içindeki bebekler ciyerlerini öttürerek öksürüyorlardı. Burunlarından sümükler fitilleniyordu. Buralayan sulu sepkenler kuru bir yer bırakmıyordu.

Artık bulutlar kara çullar gibi yerde sürünüyordu. Yorgan olmuş kaplamıştı ovayı. Tüm obanın üstüne ağır bir kurşun gibi çökmüştü. Herkes derin bir suskuda bunalıyordu. Koca Mustan'ın soluk alıp verdiği bile belli olmuyordu. Bir haftadır tıraş etmediği kır uzun yüzünde gölgeler oynaşıyordu. Durmadan dudaklarını geviyordu. Koca Mustan'ın çadırındaki susku inme olup oturuyordu yüreklere. Kurşun renginde akan yoğun loşluğu arada bir yaran şimşekler obanın koruklu düşüncelerini parça parça ediyordu. Artık vakit sabah mı, öğlen mi akşam mı belli değildi. Islak bir alacakaranlığın içinde eriyip gidiyordu zaman. Koca Mustan artık kuşağının arasındaki köstekli saatine bakmıyordu.

Akkız ana, bir haftadır azar azar kullandığı çılı çırpının arta kalanını sacın üstüne biriktirdi. Yaktı. Çocuklar titreşerek hemen ateşin çevresini sardılar. Akkız Ana ateşin tavını boşa gidermemek için hemen bir tencere tarhana kaynattı. Yarı çiy tarhanayı çanağa boşalttı. Çadırın orta direğinden isli isli ışıyan gemici fenerinin ışığında, çadırdan elenen yağmura karşı içtiler çorbayı. Islanmaması için çadırın orta yerine çektikleri çuvalların üstüne çocukları yatırdı Akkız Ana.

«Sak durun ha. Düşersiniz sonra,» diye tembihledi uykulu çocuklara.

Yağmura öfkesinden yüzü iyice moraran Koca Mustan :

«Yağ anasını avradını... sidiklisi yağ? Sürümüz açlıktan kırılsın! Otlak parasını, bankaya yem borcunu veremeyelim de yessir olalım. Çapacı olalım gede Tekelinin pamuk tarlalarında! Yağ! Selle Al Götür bizi! Dök denize! Tekeliye yessir edeceğine balıklara yem et!...»

Öfkesinden kabına sığmayarak az önce çıkan sert deniz fırtınasının ve gök gürültülerinin karmaşasını ağıt sızısı gibi içlerine akıtarak çadırın altında topalışanlara baktı, baktı :

«Bok mu var bu çadırda uşak!» diye bağırdı. «Çadırlarınıza gidin ülen! Bak bir de fırtına çıktı anasına koyduğum. Çadırlar küper, kazık söker... Başıma iş çıkarmayın benim...»

Azarı yiyenler birer birer kalktılar. Yağmurla karışık fırtınanın kırbacını sırtlarında yiyerek çadırlarına dağıldılar. Koca Mustan karısına :

«Deniz bari kabarmasa Akkız,» diye söylendi. «O vakit işimiz bitiktir.»

«Deniz fırtınası çıkar da deniz kabarmaz mı Mustan,» dedi karısı. «Hele Aksu'yun geri küsmediği olur mu? Allah vere de sabaha çıksam...»

Düşünceye daldı boşalan çadırında. Düşündükçe, Aksu bükünün kör karanlıkta sellere gömülüşünce çıkmazlara gömülüyor; kıstırılmış bir yılanın düşmanına saldırışınca yağmura sövüyordu. Kendilerini düşünmeyenlere sövüyordu:

«Aksu ırmağını iki yargaya ayırdılar pezevenkler. Eşek dikeni bitmeyen hayıtlıkları suya gömdüler. Kanal açtılar, kanal döşediler... Pamuk ağası ettiler sıtmalı Tekelileri. Paranın altın zamanında koyun başına 80 kuruş sayım veren bizleri hiç düşünmediler. Bir de baktık ki.. Üvey evlat oluvermişiz. Hay senin adaletine çakayım. Yağ! Yağ anasını, derdini!... Es! Götür dök bizi denize. Sen bari kurtan anasını yağdığını!...»

Fırtına birden buraladı, çadırın denizden tarafındaki sitilini savundu, attı. Koca Mustan birden fırladı. Çadırın orta direğine sarıldı, verindi. Sövmeyi bırakıvermişti birden. Yüzündeki öfke korkuya dönüvermişti. Akkız Ana koştu. Sulusepkenin savurduğu sitili düzeltmeye çalıştı. Bir sepken daha buraladı; sacın üstündeki korları savurdu. Orta direkteki gemici feneri söndü. Esen, savrulan, yağan korkunç bir karanlığa gömülüverdiler.

Koca Mustan sımsıkı sarıldığı orta direkte asılı üç pilli cep elektriğini buldu. Çadırın içine ışık verdi: Mosmor sel öncülerinin yılan gibi sessizce akıp geldiğini gördü. Ürperdi, titredi. İşte bunu beklemiyordu. Ve umulmadık bir yenilginin acı teslimiyetiyle baktı baktı, gittikçe kabaran boz bulanık sellere.

Akkız Ana birden çocuklarını sırtlamış, üstlerini ala kilimle örterek çadırı terke hazırlanmıştı. Koca Mustan obanın öteki çadırlarından fırtınanın savurup getirdiği bağırtılara kulak verdi. Sürüyü, borcu unutarak fırladı. Elektriği rasgele tuttu: Sel büyük bir hızla yükseliyordu. Bu, iyice korkuttu. Koca Mustan'ı. Korkunç bir sesle haykırdı buralaya çarpa yağan zifiri karanlığa :

«Sel! Sel! Davranın! Çabuk.. Çocukları! Bu tarafa! Işıktan başa!...»

Elektrikten sağılan ışık şeridini durmadan çadırların arasında gezdiriyordu. Sel, soğuk ve sinsi bir dev gibi ovayı hamle hamle yutuyordu. Bağırtıları, sağanağın ve fırtınanın ulumaları eritiyordu. Obanın içine sığmıyordu korku. Koca Mustan ayaklarını toprağın yüzünden sürüyerek yürüyordu selin hızıyla yıkılmamak için. Yanında karısı ve kim olduklarını öğrenmeyi bile akıl edemediği birkaç kişi daha vardı. Yedeyip gidiyordu onları zifiri karanlığın içine. «Bu tarafa! Bu tarafa!» diye bağıra bağıra. Bir şimşek ışıdı söndü. Aksu ırmağına doğru gittiklerini görünce birden ürperdi Koca Mustan. Geri döndü. Tabancasını çekti belinden; aralıklı sürelerle tek tek ateş etmeye başladı. Bir yandan da korkunun kılçıklandırdığı sesiyle «bu tarafa, bu tarafa! Işıktan başa!...» diye yırtınıyordu. Akıp gelen seller ve kudurmuşcasına uğuldayan fırtına bütün seslere egemen oluyordu. Seller başını almış, büyüyerek akıyordu. Korkunç ve öldürücü...

«Yetişin uşak! Eşe! Eşe gelin yok!...»

Koca Mustan ışığı sesin geldiği yöne çevirdi: Ismahan kadın iki çocuk sırtlamış, sellerin akıntısına direnerek bağırıp geliyordu. Sarı Memet o tarafa koştu; ayağı bir cebe düştü. Yıkıldı. Koca Mustan ışığı Sarı Memet'in kaybolduğu yerde tuttu. Az sonra kalktı. Sarı Memet. Geri döndü, üstünden sular akıtarak.

«İmdat! Yetişin!...» diye bir ses daha geldi fırtınanın içinden. Sesin ne taraftan geldiğini kimse kestiremedi. Koca Mustan rasgele gezdirdi ışığı, dizlerinden yukarı çıkan selin üstünde. Ne yapacağını iyice şaşırmıştı. Obanın bu sellerden kurtulamayacağı kanısı gelip saplanıyordu içine. Kızgın kurşunlar gibi akıyordu... Ve tüm umutsuzluklarına karşı obayı bir sekiye toplayabilme gayretindeydi. Şimşeklerin ışığında bir yol bulabilmek için didiniyordu...

«Bu tarafa! Bu tarafa! Uşak toplanın, tortop olun!...» diye bağırıyordu aralık vermeden. Sesi gittikçe kısılıyordu. Tabancasındaki son mermiyi de sıkmıştı.. Sesi tıkanırsa obayı nasıl çağıracağını düşünüyordu bir yandan.

Bir şimşek, kör karanlığı bıçak gibi yardı. Ta ötelerinde, selin üstünde bir aklık göründü, kayboldu. İnsan mı, koyun mu. kimse kestiremedi. İnsan olsa da yapabilecekleri bir şey yoktu. Sel, bellerine doğru yükseliyordu; yudum yudum tutuyordu seller herbirini... Islak giysileri de yürümelerine kötü engel oluyordu. Ayaklarının altındaki bük toprağı inadına cıvık, gömekti. Bir şimşek daha çaktı. Gidecekleri yolu epey gördüler, gay-

retlemeye başladılar. Hepsi de hayatlarının sonuna geldikleri andaki umutsuzluktaydılar. Tek umutları çakacak olan şimşeklerdeydi. Koca Mustan'ın ışığı gittikçe sönükleşiyordu.

«Uşak birisi!» diye haykırdı. Nesli gelin bacaklarına dolaşan şeyi boşta kalan eliyle yakalayarak. Elektriğin ölgün ışığında inceledi Koca Mustan. Yünleri kabarmış bir ak koyun ölüsüydü. Kadın bıraktı, sel dürülerek içine aldı ölü koyunu.

Sırılsıklam olan çocuklar analarının, babalarının sırtlarında sızlaşıyorlardı. Çocuklara aldıran yoktu. Gömek toprakta ayaklarını sürüye sürüye yağan korkunç karanlığın içinde selin sonuna varmaya çalışıyorlardı.. Çakan şimşeklerin aralığından güç bela karşı tepeleri seçebiliyorlardı...

Sabah oldu. Ova silme doluydu selle. Yağmur da usuldan çiseliyordu. Morumsu bir nefret seli akıp gidiyordu ovanın yüzünden. Asar kayasının ta eteklerine dek yükseliyordu seller. Kadınlar eleri koyunlarında, köylülerin yakıverdikleri su yutkunu pamuk kazıklarının alevlerinde ıslak çocukları ısıtmaya çalışıyorlardı. Bir yandan da selin alıp götürdüklerine ağıt kuruyorlardı sızı gibi, inceden... Selin götürdüğü sürüler akıllarına bile gelmiyordu. İlle de gelinler, o top gibi, alımlı maya yürüyüşlü kızlar; daha güneşte hakları olan yavrulardı içlerini yakan... Esme'yle Fadime iki arkadaştılar gelinlik hayallarına doyamayan. Okumaya çok hevesliydi Kara Veli'nin Iraz kız. Eşenin Memiş daha yeni gülüyordu. Döndü gelinin bebesi kundağıyla bile yoktu. Herkese, her şeye söven Kurtuluş savaşı gazisi Ömer Emmi bir de Çulcu Hasan'ın hep gülen, darılmak nedir bilmeyen gelini Ese... İşte bunlar yazıyordu obanın içini; sürü akıllarına bile gelmiyordu...

Aralarına katılan köylülerle birlikte akıp giden bulanık sellerin kıyısında ölüleri arıyorlardı obanın erkekleri.. Koca Mustan, eleri böğründe «ah kuzularım, ah!» diye inleyip kıvranıyordu. Çamurların üstünde deli koyunlar gibi döneleyip duruyordu. Birden tükenivermişti. Bu obanın önderliğini üstleneli beri böylesine kötü bir felaket gelmemişti obanın başına.. Bir hayıt çomağını dolandı. Bir koyun ölüsüne rasladı. Boynuzundan tuttu, kaldırdı. Baktı. Saydam saydam parlıyordu koyunun gözleri. Bıraktı. Koyunun başı sulara gömüldü. Yürüdü Koca Mustan belini alamaya alamaya.. Buruk Osman'la karşılaştı. Etine yapışan sılak giysileriyle iyice incelmiş, kulakları iremiş, takatı tükenmiş görünen Buruk Osman'a baktı, baktı.. Birden boynuna sarıldı :

«Kurtuluş Savaşı Yılları»

●

Dursun AKÇAM

Anam hasta döşeğinde tek başına. Ben derste. Kitabı açtım Metnin başlığı, «Kurtuluş Savaşı Yılları.» Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanından alınmış bir parça. Gözlerim inmiyordu aşağı. Başlıktaki üç sözcük beynime çengel attı. Anamın savaşını düşlüyorum hep. Otuz yıldan bu yana yaman bir savaşın içindeydi anam. Kurtulamamıştı, hasta düşmüştü sonunda. Ağrılarda kıvranıyordu. Öksürdükçe kan geliyordu ağzından. «Zatürreye çevirirse kötü!» demekle yetinmişti doktor. Verdiği hapların da bir yararı olmamıştı. Kötüye gidiyordu günden güne. Gücüm yetse canına can katardım anamın. Bir hafta başında nöbet tuttum, gelmedim okula. Derslerden kaldım. Eliyle işaretlemeseydi beklerdim gene, ağrılarında yalnız koymazdım. Evimiz soğuktu. Sobanın sürekli yanması gerekiyordu. Kömürümüz haftaya tükenirdi. Bir küfe linyit otuz lira! Hiç paramız yok!.. Anam kurtulmalıydı. İki eli kanda olsa yakıtsız koymazdı bizi. Haftada üç gündü sürekli işi. İki gün Nazhanım'ların, bir gün de Emekli Albay Cemil beylerin temizliğini yapardı. Arta kalan günlerde Güven Park'ta bekler, ucuz paha müşteri bulurdu. Ya hastalığı uzarsa?... Ya öölüü?!...

«Sen söyle kızım Selvi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu kimdir?

İrkildim:

«Şey... öğretmenim, bir adamdır!..»

Öğrenciler gülüştü, öğretmen de güldü:

«İyi bildin, aferin kızım!..» dedi.

Yüzüme kan yağdı. Gözlerim saklandı. Toparlanmaya çalıştım:

«Yakup Kadri bir yazardır öğretmenim...»

«Ne yazmıştır?..»

Belleğimde kalanları sıraladım. Öğretmenin gözleri üstümden savuşmadı. Sorguladı yineden yineden. Yazarın doğum, ölüm tarihlerini de sordu? Duraksadım. Bizlere hep ölmüş yazarları okuturlardı. Yakup Kadri gerçekten ölmüş müydü? Değilse neden soruyordu? Suskunluğum uzadı. Öğretmen dayanamadı:

«Söyle kızım, adam yaşıyor mu, öldü mü?..»

Sözcükler istemim dışında yuvarlandı gitti:

«Yaşardı sağken öğretmenim..»

Gene gülüştüler:

«Aferin sana!» dedi öğretmen, «Sen bu mantıkla yakında Başbakanımız olursun!..»

Alay konusu günün başbakanı ile ayni kefeye konulmuş olmam çok zoruma gitmişti. Kaçamaklı bir yanıt aradım:

«Yanlış anlaşıldı efendim, ben yazarın sanatını vurgulamak istemiştim!»

«Ne demek yani?..»

«Siz söylerdiniz, kimi yazarlar sağken ölmüş sayılırlar..»

«Yakup Kadri o yazarlardan mı?..»

Değilse bile direnmek zorundaydım:

«Bu kişisel kanım...»

«Bırak o konuları da, soruyu yanıtla, doğum ve ölüm tarihleri?..»

«Kesin bilmiyorum...»

«Otur, öğren...»

Bana ne el'oğlunun doğumundan, ölümünden?... Anamın hastalığından daha mı önemliydi? Kendi doğum günümü bilmiyordum. Kimliğimde 1960 yazılı, ayı, günü yok. Babam iki yaş büyük yazdırmış erken satmak için...

58 Neclâ, yazarın yaşam öyküsünü anlatmaya başladı:

«İstanbul'da doğmuştur. Seçkin bir ailenin çocuğudur...»

Ben de Gümüşhane'nin Dağ köyünde doğdum. Bilmiyorum o köyü. Bir buçuk yaşımda kovulmuşum anamla, babam Baki ağanın dul karısına içgüvey olduktan sonra... Çocukluğum daha çok Salman dedemin yanında, Taşköy'de geçti.

Yoksuldu dedem. Nenem böbreklerinden rahatsızdı. Oturur kalkar, inlerdi. Yaşlı teyzem Fatma da dedemin yanındaydı. Çirkindi, evlenememişti. İki canda biz eklenende geçim daha da zorlaştı. Bir de dayım vardı Hasan. Ankara'da işçiydi. Karısını, çocuklarını

da götürmüştü. Kendisi gelmezdi köye. Arada bir harçlık yollardı dedeme.

Evin her işi anamın üstündeydi. Çok çalışırdı. Hem kadın, hem erkekti. Tarla, bostan, harman hep onun elinden geçerdi. Fatma teyzem dedemin evine sahiplenmişti. Yalnız buyruk verirdi. Ancak anamın eğemen görünümü giderek onu korkutmaya başladı. Evlenip gitmesini istiyordu. Anam hiç oralı değildi. Evlenmeyi de düşünmüyordu. «Birinden ne gördüm, ikincisinden ne görem?» diyordu, «Selvi kızımı büyütürüm, o bana yeter..»

Ben de gücümün yettiği her işe koşardım. Danayı, kuzuyu güderdim. Mevsimi gelende ekin yolar, döven sürerdim. Odun taşırdım anamla ormandan, üç saat uzakta bir derenin içinden. Orman memurlariyle başımız dertteydi. Bir gün anamı yakaladı kara bıyıklı olanı çamların sık yerinde. Belinden kucakladı, altına yatırmak istiyordu. Anam kartalın pençesinde bir tavuk gibiydi. Bağırdım, ağladım. Sesimde orman seslendi. Memur anamı bıraktı, peşime düştü. Kayalardan tırmandım tırnaklarım, parmaklarımla. Yetişemedi. Anam kurtulmuştu. Adam kayboldu. Eşeğin sırtında bir kucak çalıyla kaçtık. Yolda önümüzü kesti, kara bir cellât. Kamçısını yağdırdı başımızdan, anamın, benim... Odunu ateşledi eşeğin sırtında. Hayvan çiftelendi, anırdı, sıçradı. Odunla birlikte derisi de yandı eşeğin!..

Bu olaydan sonra daha da adımını atmadı ormana anam. O görevi ben yüklenmiştim. Eşeğin beli yara olduğundan arkamla taşıyordum çalı çırpıyı. Benim de belim yara oldu. Eşeğin yarası denli büyük değildi ama çok ağrıyordu...

Yıl geçtikçe Fatma teyzemin rahatsızlığı da büyüdü. Sudan nedenlerle kavga çıkarırdı. Anamı evden kaçırmak istiyordu. Tezden başının çaresine bakmalıydı! Baba evinde kalmak isteyen kişi baştan kocaya gitmezdi. Kırılmış bir ekmeğin yeniden birleşmesi olanak dışıydı... Beni de azarlıyordu. Kimin belinden düşmüşsem onun kapısında yal yemeliydim. Anam bir yandan, ben bir yandan iki yaşlı insana boyun eti olmaya hakkımız yoktu!.. Dayım da hoşnut değildi durumdan. Mektuplarında bize selâm yazmıyordu. Baba mülküne ortak olacağımızdan korkuyordu o da!..

Anam uzun dayanamadı. Teyzemle bir güzel kavgalaştı. Elimden tutarak yola düştü. Nereye gideceğimiz belli değildi. Nenem peşimizden ağlıyordu:

«Gitme kızım, geri dön!.. Selvi yavrum, sen neneni bırakma!.. Dönün yavrularım, biz aç siz de aç, biz tok, siz de tok!..»

Öğretmen yaklaştı:

«Oku!..» dedi.

Neyi okuyacaktım? Farkına varmadan kitabı kapamıştım. Sayfaları karıştırdım. Parmaklarım titriyordu. Konuyu bir türlü bulamıyordum.

Öğretmen başını salladı:

«Seni dalgacı seni!..» dedi. 180 Senem'e parçayı okumasını söyledi.

Rahat bir soluk aldım. Senem hemen başladı:

«... Selma hanım, yakınlarının karşı koymalarına rağmen Eskişehir yolunu boylamıştı...»

Nenemin zorlamasına karşın dönmedi anam. Bir akşam üstü koca şeheri boyladık. İri yapıların gölgesinde dolaştık. Bir yıkıntıda somun yedik, sabahladık. Anam elimden tuttu, düştük garip yerin sokaklarına. İş arıyorduk sözde. Yer demir gök bakırdı. Her kapıdan eli boş dönüyorduk. Bir beterdi bu şehrin insanları. Bakıp gülüyorlardı kötü kötü. Şiş karınlı otelci yılıştı anama, «Sende iş var ama bende yok avrat, var git yoluna!..» dedi...

Senem okuyordu:

«... Garp Cephesi Komutanına gülümseyerek bir şeyler söylüyor, Ankara'ya kafileyi götürecek trene son yolcunun binmesini bekliyordu...»

Ali bey adında bir memur Ankara'ya göçüyordu. Yanaştık, eşyasına yardım ettik. Kamyon yüklendi. Adam para vermek istedi. Anam almadı. Bizi de birlikte götürmesi için yalvardı:

«İki parça fazla eşya yüklendi say, efendi!..» dedi.

Ali bey düşündü, ensesini kaşıdı:

«Binin!..» dedi.

Öğretmen metinle ilgili sorular yöneltmeye başlamıştı:

«Olay nerede geçmektedir?» dedi.

«Eskişehir'de tren istasyonunda...»

Ankara'da Aktepe'de dayımın evini bulduk. Kapıyı çalmak içinden gelmiyordu anamın. Ne ki koca kentte sığınacak başka yerimiz yoktu. İş bulur bulmaz kendimize ayrı bir ev tutacaktık...

«Selma hanım nasıl bir kadındır?..»

Çok kötü bir kadındı Cennet, dayımın karısı. Bizi görende yüzüne kül elendi. Utanmazsa içeri almayacaktı:

«Anam bacım, sen ne diye buralara düştün? Yanında bir de çocuğun... At mı kaçırdı seni?..»

«İş bulacağım, çalışacağım...» diye karşıladı anam.

«Kim yitirmiş, sen bulasın?.. Alt yanın bir kanayaklı. Okumuş yazmışlığın yok, elinde bir hünerin yok... Konaklarda cam silemezsin, çamaşır makinasını, elektrik süpürgesini çalıştırmayı bilmezsin. Fayansları faylamayı, parkeleri patlatmayı beceremezsin!.. Şeher hanımı, dağdan inmiş bir yabanı evine sokar mı?...»

«Canın sıkma Cennet hanım, Tanrı konuğu say. Bugün bir, yarın iki...»

Öğretmen 146 Cevdet'e sordu:

«Umumi taarruz ne demektir?..»

«Genel saldırı demektir öğretmenim...»

Önce Cennet saldırmıştı anama:

«Seni ben kınalı atla mı çağırdım? Git evimden!..» diyerek itmişti. Karşılıklı yumruklaştılar. Anamın entarisi boydan boya koptu. Daha da öfkelendi. Cennet'i ayakları altına alarak bir güzel tekmeledi...

«'Gözlerini kapamak' sözünü kim açıklayacak?»

Anamın yumruğu ile kapanmıştı Cennet'in sağ gözü. Dayım gelmeden kaçtık. Kapıcı Ali'nin evinde kaldık o gece. Hemşehrimizdi Ali. Apartmanın bodrum katında kalıyordu karısı, dört çocuğu ile. Anama iş bulacağını söyledi. Çok sevindik. Ücret pazarlığı yapmayacaktı anam. Ne verirlerse el uzatacaktı. İlk günler sınanacak, bir çeşit kurs görecekti. Sonra yavaştan yavaştan mesleğin kurdu olacaktı...

«'Mustafa Kemal'in sakin, kararlı ve destanî çehresi' sözünü kim açıklayacak?..»

Mustafa!.. Anamı kilitli kapı ardında kıstıran adamın adı da Mustafa'ydı. «Karım hasta,» demişti, «kirden pastan battık. Sevabına temizleyiver. Ücretini fazlası ile öderim.» Meğer amacı başka. Ne karısı, ne de çocukları, bir göz odada bekâr yaşayan işçi!.. Önce yalvarmış, sonra da zorlamış, «Eğer teslim olmazsan!..»

Tez döndü o gün anam. Bakışları değişmişti, yüzünün rengi de... Mırıldanarak türkü söyledi, sonra ağladı. Kuşku içindeydim. Zorladım, yalvardım. Kısaca anlattı olayı. Ağzımı sıkı tutmamı öğütledi. Adının çevrede kötüye çıkmasından korkuyordu. Dediğine göre Mustafa isteğini elde edememişti, karşı koymuştu anam. Ama ben inanmıyordum. Niye öfkeli değildi. Küfür bile etmiyordu. Bağışlamıştı, «Nesini şikâyet edeyim kızım? O da bir garip. Şeytana uyduğuna pişman oldu. Günlüğümü de ödedi, olanca parasını vererek...» dedi, konuyu kapattı.

«'Avurtları çökmüş.' sözünden ne anlıyorsunuz?»

Zor günler yaşıyorduk. Anam çok zayıflamıştı. Avurtları çökmüş, yüzü sapsarı olmuştu. Boş durmuyordu, gündeliğe gidiyordu. Çankaya, Kavaklıdere, Bahçelievler, Subayevleri mekik örüyordu. Yorgun, sinirden kaskatı dönerdi. Aldığı para geçimimizi sağlamaya yetmiyordu. Yatak yorgan, somya, kapkacak her şeyi yeni baştan almak zorundaydık. Tek odalı, tek sofalı evimizin kirası yüz liraydı. Elektriği yoktu. Suyu dışardan ortak bir musluktan alırdık. Kara zeytin, çay, çorbadan öte yemek yüzü göremez olmuştuk. Okul giderlerim de yüklenmişti bir yandan...

Sözü öğretmen aldı:

«Fransız okulunda öğrenim görmesi, yazarın ufkunu...»

Köyde başladığım ilkokulu bir yıl aradan sonra Ankara'da sürdürdüm. İçimin ayıbını kara önlükle saklamaya çalışırdım. Kitabım, defterim, kalemim hiçbir yıl tam olmazdı. Her hafta yardımcı dergiler getirirdi öğretmen, satın alamazdım. İmrenerek bakardım arkadaşlarıma. Beslenme saatleri ayrı bir ölümdü benim için. Her gün bir öğrencinin getirdiğini yerdik, sandiviç, pasta börek... Anaları da birlikte gelirdi. Ben getiremezdim. Anam da uğramazdı okula. Öğretmenim anlayışlıydı. Sıram gelende atlardı beni. Ama içimden kan giderdi. Yediklerim boğazımda düğüm olurdu. Kavgalaştığım çocukların beslenme gününde elimi sürmezdim tek bir pastaya, yemişe. «Doygunum!» der, bir köşeye çekilirdim...

141 Cemal'in açıklamasını beğenmedi öğretmen:

«Romanın baş kişilerinden Selma hanım, Kurtuluş Savaşında dövüşen analarımızın bir simgesidir...»

Anam da gençliğinden bu yana bir kurtuluş savaşı içindeydi. Açlıkla, yoksullukla, zulümle savaşıyordu. Okuması yazması yoktu ama yiğit bir kadındı anam. Selma hanımın romantik serüveni, onun savaşında pek gülünç kalırdı. Beni de önemli bir savaş bekliyordu. Ancak benim savaşım daha başka olacaktı. Hatice teyzenin oğlu Harun abiden her gün yeni şeyler öğreniyordum. Harun abi beni parti toplantılarına götürüyordu. Mitinglere katılıyordum...

Öğretmen konuşmasını sürdürüyordu:

«Ankara romanında Kurtuluş Savaşının Ankara'sı ile onu izleyen yılların Ankara'sı ve Türkiye'nin Batılılaşma azmi anlatılmaktadır...»

Anam beni okutmak için azmetmişti. Ortaokula yazdırdı. Sıkıntılarım daha da arttı. Ders kitapları pahalı mı pahalı, sayıları da çok. Öğretmenler her ders için ayrı bir defter istiyorlardı, beden eğitimi öğretmeni «eşofman», keten ayakkabı, ev-iş öğretmeni akfil, elbiselik kumaş!.. Varlıklı arkadaşlarım arasında eziliyordum. İki yılımı mantosuz geçirdim bir entari katında. Sırtımdaki pardesü Nazhanım'ın eskisi. Anam getirmişti bu yıl başı. Aba gibi sarınıyorum soğuk havalarda...

«... Böylece Birinci Dünya Savaşı ile birlikte sekiz yıllık savaşın çilesi de bitmiş oldu...»

Anamın savaşı sürüp gidiyordu otuz yıldı. Parmakları kör keserle çendiklenen ağaç parçalarına dönmüştü. Kireç yakmış, deterjan yakmış, cam kesmişti. Ellerinin sızısı, belinin ağrısı geçmezdi. Ülseri vardı. Başı karnında bıldırcınlar gibi dönerdi zaman zaman. Gene de duramazdı. Nerede bir iş varsa sürüne sürüne giderdi oraya. Ama bu kez kötü düşmüştü. Teprenemiyordu, konu-

şamıyordu, yiyemiyordu. Kasaptan veresiye aldığım yarım kg. kıyma iki gündür bekliyordu.

Kapı açıldı, okulun hizmetlisi Hasan dayı girdi:

«142 Selvi Sarı;...» dedi.

Yüreğim hopladı, yerimden hopladım:

«Ben mi?..»

Öğretmenle konuştu sessizce. Başını çevirdi:

«Evden çağırmışlar!..»

Başımda şimşekler çaktı, boğazıma kor düğümlendi:

«Anam, anam mı?..»

Ses soluk kesildi. Yapı sallandı. Gözler ağıta gebe...

«Korkma, gel!..» dedi, kolumdan tuttu.

Sürüklendim dizlerim titrek. İsli havada tıkandım. Dünya dönüyordu başımda, taşıtlar, canlı cansız varlıklar dönüyordu, alanda işçiler...

«Kurtuluş Meydanında miting var...»

Kurtuluş Meydanı, Kurtuluş Ortaokulu, Kurtuluş Savaşı, kurtuluş, kurtuluş... «Anam, Hasan dayı, anam?..»

«Başın sağolsun!..» dedi.

Hacer Ananın Dükkânı

•

İbram ERDEM

Ben kocamdan çektiğimi ozan olsam anlatamam.

İşte, tam buramda bir burgu var. Oyar durur onu anınca. Yaş yürür gözlerime. Gırtlağım düğümlenir. Yutkunurum. Ölmüşe kem söz gelmez içimden. Bir yastığa baş koymuşluğumuz var. Hem de iki erkek döl vermiş, sevincim. Tüm yalnız bırakıp gitmemiş. Onun eza, cezası bebelerimin sefasında erimiş, avunup gitmişim. Hem tüm satıp savmamış... Yapamadı belki de... Ama hiç bir şey koymayabilirdi de. Hiç değilse bu dükkânı bıraktı giderken. Belki dükkânın borcu olduğundan. Ne olursa olsun; ben yine de rahmetle anarım. Çocuklarım aç açık kalmadı. Babasız kaldılar ya, el eline bakmadılar. Yediklerini yediler, yemedikleri artlarında kaldı. Babanın yeri başka ama, babayı aratmamaya çalıştım. Gençtim. Gör ki, koca dilemedim yeniden. Komacın armağanlarıyle yetindim. Onu anarak: Gözüm yaşla dolarak; gönlüm burgulanarak...

N'ola ki? Kar çöktü, dam aktı. Yaz geldi, kar kalktı. Çiçek açtı, tavşan kaçtı. Yıllar bir birinin üzerinden aştı. Zaman buraya ulaştı. Bebelerim büyüyüp yiğitliğe düştü. Ana oğul arasında vurup kırmak nerde olmamış? Biz bunları yaşantımızın tuzu, biberi bellemişiz. Buralarda da bundan başkasını görmemişiz. Aradığımızı, özlediğimizi bulamamışız ama, kâh severek, kâh döverek buraya gel-

mişiz. Bu yaşa getirmişim bebelerimi. Muradım, mürüvetlerini görmek gayrı... akıllandıklarını görmek.. gelin sahibi olmak, torun sahibi olmak gayrı... ama... başını alan yürüdü, ardına bakan yok. Şimdi bakmamalarını kâr bellerim ya... Yıkmaya, yakmaya oturmada dürzüler: «Ulan, annaa... parraa bastır...», «ulan moruuk! Nereye dıkıyon paraları?», «Para ver, anadın mı, para...», «Parraaa... parraa...» Gözlerini kapatıp, açarlar ağızlarını. Niye anlamazsınız a yavrularım. Zulma ne gerek? Bu dükkân on kişiyi doyurur. Gelin, alın, yeyin. Ananız kurban olsun size. Ama, yenecek kadar irkin de...

Kocama katlanıyordum. Dünyaya gözümü onunla açmıştım. Bedenime ateş düşende yamacıma dikilen o oldu. Girdim bir hayata. Başkasını görmedim. Gördüğüm, getirdiğimden başka türlü bir hayata da karışmadım hiç. Ağlayıp sızlardım ya; ağır gelmezdi. Üç, beş derken böyle yaşayacağıma inanıp yola düştünmü, tamam. Aç, açık kalmadıktan sonra, namusuna leke sürülmedikten sonra.. umurunda mı dünya? Ama, bu iki domuz.. Bunlar döllerim. Olmaz olasıcalar. Gecemi, gündüzümü haram edip büyüttüğüm bunlar, öz bebelerim, etmedikleri zulum kalmadı. Analarına, yaşı altmış, işi bitmiş analarına.. Ha ne var, günyüzü göreyim. Yok. Ölsem de kurtulsam, diye duacıyım Allaha. O da istemiyor mu ne, almıyor. Göçsem de, çökse üstümdeki onmaz belâ.

Ne kara yazılıymışım..

Ağıtlar, ninnilerle besledim ben bunları. Paşa olacaklarını düşledim! Babalarını aratmaz okuturum sonunaca. Sonra kendimi Allahıma adar, günlerimi sayarım... Ama, allahın iyi kulu değilmişim. İsteklerimin biri bile olmadı. Ne düşledim olsun diye, tüm olmazı yapıştı yakama. Her gün yeniden, yarın, diye beklemedim desem yalan olur. Buraya geldim işte yine de. Şimdi gücüm kuvvetim kalmadı. Hele bir de öz bebelerimin zulmü, çok gelmekte artık. Duy ki; ölememekteyim de... Hepsini kodum bir yana olup bitenlerin ya, üç güne, beş güne bir konu komşu önünde olur olmaz bağırmaları: «Paraları dostuna yediriyor alla'ma.», «Dostunla bir yakalarsam, alla'ma delik, deşik ederim.» «Koca dükkân parasız olur mu lan?», «Ölümün yakın ya, elimden olmasa...» Böyle sapuk supuk azarlamaları, suçlamaları, dayaktan da beter, zulmün dayanılmazı... Aslında konu komşu da bilir bunları. Bilir ya... milletin ağzına sakız vermeye gelmez. İnanmasa da çiğner. Pis pis suratına bakar da; bu yaştan sonra da dost most ayıp valla , demediği kalır. Hem de yalvar yakar bir şey almak için peşinde dolaşanlar. On beşlik kız gibi kendimi arıtacak değilim ya... Aldırmıyorum. Ama, yine de olmuyor işte. «Ateş olmayan yerde, duman tütmez» deyip duruyorlar ki...

Hangi akıla hizmetse, bu son günlerde de akıllarını mekteplilere taktılar. Neymiş efendim? Onlara mal vermeyecekmişim. Hele «yazdırmak» hiç yokmuş.. Hele domuzun döllerine hele, hele dürzülere bak hele! Kendileri okumadı, okuyanı çekemiyorlar bu kez de. Okumalarına yarsımaz onlar. Çekemedikleri o değil, bilirim. Başka akıla hizmetleri; kötülüğe, hayınlığa..

Bunlar kıt kanaat geçiniyorlar. Hem çalışmak hem okumak zorundalar. Böyleleri okur işte. Böylelerine can kurban. Ben bebelerimin neyini eksik ettim? Hiç. Ama, yine de okumadılar. Okuyup dünyayı anlamadılar. Sevgiyi bellemediler. Hürmeti öğrenmediler... Zulüm işleri, enine boyuna... Ama onlar... onlara insan kendi bebesi bile olmasa yardım etmek istiyor. Her türlü kolaylığı göstermek istiyor. Hele böğründeki acı verdi mi, yamacındaki de gül; yamacındakini daha bir tutuyorsun. Ölümüne... Hem ben ancak ana olduğumu, insan olduğumu anladım. Bu çocuklar duyurdu bana bunu. Yalnız, Hasan'ımla, Hüseyin'imin anası değil. O zalımlarımın anası değil... Ana işte... Bu hürmetli, saygılı çocukları da görmesem tüm odun gidecektim vallahi... Hem sadece bana değil tutumları, herkese. Ne mecburiyetleri var üstelik? Ama gülerek geliyorlar: «Ana nasılsın?», «N'o Hacer Ana nasılsın, hasta mısın yoksa?», «Bir derdin varsa...», «Birbirimizin halinden anlamayacağız da kimin derdinden anlayacağız?», «Dur ana, onları ben taşırım.», «Ben yazarım ana. Lafı mı olur canım.» Böyle konuşuyorlar ve hiç erinmeden işime koşuyorlar. İşimi bitiriyorlar.

Kimi hesapları çıkaramam. Otururlar üçü birden, kendi işleriymiş gibi hiç «şuydu, buydu» demeden yaparlar. Buna karşılık arada bir paralarını almayım derim. «yok» derler, «aramız bozulur». Benim gördüğümle herkese karşı böyle bunlar. Nerden geliyor bu saygı ve sevgi? Nerden geliyor bu iyilik?

Ben gençliğimi heba edip büyüttüğüm çocuklarıma bir sözümü geçiremem. Her zaman gelir, paraları kaptıklarıylen giderler. Sanki «ana..» diye gelseler ben vermeyeceğim. Üstelik dükkânın bir işine «olur» dememişler şimdiye. Bu çocuklar öyle mi ya? Tekel'den sigara almaktan tut da, Rıza Efendi'den çiklet, şeker, balon... almaya dek her işime koşmuşlardır. Hem de «benim o yanda işim var» deyip yol parası bile almamasıya. Bana mı böyleler sadece? Yok. Herkese böyle bunlar: Ayşe kadın için en az on kez gittiler hastaneye. Hacı Ali'nin İsmet'e yalvar yakar, hocalarımıymış neymiş, avukat tuttular. Kürt Osman'ın hakkı için Kürt'e belediyeye en az yüz defa gittiler. İkiletmişlikleri yok nedense. «Olur» la kalkıyorlar ayağa... Bir de, benim dürzüler kalkıp «onlara mal yok» deyip ahkâm kesiyorlar... Onları dinleyeceğim de. Tüm malım helâl olsun bu çocuklara. Mahalleli onlardan gördüğü hürmeti kimseden, kendi çocuklarından bile görmedi.

Dedim ya; bu milletin ağzına bir şey koy, aslı astarı olmasın yemez, içmez, inansın inanmasın üretir de üretir. Saatına varmadan darağacına çıkartırlar adamı... Benim bebeler, olmaz olasıcalar bir de Polis Cemil olmuş, o da ne diye benim namussuzlara uyarsa, içindekileri kusmuşlar. Akıl onların değil, ben bebelerimi bilirim, kimden almışlarsa akılı: «Bunlar komünist... allahsız... demediydi demeyin. Memleketi yıkmak istiyorlar. Yüzünüze gülüp anamızı belleyecekler. Hem sonra namus mamus yok bunlarda: ana, avrat, bacı demez bunlar, dümdüz...» diye bir laf salmışlar ortaya ki... Dükkana giren bin, çıkan beş bin laf ekliyor. Ben inanmam böyle şeylere. Her şey dükkânımın kapısında, gözümün önünden geçiyor yani. Efendim neymiş: «Gece Terzi Halime'nin kapısını kırmadıkları kalmışmış.», «Mahalledeki tüm yetişkin kızları baştan çıkarmaya kalkmışlarmış.», «...»

Yalan, hepsi yalan. Benim çocuklarım için deseler inanırım. Bir diyeceğim olmaz o zaman. Ama, bu melek gibi bebelerin ne zulmünü görmüşler, hangi kötülüğüne tanık olmuşlar, anlatsınlar bakalım. Anlatamazlar, yok ki. Mahallenin kızlarının gözü onlarda. Ne yazık ki, onların gözü kitaplarında. Yolda yürürken bile, kafaları kitaplarının içinde. Gösteriş değil bu... Konuştuklarını yazarmış o kitaplar. Konuştukları doğru, konuştukları hak... Şunca yıl yaşadım, şunca şey gördüm... gördüm mü? Töbe... görmemişim. Onlar konuştukça, onlar gösterdikçe görüyorum. Yeni yeni anlıyorum daha. Bu güzel şeyleri anlatan kitaplardan insan kafasını kaldırıp da, bizim mahallenin sümüklü kızlarına bakmaz. Aklına gelmez bakmak...

Ben çocukları arkalanıyorum ya... Millete bunları söyleyip duruyorum ya... Çocukları arıtmaya uğraşıyorum ya, —kararmamışlar ki, arıtsak— Polis Cemil geldi. Yanında da başka biri, hiç görmemişim. Bana, söylediklerinin doğru olduğunu anlatmaya çalışıyorlar. Hasan'la, Hüseyin'in kaç kere görmüş olduğunu, diyorlar. Ateş olmadan duman tütmez, diyorlar. Ben pek alasını bilirim bu lafların. Bana akıl mı belleteceksiniz? O çocukları ben hepinizden ileri tanırım. Allahü taala hazretleri gelse «doğrudur» dese gene inanmam. Ben dünyada ne olup bittiğini onlardan öğrendim. Nasıl yaşayıp geldiğimi onlardan öğrendim. Hem tam bir doğru olarak... Ben iyiliği onlarda gördüm. İnsanlığı onlarda gördüm. Hem hiç bir karşılık gözetmeden. Hani genç olsam da kadınlığımı isterler, desem değil. Dükkânım var «beleş» mal alacaklar, bunu düşünüyorlar desem, değil. (allah günah yazmasın, dedimdi, töbe töbe) Onca işimi yaptılar, yol parası bile almadılar. Kürt'e hizmetlerinden ne umdular? Ötekilerden ne istediler?... Öyleyse... Herkes benim bebelerim gibi zalım mı olsun? Dünya onlarla mı dolsun? Ne diye

karalarsınız bu bebeleri?.. Onlar bana hırladı, ben onlara... Onlar bana anlatamadı, ben de onlara... Sonra hızla çıkıp gittiler. Ve: «Sen bilirsin.» dediler, «bunlar bir gün senin dükkânını da soyarlar, Polis Cemil dediydi dersin. Bunların arkadaşları banka soyuyorlar, değil ki, senin dükkânı...»» Son zehirlerini de akıtıp defolup gittiler.

Allah belânızı versin. Ha ne aeyim; sidiğiniz bağlansın...

Haftasına varmadı bu konuşmanın.

İçim cızz etti, bir sabah gün doğmadan. Kalktım hemen. Elim yüzümü yıkadım. Hani başım secdeye değmeyeli epeydir... Sabah namazını kıldım. İçim biraz açıldı. Dükkâna vardım. Erkenciler için. Ne görsem: Dükkân soyulmuş. Daldım içeriye, kırıp dökmüşler. İki bekçi kapıda. Yüreğim hop etti. İlenmeye durdum. Sonra aklıma çocuklar geldi. Evlerine koştum. Kapıları açık. İki polis var. Malların çoğu yerlere serilmiş. «tespit» ediyorlarmış. Çocukların üçü de yok. Dükkâna döndüm. Herkesin ağzında aynı laf: «Belliydi...», «Biz biliyorduk zaten.»,... «Beni karakola götürmeye geldiler. Cinler tepeme birikmiş, gırtlağımaca dolmuşum, bağırdım: «Allahtan korkmaz, kuldan utanmazlar! Hanginize bir kötülüğü dokunmuştur o bebelerin? İyiliklerini saymasanız bile. Allah sorar bu hayınlığınızı bir gün...»

Bekçi Ramazan içerde kıpırtılar görmüş. Beni sanıp aldırmamış. O çocukların ışıklarının yandığını görmüş. Girip çıktıklarını görmüş. İşkillenmiş. Birinin sırtında da bir çuval, askeriyenin ardına doğru gittiğini görmüş. Gelip dükkânın kapısını yoklamış. Cam kalmamış. Ortalık darmadağınmış. Haber verdi bize, gittik yakaladık. Sen zararı söyle, biraz fazla yazarız. Zararını fazlaca ödetiriz bu namussuzlara dediler.

Şaşırdım kaldım.

Bebeleri gösterdiler bana. Halleri kalmamış zavallıların. «Aldırma Ana.» dedi bana yakın olan. «Biz biliyorduk böyle bir şey olacağını, ama boş bulunduk,» dedi öbürü. Bir yumruk vurdu Polis Cemil. Kan fışkırdı. İçimden bir şeyler kabardı. Sonra birden sevindim: «Bunlar suçlu değil,» dedim, «dükkânı soyan benim öz bebelerim. Bunlar soymadı. Bu akşam anahtarı verdim, hesabı tutacaklardı. Bunlar yapmaz böyle şey. Alacak olsalar, açarlar kapıyı istediklerini alırlar. Hem gece değil, her zaman. Camı kırıp niye girsinler içeri. Böyle bir şeye ne gerek var? Anarşist falan değil bunlar. Herkesin derdine derman olmaya çalışmışlardır. Yüksek mekteplerde okudukları halde; «biz de köylüyüz, bunu inkâr edemeyiz. Gereği de yok. Böyle bir şey yapmayız. Bunda utanacak bir şey yok. Utanılacak şey insanın yerini, durumunu, sınıfını inkâr etmesidir.» derlerdi. Benim bebeler gibi gururlanmazlardı. Gururlanacakları halde. Asıl anarşist benim bebelerim. Onların ne na-

mussuz olduğunu bir ben bilirim, ben. Beni bir öldürmedikleri kaldı. Dükkânı soyanlar onlar... nefesim kesildi bağırmaktan. Dinletemedim. Anahtarı ve defteri evde buldular. Homurdandılar. Bekçiye kızdılar. Ben şikâyetçi olmayınca da, saldılar.

Ömrümün sonunda, «sağol ana, zahmet ettin. Gene iyi adamlarmış.» deyip elimi öptüler. Sarıldılar bana. Uykusuz, halleri kalmamış bebelerimin. Ben de onlara sarıldım. Öptüm. Ondan sonra da hep birden dükkânı düzene koydular. Ben bu iyilikleri, bu sevgiyi de gördüm, ölsem de gam değil artık.

Dünyanın lafını eden millet de yalanı anladı. Çocukların işlerine koşmaya devam etmelerine, onları uyarmaya devam etmeleri de eklenince, utandılar, arlandılar ve çocuklarım aklandı, arındılar. Gellâkin ayı doldu dolmadı; bir gece askerler geldi, alıp gittiler. Hiç kimse bir şey anlayamadı. Eski laflar yeniden ama, korka korka üredi.

Bu gene benim zalımlarımın işi... Benim zalımlarımın işi ya... Anlarım bir gün.

Kitaplarından arta kalanlar ve öteki eşyaları bende. Gözüm gibi saklıyorum. Anlattıkları düşlerime giriyor. İğnesinden ipliğinece hepsi kafamda. Bir bir sayıp döküyorum yeri geldikçe...

Yılı aştı gitmeleri. Bu yürekli, iyi, akıllı bebelerimden daha bir haber alamadım. Üzülmüyorum onlar için. İyi insanlara nasıl olsa bir şey olmaz. Sonra, onlar biliyorlardı. Karakoldaki dayağın da iki satır sözünü etmemişlerdi. Seviniyorlardı hatta: «Demek ki, bu bozuk düzene az biraz vurabiliyoruz. Bizden rahatsız oluyorlar demek. Bize tahammül edemiyorlar. Bir damla da olsa gerçeği verebiliyoruz demek ki...» diyorlardı. Sonra da «olur» diyorlardı, «Olacak böyle şeyler...»

Bunlar böyle de... Benim anlayamadığım. Benim zalım, namussuz bebelerimin lafının nasıl tutulduğu...

Yarı Aydınlık

•

Tahir ABACI

Bir hafta sonra orada olacağını bildiriyordu karısı, çektiği telgrafta. Sonunda bir araya gelebilecekleri için sevinçliydi Adnan Bey. «Hemen ev bakmalı» diye düşünüyordu okula doğru yürürken. Ev tutmak için karısının gelmesini beklese de olurdu. Yine de gelip evi hazır bulması daha iyi olacaktı herhalde. Yeter ki şöyle ufacık, kutu gibi, ama iyi bir ev olsun. Yanından geçen öğrencilerin verdiği selamları göremeyecek kadar dalgındı.

Doğudaki bu şehre bir yıl önce atanmıştı. Karısı da aynı şehre atanmasını istemişti, gelgelelim banka bu yetenekli memurunu bırakmak istemiyordu işlerin sıkışık zamanında. «Olmazsa genel müdüre çıkarım» demişti Sevim. Ne olacağı belli olmaz diye ilk geldiğinde ev tutmamış, bir otele yerleşmişti Adnan Bey. Nasıl olsa karısının geleceğinden, otelde öyle uzun boylu kalmayacağından umutluydu. Ne var ki karısının atanması uzadı, o da otelde kaldı o güne kadar. Bekârlık günlerini ansıyarak avutuyordu kendisini, ama gövdesi artık bir başkasının sıcaklığına alışmıştı. Kolları bacakları her yatağa girişinde o sıcaklığı arıyordu. Bir yılı otel odasında geçirdi. Sadece yaz tatilinde iki ay için beraber olabildiler. Daha önceki şubat tatilinde de buluşacaklardı, ama tatile tam iki gün kala bir kardır başladı, ertesi gün de kapanıverdi yollar. Trenler bile işleyemedi. Adnan Bey, şubat tatilini otel odasında ağlayarak geçirdi.

Mektuplar bile gelmiyordu. Kar telefon tellerini de koparmıştı. Yollar açıldığında tatilin bitmesine bir kaç gün kalmıştı. Rapor alıp gitmeyi düşündü. Başkent neresi, burası neresi. Adnan Bey, zaten otelde kaldığı için hayli masraf ediyordu. Karısını özlemişti ama masrafı da sevmiyordu öteden beri. Kimi zaman «keşke görevinden ayrılıp gelseydi» diye düşünmüştü karısı için, ama öte yandan da aylığını düşünüp böyle olmadığına sevinmişti.

Şimdi artık bunların hiç birisi önemli değildi. Karısı haftaya geliyordu. Okul dönüşü bankaya uğrayacak, karısını alacak, evin yolunu birlikte tutacaklardı. Eskiden bankanın önünden geçerken, karısının içerdeki mor gömlekli memureler arasında olduğunu düşleyerek yapay heyecanlar artık gerçek heyecanlara dönüşecekti. Karısı eskisi gibi karşılardı onu yine. Yani kendisi de çalışmak zorunda olduğu için kocasını küçümseyerek, öte yandan da evde kalmış bir banka memuresi olmadığına, çok şükür yüksek öğrenimli bir koca bulabildiğine sevinerek, öteki kızlara karşı. Karısının kendisine hep böyle ikircikli bir değer verdiğine inanırdı Adnan Bey.

Öğretmenler odasına gözlerinin içi gülerek girdi. Fethi, Rasim, Tülay bir masada oturmuş konuşuyorlardı. Merhaba bile demeden telgraf aldığını, karısının haftaya geleceğini anlattı.

«Belli zaten» —dedi Fethi— «sevincin gözünden okunuyor..»

Hep böyle alay ederdi zaten her şeyle Fethi.

«Gözün aydın desene ulan» dedi Rasim.

Sınıfa girerken içinden durmaksızın «gözün aydın Adnan» diyordu. Masaya geçti. Kitabın yapraklarını çevirmeye başladı. Bu kitabın düzenlenişine bayılmıştı. Kitaptaki örnekleri mevsimlere göre düzenlemişlerdi. Sözgelimi, güzün, güze ilişkin şiirler, yazılar..

Divan şiiri üstünde öyle çok durmuyordu. Yaprakları çevirdi: Cahit Sıtkı Tarancı. Yüreği aşkla, sevinçle dolu Adnan Bey'le çelişiyordu «Otuzbeş Yaş» şiiri. Oysa en sevdiği «ozan» dı Cahit Sıtkı. Şimdi «Otuzbeş Yaş» şiiri yerine «Başka Güzel» şiiri olacaktı. Yine de Cahit Sıtkı'dan söz ederken konuyu öteki şiirlerine de getirdi, onun ölüm teması kadar aşk temasını da en iyi işleyen şair olduğunu öne sürdü. Böyle söylerken pencereden okulun bahçesine bakıyor, sararmış çınar yapraklarıyla yüzü dolmuş olan havuza gözleri takıldıkça içi burkuluyordu. Ezberden «Başka Güzel» şiirini okumaya başladı.» ..Her seferinde harika olurdu yaşamak/ Hele evlilik/ Sen her gün başka güzel olsan» diye bitirirken öğrencilerin yüzüne merakla bakarak bir ilgi aradı. Eni konu dalgacı yüzleri görünce burkuldu. («Tanrım, ne kadar duygusuz bir gençlik. Oysaki en duygulu dönemlerinde olmaları gerekir..») Arka sıralarda bir öğrencinin ikiye katladığı «İşçi-Köylü» gazetesini okuduğunu görünce

yüzünü buruşturdu. O an ağzının tadını bozmak istemediğinden çıkışmadı.

«Görüyorsunuz, ölüm temasını sıkça işlemesine karşın, ne kadar yaşam dolu, aşk yani sevi dolu bir ozandır Cahit Sıtkı. Cahit Sıtkı'yı okuyun çocuklar. Cahit Sıtkı büyüleyici bir ozandır sözün kısası. Cahit Sıtkı...»

Adnan Bey o gün girdiği bütün sınıflarda Cahit Sıtkı'yı anlattı. Ondan şiirler okudu durdu. Artık bütün öğrenciler karısının geleceğini biliyorlardı.

Bir hafta sonra, akşama doğru istasyonun yolunu tuttu Adnan Bey. Ev işini çözümlemiş, karısının yolladığı eşyaları bagajdan alarak iyi kötü yerleştirmişti. Mutlulukları için her şey hazırdı.

Kasım ayına girilmişti artık. Şehrin üstüne bir pus çökmüştü. Adnan Bey, elleri paltosunun ceplerinde yürürken, önünden geçtiği evlerin camlarına bakıyor, sevincine anılar karışıyordu. Bir zamanlar bir doktorun kızına tutulmuştu. Lisede öğrenciydi daha. Kızı kendisinden kat kat üstün görüyor, bir türlü açılamıyordu. Tam bir kış her gece evlerinin önünde beklemiş, tül perdelerin gerisinden onu gözlemişti. Akşam olunca evlerin ışıklı pencerelerine bakıp iç çekmek huyunu o zamanlar edinmişti. Akşam saatleri bastırınca, özellikle kış aylarında şehir ona gizini çözemediği bir ürküntü veriyordu. Hangi şehirde olursa olsun bu saatlerde huysuzlanırdı. Yalnızsa ağlayacak gibi olurdu. Çoğu kez doktorun kızını düşünürdü. Ama artık önemli değildi. Şimdi karısına aşıktı. Fakültedeyken tanımıştı Sevim'i. Bir yandan okuyor, bir yandan bir şirkette memurluk yapıyordu o sıralar. Maaşının bir kısmını artırarak, biriktireceği parayla bir edebiyat dergisi çıkarmayı düşünüyordu. İlk maaşını alır almaz bu amaçla bir kısmını yatırmak için bir bankaya girdi rastgele. Sevim'i ilk olarak orada tanıdı. Kızı ilk görüşte beğenmişti, ama doktorun kızından bu yana kızlardan korkar olmuştu. Kız, bir ay içinde tam yedi kez gelip küçük miktarlarda para yatırmasından çekmesinden bir şeyler sezinlemişti. Bir gün yakınlık göstererek yakasındaki rozetin hangi okula ait olduğunu sordu Adnan Bey'e. Meğer o da edebiyatı severmiş, hani çalışmasa o da edebiyat fakültesine girmek istermiş. Yine de Adnan Bey kıza karşı ürkekliğini sürdürdü. Bu bir sandviç büfesinde rastlantı sonucu karşılaşmalarına kadar sürmüştü. Adnan Bey, başını kaldırıp da kızı görünce, onun da aynı durumda olduğunu düşünmeksizin, ucuz tarafından karnını doyurduğunun o kız tarafından görülmüş olmasından dolayı bu karşılaşmaya lanet etmişti. Kız ise, elinde sandviç tabağı, gelip hatırını sormuştu. Bunun üzerine o da kıza kazandibi ısmarlamıştı. Gerisi kolay olmuştu. Nişanlandılar. Adnan Bey okulu bitirince evleniverdiler. Dergi için biriktirdiği parayı bu işe har-

cadı Adnan Bey. Hem artık mutluydu, edebiyata sığınarak yalnızlığını gidermeyi düşünmüyordu pek. Hem de kendisi artık devlet katında görevliydi, yazdıklarıyla göze batarak aile mutluluğuna gölge düşürmeye niyeti yoktu. Yalnız son bir yıl, bu şehirde yaşadığı dönem içinde çok sert öyküler yazmıştı. Belki yayınlardı bunları. Kış gelince yolların kapandığını anlatıyordu sözgelimi. Ama bu müthiş şeyleri yayınlarken mutlaka takma ad kullanmalıydı.

Danışmadaki memur trenin iki saat sonra geleceğini söyledi. Adnan Bey istasyon kahvesine doğru yürüdü. İki saat sonrasını düşündükçe parmak uçları bile karıncalanıyordu. Peron pek kalabalık değildi. İstasyonlar romantik gelirdi Adnan Bey'e. Fakültede okurken Akdeniz kıyısındaki kendi şehirlerinden başkente taşınışlarını hatırlatıyordu istasyon ona. Bu yaz gitmişlerdi karısıyla birlikte. Babası büsbütün yaşlanmıştı. Kunduralara çaktığı çivileri titreyen dudaklarında zor tutabiliyordu artık. Anası da çökmüştü. Kızkardeşi çocuklarından, sarhoş kocasından yakınmıştı. Gece, yıllarca önceki gibi yer yatağında yatmışlardı, ama sertliğinden sabahlara kadar uyuyamamışlardı. Babasının yakınmaları da bitmiyordu bir türlü. İşsizlikten, parasızlıktan dem vuruyordu. Başlarındaki dam da yıkılacaktı neredeyse. Hani bir kaç kuruş olsaydı bir kıyıcıkta, ama olanı Adnan Bey okusun diye tüketmişlerdi işte. Sıkıldı Adnan Bey. Yoktu. Bulamıyordu o renkli çocukluk günlerini. Doğrusu acımasızdı hayat. İki üç gün kalıp ayrılmışlardı doğduğu şehirden. Sevim kalalım demişti oysa. Güneşini, denizini çok sevmişti buranın.

Adnan Bey, istasyon kahvesinde bir yandan çayını içiyor, öte yandan masalardaki öteki insanları sıkıntıyla seyrediyordu. Manevra yapan lokomotiflerin düdük sesleri geldikçe iyi ürperiyordu. Saatine baktı. Deminden beri yalnızca bir on dakikacık geçmiş demek. Bakışlarını dolaştırdı. Endişeli hiç bir yüz yok. Üstelik kendisinden başka tek oturan kimse de yok. Herkes gülüşmelerle kesilen konuşmalara dalmış. Derin derine bir acı duydu. Hayatı boyunca hep yalnız kalacak gibiydi. Karısını unutmuştu. Yeni bir düdük sesiyle karısını hatırladı ve içi yeniden sevinçle doldu. Onu düşünmeye başladı. Gözünün önüne getirmeye çalıştı yüzünü, vücudunu, davranışlarını.. Mutluydu doğrusu. Bu mutluluğu bozamazdı hiç kimse. Az önce tekliğinden ötürü duyduğu yalnızlık ona acı verirken, şimdi ikili bir yalnızlık, karısıyla gözlerden uzak bir birlikteliği onu mutlu etmeye başlamıştı. Kutu gibi bir apartman katı kiralamıştı. Karısıyla aydınlanacak, karısıyla sıcaklaşacaktı. Geçen yıla inat, bu kış mutlu saatler geçirecekti karısıyla. Karşı masada oturan bir adamın yanındaki küçük çocuğa takıldı gözleri. Çocukları da olmalıydı artık. Olacaktı. Kendi kabuğunda bir insandı o, dış dünya değmesindi ona.

Sıkılmıştı. Kalkıp peronda gezinmeye başladı. Yeniden kendisini tek başına, yapayalnız hissetti. Sonra yeni bir düdük sesi karısını hatırlattı yine. Saate baktı. Bir on dakikacık daha geçmişti işte.

Peron ıssızdı. Kasımla soğuklar başladığından herkes kahveye, bekleme salonlarına doluşmayı yeğliyordu. Yalnızca dokuz on kişi vardı peronda gezinen. Elleri ceplerinde gidip gelmeye başladı Adnan Bey.

Birden karşıdan gelen uzun boylu delikanlıyı gördü. Işıkların yarı aydınlığında tanıdı onu. Öğrencisiydi. Edebiyat derslerini seven başarılı bir öğrencisiydi gerçi. Ama kompozisyon kâğıtlarına sakıncalı düşünceler yazmak gibi bir huyu vardı. Bir kaç kez, «Oğlum, yazdıkların gerçi doğru şeyler» —demişti— «ben de katılıyorum, ama bir daha olmasın. Yeri değil çünkü. Ortamı biliyorsun. Hele başka öğretmenlerine hiç yapma bunu. Bak yanlış anlama sakın.. Beni biliyorsun. Ama olmasa daha iyi, hani daha çok senin açından..» Oysa inatçının biriydi çocuk. Daha geçende «Bir güz betimlemesi yazın» konusuna olur olmaz şeyler karıştırmış, köyünden, köylülerin halinden filan söz açmıştı. Bak, Öz Türkçe sözcüklere bir şey demiyordu her şeyi göze alarak. Matematik öğretmeni Rasim «Öz Türkçe ilericileri, siz de» demişti geçende. Pervasız pervasız konuşurdu öğretmenler odasında. Konuşurdu tabii, dam şurasına mertek burasına herifin. Bekârdı ne de olsa. Ailesinin hali vaktinin yerinde olduğu söylenirdi. Bu körpe delikanlıları kışkırtan da oydu. Her şeyin bir yeri vardı oysa, ilericiliğin de. Kendisi şu geçen yıl yazdığı öyküleri hele bir yayınlasındı, yer yerinden oynardı. İlericilik neymiş, nasıl olurmuş anlasınlardı bu götü boklular. Boklarına bakmadan ilericilik yapmak nasıl olurmuş anlasınlardı.

Delikanlıyla yan yana gelince:

«Ne o Selami?» dedi.

«Köye gidiyorum» diye yanıtladı çocuk.

«Gel bakalım, okulu bırakıp köye neden gidiyorsun?»

Yaklaştı çocuk. Okuldan uzaklaştırma cezası almıştı o gün. İlerici derneklerle ilgilenmesinden, okula ilerici yayınları dağıtmasından dolayı hemen o gün vermişlerdi bu cezayı. Adnan Bey evi düzenlemek için izinliydi o gün. Adnan Bey, ben sana demiştim dercesine başını salladı.

«Şimdi ne yapacaksın?»

«Köye gidiyorum. Kışı orda geçiririm artık. Baharda dönerim..»

Yapılacak iş çoktu. Ama bunları Adnan Bey'e anlatmayı gereksiz buldu çocuk.

«Çok üzüldüm» dedi Adnan Bey, sert sözcükler seçerek düzeni lanetlemeye koyuldu. Kendisinin de lisedeyken başına çok iş getirmek istemişlerdi. (Bir öğretmenle alay eden bir şiirini yakalamışlardı). Ama hep direnmesini bilmişti o. (Babası okula gelip yoksulluğunu belirterek oğlunun az bir ceza almasını sağlamıştı. Adnan Bey de süklüm püklüm olmuştu ondan sonra). «Hayatta daima direneceksin oğlum».

Bir saat sonra ekspres girdi gara. Adnan Bey, karısını kucaklamakla yetindi. Valizini aldı. Bir taksiye doğru yürüdüler. Öylesine bir telaş içindeydi ki bir sürü acemice hareket yapıyordu.

Trenin penceresindeki Selami onun bu hallerine içinden güldü. Tren düdük çaldı ve ağır ağır yürümeye başladı.[1]

---

[1] Çıkacak olan «Gelin Ömrümüz» adlı hikâye kitabından

« Gurbet Yavrum » Üstüne

Aysel Özakın'ı ilk, Yeni a Dergisinde yayımlamaya başladığı hikâyelerinden (1972'lerde) tanırız. Ardından, diğer bazı dergilerde de rastlamıştık adına sık sık. Asıl mesleği öğretmenlik olan bu yazarımızın, içinde bulunduğumuz yıl ilk romanı yayınlandı. «Gurbet Yavrum» adını taşıyor bu güzel yapıt.

Gurbet Yavrum, bir «ilk yapıt» olmasına karşın, şaşılacak kertede ustalıkla yazılmış —Şaşılacak» sözcüğünü kullanmamızdaki neden, Özakın'ın, hikâye özelliklerini romana da başarıyla uygulamasıdır. Hele hikâyeden romana yeni geçmiş bir yazarın, roman tekniği içinde hikâyeye özgü nitelikleri başarıyla eritip, renklendirmesine az rastlanır. Olaylara bakış açısındaki özgünlüğü, ince duyarlığı ve kullandığı yalın dil hep aynı Özakın'ın. Aynı yetkinlik ve aynı üstün düzeyde.

Sözünü ettiğimiz roman, Türkiye'den Kanada'ya göçen bir babayla kızını anlatıyor. Baba, yurdunda bir çok işle uğraşmış bir kişi. İlerici özlemler, devrimci inançlarla dolu. Ailesi tarafından başarılı karısı ve diğer çocukları var. Kız ise, babasının yaşam karşısındaki yenilgisini çözümlemeye çabalayan bir genç. Roman, Kanada'daki olayları verirken, geriye bakışlarla Türkiye'deki yaşantıyı da yansıtıyor. Yazar geriye bakış tekniğini (flash back) başarılı bir yalınlıkla kullanmış. Bu tekniğin, diğer bazı yazarlarımızın da içine düştüğü sakıncaları çok. Hele böylesine yalın bir anlatımda sığlık ta başlı başına ayrı bir tehlike. Ne ki, Özakın bu güç uğraşın kutlanacak bir ustalıkla üstesinden geliyor.

Özakın'ın romanında, olay çokluğuna hiç rastlanmıyor. Sezinlediğimiz kadarınca, özellikle bir kaçış var bu olgudan. Başarıyla uygulanan bu yöntem yanında, verilen yalnızca olayların izlenimi oluyor. Böylece, övülesi ilginç bir yapıt çıkıyor ortaya. Olayları, bilinç düzeyinde canlandırmaya çalışan bir roman.

Gerçek olduğunu bile, bile, günümüzde bizi inandıramıyan bir çok roman okuruz. İçimizden: «Kanmıyorum anlattıklarına» dediğimiz çok olmuştur. Bize bunu dedirten öyle sanırız ki, mutlaka, gerçekliğin

—asıl— duygusudur. İşte Özakın'ın romanı hiç böyle değil. «Gurbet Yavrum» da bütünüyle bir inandırıcılık var. İlk satırdan son satıra değin. Bunu da, içtenliği ve yazdıklarına karşı güveniyle gerçekleştiriyor. Özakın işlediği konulara, özellikle de sanatına içtenlikle bağlanmış bir yazar. Anlatımda, güvenini de yitirmiyor hiç. Bu nedenle de tökezlemiyor, kopuk kopuk olmuyor verdikleri Özakın'ın.

Diyeceklerimizi özetleyecek olursak; «Gurbet Yavrum» vurgulayıcı, yalın anlatımlı, gerçekçi bir roman. Alıp, okumalıyız.

Kenan ERCAN

Samed Behrengi'nin Masalları

Devrimci yazar 1939 yılında İran'ın Tebriz kentinde çok yoksul bir aileden doğdu. İlk ve orta öğrenimi yoksuluk içinde geçen yazar, Tebriz Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra Azerbeycan'ın çeşitli köylerinde onbir yıl ilkokul öğretmenliği yaptı. Ülkesinin halkını toplumsal ve ekonomik yapısını çok yakından tanıma olanağı buldu. Folklor derlemeleri yaptı. Köyde, tarlada, bahçede halkına ve halkının çocuklarına birşeyler öğretmeye çalışırken, bir yandan da bir öğrenci gibi onlardan birşeyler öğrenmeyi de ihmal etmedi. Masallar yazdı, ama bu masallar yıllarca bizi uyutmak için anlatılan peri kızı ve dev masalları değil, okurlarına önerilerde bulunan masallardı.

Samed Behrengi ülkesinin çelişkilerini, sömürüyü, masalların bazı ögelerinden yararlanarak sergiledi. Bu arada Aziz Nesin'in «Ah Biz Eşekler» adlı yapıtını da Farsçaya çevirdi. 1968 yılında Azerbeycan'da, Araz Irmağında ölüsü bulundu. İran yetkili makamlarınca bir intihar olarak açıklanmasına karşın Kazemiyeh «Arach» adlı edebiyat dergisinin «Samed Behrengi özel sayısında» onun asla intihar edecek bir kişi olmadığını yazdı.

Bu güne değin yazarın beş masalı dilimize çevrildi. Bunlardan ikisi iki yayınevi tarafından ayrı ayrı bastırıldı. Cem Yayınevi Arkadaş Kitaplar dizisinden Küçük Kara Balık (Hale Kuntay'ın çevirisi, Mehmet Sönmez'in resimleriyle) Bir Şeftali Bin Şeftali (Ömer Polat'ın çevirisi, Ferruh Doğan'ın resimleriyle) kazandırılmış okurlarına. Gözlem yayınlarınca bastırılan Küçük Kara Balık'ı (A. Dost çevirmiş, Yunus Saltuk resimlemiş.) Ayrıca Cem Yayınevi (Ömer Polat'ın çevirisi Yalçın Çetin'in resimleriyle) Püsküllü Deve'yi, (Şule Akyüz'ün çevirisi Sabiha Erengöl'ün resimleriyle) Kel Güvercinci'yi (Sattar Destmalcı-Şule Akyüz'ün çevirisi, Yıldız Cıbıroğlu'nun resimleriyle) Kargalar'ı yayınladı.

Samet Behrengi yazgısının ta küçük yaşta ezilenlerin, sömürülenlerin yazgısıyle birleştiğini gördüğü için Araz Nehrinde boğuluncaya değin bu kavgasını halkının yanında yer alarak sürdürdü, yapıtlarını bu amaçla yazdı.

Küçük Karabalık'ta aynı dereciğin içinde yıllardır yaşayan, oradan dışarıya çıkmayı göze alamıyan bir sürü balığın boyun eğdiği geleneği yıkarak, evrenin bilineceğini kanıtlamak için, yaptığı bir girişim anlatılır. Küçük Kara Balık bu yolculuğa çıkarken karşısına çıkabilecek tüm engelleri de daha önceden hesaba katarak, tüm bunlara karşın gezmek, öğrenmek isteği ile çıkıyor yola. Bu gezi bir araştırma gezisidir. Gezi sırasında büyüklerin çok korktuğu kaşıkçı kuşuna ve karabataklara yem olmakta vardır. Kara Balık Kaşıkçı kuşuna ve karabataklara yem olmakta vardır. Kara Balık Kaşıkcıkuşunun kesesinde Krabatağın midesinde, Küçük Kara Balıkları kurtarmak için Kaşıkçı kuşunun kesesini hançerliyen, Karabatakları öldüren bir ölümsüzdür. Bu küçük kara balıkların binlercesi birleşerek balıkçı ağlarını denizin dibine çekebilecek kadar güçlü olduklarını da anlayacak Küçük Kara Balık okuyucuları.

S. Behrengi Bir Şeftali Bin Şeftali adlı yapıtında da değerdeki diyalektik gelişimi herkesin anlayabileceği bir tarzda, somuta indirgeyerek anlatmış, kırsal bir bölge olan İran'da topraktan kimlerin yararlandığı, kimlerin uzaktan baktığını da sergilemiş bu yapıtında Behrengi.

Bir Şeftali Bin Şeftali'de küçük şeftali ağacının öyküsü anlatılır. Ağanın bahçivanının düşürdüğü şeftalinin yoksul iki halk çocuğu olan Polat'la Sahibali'nin elinde nasıl özenle sevilip okşandığını, çekirdeğinin ağanın bahçivanından gizli olarak bir köşeye dikilişini, filizlenip küçük bir şeftali ağacı olunca Polat'la Sahibali'ye meyve vermek için nasıl acele ettiğini, ama daha sonra ağanın bahçivanı tarafındn görülünce, eski yerinden sökülüp ağanın bahçesine götürüldüğünde tüm çabalara karşın meyvesini ağadan ve bahçivandan nasıl esirgediğini ve bunda nasıl direndiğini ve sonuna dek de direneceğini anlatmış.

Püsküllü Deve'de yoksul bir sokak satıcısının oğlunun büyük bir oyuncakcı dükkanının kapısındaki pahalı bir deveyle olan serüveni anlatılıyor. Püsküllü Deve'de Behrengi bir yanda sokaklarda el arabalarının üstünde sabahlamaya çalışan yoksul insanlarla, pahalı özel arabalarında köpeklerini gezdiren insanları, binlerce lira harcanarak alınan oyuncaklardan ikinci günü usanan yenisini isteyen şımarık zengin çocuklarıyla, aç karına sokaklarda babasının ayak ucuna kıvrılarak uyuyan küçükler yanyana ve amansız olark gözler önüne serivermiş. Hilmi Yavuz'un dediği gibi «Püsküllü Deve ezilen yoksul insanlardan, zorla koparılıp alınmış bir gelecek umudunu simgeler.»

Kel Güvercinci'de Behrengi Keloğlan masallarından birini almış, bazı ögelerini değiştirerek, çağdaş bir yorumla yeni boyutlar kazandırmış masala.

Halk tipini simgeleyen Keloğlan egemen sınıf insanlarına karşı olan mücadelesinde başarılı bir sınav veriyor ve üstünlüğünü kabul ettiriyor.

Kargalar Samed Behrengi'nin en son yayınlanan masalı. Kargalar'da Behrengi Küçük Ulduz'la (Yıldız) Yaşar'ın kargalarla olan dostluğunu anlatıyor. Dostlar hepbirlikte kötüler ve kötülüklerle savaşarak kurtuluş yolları arıyorlar. Sonunda yüzlerce dost karganın havalandırdığı ağın üstünde Ulduz'la Yaşar yürekleri kurtuluşun sevinciyle dolu, kötülüklerin olmadığı, bir milyondan fazla karganın kavga etmeden bir arada yaşadığı kargalar kentine doğru uçuyorlar.

Behrengi bu masalında yarının toplumunu oluşturacak olan çocukları egemen çevrelerin şartlandırmalarına karşı uyarıyor. Kargalarda karga

Ana, Ulduz'a günah yutturmacasını şöyle açıklıyor «Günah da ne demek, ben kendimi de yavrularımı da beslemek zorundayım. Yavrularım açlıktan ölürse işte o zaman günah olur. Günahsa asıl aç bırakılmak günahtır. Her yerde sabun doluyken sabunsuzluktan ölmek günahtır asıl.»

Behrengi'nin masallarını sadece küçükler değil büyükler de okumalı. Behrengi masallarını küçük için yazmış ama büyüklere de önerilerde bulunmuş.

Şevket ÖZDEMİR

Kanlıderenin Kurtları

«Şehmuz'a sordum :

«Kim bu adam? Sivil karakol çavuşu mu?..»

«Atatürk!» dedi Şehmuz gülerek.

«Nereli olur?»

«İç memleketten...»

«Malı davarı çok mu?»

Dursun Akçam'ın Kanlıderenin Kurtları adını taşıyan romanından birkaç cümle bunlar. Köy gerçeğinin romanı, yaşamı... Acıların acısı, ağulu bir yaşam, çile... Kişilerin bilgi düzeyi çağlar öncesinde. Karanlık bir çukur içinde köylü. Oradan çıkmak isteyenin eline, başına vuruluyor. Kim yapıyor bu işleri? Üçü, beşi.. Yine de yılmadan direnen, bilenen halk.

Cumhuriyet'ten şunca yıl sonra Atatürk'ün adını bile götüremediğimiz yerlerimiz çok. Atatürk'ün bilinmediği yerde, devrimlerinin yeri mi olur?

Köy, köylümüz büyük çoğunluğumuz. Çoğunluğumuzu hiçe saymanın anlamı, amacı ne? «Köyde sorunlar yoktur» derken, acaba o sayın kişi, Bakırköy'den, Kadıköy'den başka köylerin olduğundan haberi var mı? Köyü, «birkaç kazla tavuk» un yaşadığı yer olarak görmek, göstermek, yüzkarasından öte bir şey değildir. Bu görüşler, Osmanlı kafasından, Osmanlı bağnazlığından ayrımsızdır. Başarılı köy romanları, öyküleri yazıldıkça neden gocunurlar? Sözde, devrimci, ilerici görünerekten, köy karanlığının niçin gün ışığına çıkmasını istemezler? Işık dediğin tüm yurda yayılmalı. Tüm yurttaşlar ayılmalı. İşte görüyoruz, bir kaç kentimiz uyandı. Çoğunluğumuz o bilince ermedikçe, acaba kurtuluşa varılır mı dersiniz? Nasıl?

Köy Enstitülerini, onun yetiştirdiği Fakirleri, Akçamları, Başaranları, Kaftancıoğluları, Apaydınları... ve onların yanında, arkasında olanları

görmemek, küçümsemek küçüklüktür. Adını andıklarım gerek gerçek aydınlarca, gerek halk tarafından benimsenmişlerdir.

Diyeceğim şu; öyle çarpık savları ileri sürenler yine çıkarsa, alsınlar Kanlıderenin Kurtları'nı okusunlar sıcağı sıcağına. Köyde, kimlerin nasıl yaşadıklarını görsünler. Kimlerin kimle savaştıklarını bilsinler. Kanlıderenin Kurtları, köy yazınına karşı çıkanlara okkalı bir tokat. Kişilerin uyanışına gönül verenlere ise yeni bir tutanak, basamak. Çeşmir'in sesi yankılanıyor dört yüz altmış dokuz sayfadan.

Dursun Akçam usta bir yazar. Romanı akıcı, sürükleyici, okutucu. İnsan, elinden bırakmak istemiyor. Bunda, konunun önemi yadsınamaz. Romanda, öncelerin uyuşuk, beye baş eğen köylüsünün yavaş yavaş uyanışını, işi sonuca götürmesini insan ivecenlikle bekliyor.

Bey, Karakol Çavuşu, Parti Başkanı, Beldebay birliği, köylüyü ezer geçer. Onlar, ne derlerse o olur. Birisinden birisine kısa bir notun ulaşması yeter. Örneğin, romanın bir yerinde şu satırları, bugünkü uygulamaların benzeri olarak izliyoruz:

«Beldebay hemen kaleme sarıldı:

«Adları?»

«Satılmış Çiltaş, Mecit Aşkan, İsmet Gülyiyen mi ne? Bir de Bayram Toprak.»

«Suçları sol fikirleri yaymak değil mi efem?»

«Takdir buyurursunuz, başka tip öğretmen getirmem size.»

Yirmi, yirmi beş yılda kaç adım ilerledik dersiniz? Bu roman değil, yaşamın ta kendisi.

Halka yapılan baskı, sindirme, yıldırma uyanışı da getirir arkasından. Gerilir, çelik yay olurlar. Beyin en güvenilir adamları sırt çevirir beye. Bir kıvılcım olsa da yeter... Sonunda, bey, kendine yakın bildiği adamlarından birisinin kurduğu tuzağa düşer. Öyle bir yakalanır ki, kurtulması olanaksız. Tüm köylü yüzüne tükürür beyin, hıncını alırlar. Beyliğini yıkarlar. Birisinin sesi duyulur bu olayın ardından:

«Kanlıderenin bir kurdunu boğmaynan Çeşmir kurtulmaz. Belde'de Feramuzlar, payitahtta Haşimler var!...»

Köylü, tek ağız olur :

«Bu gün birini!!..»

«Yarın tümünü!!..»

Hep bir ağızdan gürlediler:

«Yarın tümünü!...»

Tanyeri ağarıyordu usuldan usuldan. Yeni bir şafak doğuyordu Çeşmir'in ufkunda!..»

Evet, bu gün birini, yarın tümünü... Şili'li büyük ozan Neruda, «savaşmayan korkaktır» der. Ezildiğini, sömürüldüğünü, kıyıldığını bilerek savaşmayan. Kanlıderenin Kurtları'na karşı sağlıklı bir durum alınmadıkça bu acılar sürüp gidecektir. Bir'i, yüzleri, binleri sindirir de, şaşar kalırız. Oysa, çağımızda en yıkılmaz güç insan gücüdür. Bu roman, insan gücünün yıkılmazlığını da sergiliyor.

Kanlıderenin Kurtları romanı okunmalı, özümlenmeli, yararlanılmalı.

Nusret ERTÜRK

---

* Kanlıderenin Kurtları/May. Yay.
Kasım 1975Ğ469 sf. 25 TL.

«Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri»

A. Kadir ve arkadaşları, 1973'te başlattıkları «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri» serisinin ikinci kitabını sundular. «Bütün dünyada yüreği, halkı ve yurdu için çarpmış, halkının ve yurdunun özgürlüğü için öncülük etmiş, bu yolda kendini harcamış ne kadar şair varsa onları bulunabildiği kadariyle ülke ülke, ulus ulus bir araya getirme» çabasının ürünü olan bu çalışmaların halktan, devrimden yana olan şiir literatüründe yıllardır hissedilen boşlukları dolduracakları bir gerçektir. I. kitabın önsözünde belirtildiğine göre, Türkçemiz birkaç yıl sonra Avrupa, Asya, Afrika, Kuzey Amerika,Güney Amerika, Meksika, Küba.. şiirlerinden örnekleri kazanmış bulunacak. Bu konuda A. Kadir: «Dört beş yıl sonra bir de bakacağız, dünyanın dört bir yanından gürül gürül akan koca koca ırmaklar gelmişler Türkçemizin denizinde birleşivermişler». A. Kadir ve arkadaşları verdikleri söze bağlı kaldılar. Çok geçmeden ikinci kitap da yayımlandı. Biçim ve yöntem bakımından bir ayrım olmamasına karşın ikinci kitap daha bir doyurucu daha bir ustaca.

İlk kitapta Fransız, İspanyol, Portekiz şiirinden örnekler bulunuyordu. İkinci kitapta İngiliz, Alman, Çek ve Slovak, Macar, İtalyan şiirinden örnekler var. Bu gidişle kapitalist olsun, sosyalist olsun, sömüren ve sömürülen olsun birçok ülkenin şairleri bir araya getirilmiş olacak. Ne olursa olsun Dağlarca'nın dediği gibi şairlerin yüreği her yerde birdir. Kitapta, şairler kısa özgeçmişleri ve en güzel şiirleriyle tanıtılıyorlar. Daha çok zulme, baskıya, faşizme, emperyalizme başkaldırının şiirleri veriliyor. Çevrilen şairlerin çoğu da 20. yüzyıldan, günümüzden, yaşayanlardan, 1917, 18, 26, 31 38... doğumlular, Faşizm'in dünyayı kana buladığı bir dönemin şairleri bunlar. Savaşa girmiş, döğüşmüş yiğit kişiler. En eski şairler, 1792'lere gidiyor. 18. Yüzyılda doğmuşlar. 19. Yüzyılda yaşamışlar. Günümüz olgularını doğuran, etkileyen yakın zamanların şairleri bunların çoğu. Gelişen kapitalizmin, emperyalizmin, günümüzde hala yaşamakta olan krallıkların (değişik biçimlerde de olsa), sanayileşmenin, faşizme başkaldırının, bağımsızlık, özgürlük, demokrasi ve sosyalizm için savaşan toplumların şairleri bunlar. Gürül gürül akan bir dille, korkusuz bir yürekle umutla söylemişler şiirlerini. Kavgayla savaşla bilenmişler. Tarihi en iyi şekilde yorumlamışlar. Bunlardan Alman şairi Bertolt Brecht'in «Okumuş Bir İşçi Söylüyor» adlı şiirinden aldığımız şu dizeleri okuyalım: Yedi kapılı Tep şehrini kuran kim?/ Kitaplar yalnız kralların adını yazar./ Yoksa kayaları taşıyan krallar mı?/ Bir de Babil varmış, boyuna yıkılan,/ kim yapmış Babil'i her seferinde?/ Yapı İşçileri hangi evinde oturmuşlar/ altınlar içinde yüzen Lima'nın? (S. 60)

Çevirilerin anlam ve duygu bakımından başka çevirilerden daha doyurucu, besleyici, eğitici ve öğretici olmaları gerçeğini kollektif çalışmanın ciddiyetine, erdemine ve çevirmenlerin ustalığına bağlamak gereki-

yor. A. Kadir ve arkadaşların yaptığı daha başka çevirilerde de aynı özgünlüğü, ciddiyeti bulabiliyoruz. (Vietnam Şiiri, Filistin Şiiri, Portekiz Sömürgeleri Şiiri... gibi) «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri 2» yi, A. Kadir, Şerif Hulûsi, Asım Bezirci, Alâattin Bilgi, Selâhattin Yıldırım, Asım Taniş, Eray Canberk, Yeşim Salman, Mahir Şaul ve Afşar Timuçin'le çevirsından giren S. Eyüboğlu, V. Günyol, A. Erhart üçlüsü de geliyor akla. Bu tip kollektif çeviriler söz konusu olunca işe daha çok hümanizma açı- A. Kadir ve arkadaşlarının çevirilerinde ise daha çok bağımsızlık, demokmiş. İş ilerledikçe yeni adlarla birlikte çalıştığı anlaşılıyor A. Kadir'in. rasi, sosyalizm egemen oluyor. Niyetimiz bir karşılaştırma değil tabii. Daha 1792 lerde doğmuş olan İngiliz şairi Shelley'in şiirlerinde bile emeğin kutsallığını görmek mümkün: «... Sen işçinin has emeğisin,/ güzel bir sofrasın, özgürlük, sade ve mutlu evinde/ her akşam iş dönüşü hazır. (S. 13.)

1823 doğumlu Macar şairi Sandor Petöfi, «Çağımızın Şairlerine» adlı şiirinde yoz ve anlaşılmaz şairleri eleştirir: «Öyle kolay sanma sen bu işi, kardeşim,/ hemen kalkışma tellerden şarkılar döktürmeye!/ Sazı eline bir kere almaya göresin,/ bir görev yüklendin demektir, bilesin, çok ağır bir görev, ve belâlı/ Geldinse anlatmaya yalnız kendi derdini, kardeşim,/ yalnız kendi zevkini anlatmaya geldinse, bırak elinden o kutsal sazı, sana burda hiç kimse kulak asmaz... (S. 126.)

Başkaca nedenler bir yana, daha başka örneklerle yazıyı uzatmanın gereği yok. Hem de hangisini alalım hemen tümü örnek şiirler. Seçilmiş, arınmışlar. Sıkıldıkça, yoruldukça, umutlandıkça, kaygılandıkça, ağlayıp güldükçe de açıp okumalı Dünya Halk ve Demokrasi Şiirlerini» bir başucu kitabı olarak.

Âdil GÜLVAHAPOĞLU

Okumak İstiyorum

Elimdeki kitabın boyu normal kitaplarınki gibi. Sayfa sayısı 80. Kapağında cıvıl cıvıl çocuklar. Çok güzel baskısıyla bu kitabı çocuk kitaplığımıza kazandıran Cem yayınevini kutlamamak düşünülemez. Ancak bir olumsuz tavırı da belirtmeliyim. Güzel bir baskı olmasına karşın, kitap, emekçi sınıf ve tabakaların çocukları için ayırdıkları alım gücünden fazla bir fiyatla satılıyor. (10 TL.) Seve seve okuduğum ve hiç çekinmeden okuttuğum bu kitabı sunu yazısıyla tanıtayım.

«Okumak istiyorum adlı bu güzel öykünün yazarı Cubao, bir Çinli'dir. Cubao 1949 yılında yaşam öyküsünü anlatmaya başladığında 22 yaşındaydı. Çin Halk Kurtuluş Ordusuna katılalı da daha iki yıl olmuştu. Arkadaşlarının çoğu gibi Cubao'da orduya katıldığı sırada okuma-yazma bil-

miyordu. Halk Ordusunun açtığı okula gitmeye başlayan Cubao, bir gün kendi kendine şöyle dedi: (Hergün kendi kendime birşeyler yazarsam okuyup yazmayı daha çabuk öğrenirim.) Böylece çocukluk anılarından aklında kalanları yazmaya daha çabuk öğrenirim.) Böylece çocukluk anılarından aklında kalanları yazmaya koyuldu.»

İşte güzel kitabımızın yazarını da tanıttık. İşte bu güzel öyküyü yukarda tanıttığımız Cubao, Japon emperyalizminin Çin'i işgal ettiği bir dönemde ortaya çıkarıyor.

Küçük bir kitap her sayfası resimli. Yarım saatte bitiriyorlar çocuklar ve beğeniyorlar. Üstelik te konuyu ve olayları tartışmadan geçmiyorlar.

Yoksul bir ailenin çocuğu olan Cubao, okula gidemez. Ailesine odun toplayarak yardımcı olur. Öğretmenle karşılaşmasından sonra, öğretmen evlerine gelerek, Cubao'yu okula göndermeye razı eder, anasını ve babasını.:. İlk günden ağanın oğlu Cubao'yu rahat bırakmaz. Horlar, Yanına oturtmaz, istemez. Ancak yoksul çocukları yalnız bırakırlar mı? Hemen Cubao'nun yardımına koşarlar ve sıralarına oturturlar. Daha sonraki kavgalarda yoksul çocukları Cubao'dan yana olurlar ve onu korurlar.

Ancak ağa birgün Cubao'nun babasının kapısını çalar ve vergi ister ondan. Silahlı adamları da yanındadır. Babası paranın olmadığını söyleyince de «Oğlunu gönder domuzlarına baksın» der. Bundan sonrada ağanın ezinçi karşısında Cubao, okulu bırakır, ağaya köle olur.

İşte böyle bir yaşantıyı anlatıyor öykü. Motifleri yok içinde. Süslenmemiş, soyutlanmamış gerçekten. Olması gibi değil olduğu gibi verilmiş.

Öğretmenler, analar, babalar, yetişkinler bu küçük öyküyü çocuklarına okutmalıdırlar. Tüm çocukların okuması elzemdir.

Ali DEMİR

Dergi ve Gazetelerde

•

Mehmet BAYRAK

Yeni Toplum'un, nisan-1976 sayısı 36'ncı kuruluş yılı dolayısıyla **«Köy Enstitüleri Özel Sayısı** olarak düzenlendi. Bu nedenle bu sayıda mart ayının dergi ve gazetelerine değinemedik.

Köy Enstitüleri ve Edebiyat :

Yeni Toplum'dan başka **Varlık, Yeni Ufuklar, Çağdaş Atılım** ve **Demokratik Eğitim** dergileri nisan sayılarında Köy Enstitüleri ve Enstitülü sanatçılara ağırlık verdiler.

Yeni Toplum'un sözkonusu özel sayısı, konuyu bilimsel düzlemde enine boyuna ele alan bir temel kaynak görünümündedir. Bundan böyle konuya yaklaşacak olanların bu kaynağa başvurmaları gerekecek.

Adnan Binyazar, Varlık'taki yazısını **Köy Enstitüleri Gerçeği**'ne ayırıyor. Yazısının girişinde Köy Enstitüleri'nin kuruluşuna ve yıkılışına değinen Binyazar, Osmanlının 'köleleştirici' eğitim düzeninden giderek, Cumhuriyet döneminin ayakları yerden kesik eğitimiyle Köy Enstitülerinin üretime dayalı eğitimini karşılaştırıyor. Binyazar, Köy Enstitülerinin kuruluş ve yıkılışını sınıflar düzleminde değil de, bürokrasi düzleminde ele alıyor ki,

bu bizi yanılgılara götürür. Bürokrasi, sınıfların uygulama alanındaki temsilciliğini yapar. Yoksa kuruluşunda bazı ilerici bürokratların yer alması, Köy Enstitüleri hareketini sınıfsal çatışmalardan soyutlamamızı gerektirmez..

Yazısında **'toplumsal yabancılaşma'** olgusuna da değinen Binyazar şöyle diyor: «Köy Enstitüleri bu yabancılaşmayı (toplumsal yabancılaşma) ortadan kaldıracaktı. Aydınlık, belirli bir kesimin, aileleri tekelinde olmayacaktı. Olmadığı için de aydın bürokratlaşmayacaktı. Aydınla ulusun halk kesimi arasında duygu bağlantısı kurmanın önemli bir başlangıcıydı Köy Enstitüleri.»

Burada şunu belirtmek gerekiyor. Toplumsal yabancılaşma, toplumsal yapıya bağlı bir olgudur. Toplumsal yapı değişmeden **'yabancılaşma'**'yı silmek olanaksızdır. Daha açık bir söyleyişle **«yaban»** sınıfların bulunduğu toplumlarda «yabancılaşma» da kaçınılmazdır.

Binyazar, daha sonra sözü **edebiyatçının ve edebiyatın halklaşmasına** getiriyor ve sözü şöyle bağlıyan: **«Birkaç yıllık uygulama nice sanatçı çıkardı köyün bağrından. Bugün Türk anlatı sanatına köyden gelenler damgalarını vurmuşlardır. Bakmayın siz, köy romanı öldü deyip işi gargaraya getirmek isteyenlere. Bu da, halkla duygu bağlantısı yaratmayan bürokratik bir anlayışın ürünüdür. Dirilen bir dükalık anlayışıdır. İşçiye, köylüye halkımızın gerçekleriyle oluşan yapıtlar yerine 'fantezi' yapıtlar salık verenler de bir dükalık anlayışının diriltıcileridir. Aydının halk kesiminden kopukluğunun, bürokratlaşmasının sonucudur bu da.»**

Demokratik Eğitim dergisinde **Ali İhsan Mıhçı** da, **«Köy Enstitülü Yazarlar»** konusuna, edebiyatın **sınıfsal** işlevinden giderek yaklaşıyor.

Aşık Veysel ve Çağdaş Halk Şiiri :

Geçtiğimiz 21 mart, Aşık Veysel'in üçüncü ölüm yıldönümüydü. Bundan dolayı bazı gazete yazıları yanında **Milliyet Sanat Dergisi**'nin 19 Mart 1976 tarihli 176'ncı sayısı ağırlıklı bir sayı olarak çıktı.

Bu sayıda Adnan Binyazar ve Cahit Öztelli, değişik biçimlerde yaklaşarak Veysel'i inceliyorlar. Binyazar, daha çok Veysel'in şiir kaynağı üzerinde duruyor ve onu **«Halk şiiri geleneğinin çağdaş ustalarından biri»** olarak niteliyor. Binyazar, daha çok Veysel'in şiirinin öz ve biçimi üzerinde dururken, Öztelli daha değişik bir yaklaşımla onun halk şiiri içindeki yerini şöyle

özetliyor: **«Veysel, gerçekten değer taşıyan bir şair değil, şişirilmiş bir balondu.»**

Öztelli, daha önce **Halk Bilimi** dergisinde (Mart, Nisan-1974) savunduğu görüşleri çok az değiştirerek yineliyor.

Veysel'in ölümü, edebiyat gündemine yeni bir sorun getirmişti. Üstelik bu sorun, Veysel'in halk şiirinin son halkası olup olmadığı, halk şiirinin Veysel'le ölüp ölmediği gibi gülünç noktalarda odaklaşıyordu... Aralarında ilerici geçinenlerin de bulunduğu bir grup —ki bunlar halk şiirindeki toplumsal gelişime koşut nitel değişimi görmeyenlerdi—, halk şiiri zincirini Veysel'le koparmak, noktalamak istiyorlardı. Neyse ki bu görüşü savunanlar da, sonradan bıraktılar. Çünkü bilimsel bir temele yaslanmıyordu bu görüş. Ve genellikle toplumsal yapıyla sanatçı arasındaki diyalektik birliğin algılanamayışından kaynaklanıyordu.. İşin ilginç yanı, bu iddia gerici kesimden değil, ilerici kesimden geliyordu. Tersine tutucu ve gerici kesim, kendi doğrultularındaki —sözde— ozanlara sahip çıkıyor ve onları lanse ediyor. (Daha önce **Kul Ahmet** ve **Şah Turna** gibi ozanlara yer veren Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'nin, toplumcu çizgiye girdikten sonra bunlara yer vermeyişi ilginçtir.)

Cemal Süreya, «Günümüzde Halk Şiiri» (Politika, 29.9.1975) konulu bir yazısında, halk şiirinin toplumsal oluşuma uyarlanışını şöyle koyuyor:

«Feodalitenin yer yer yıkılışı ve 'merkezi' devletlerin kuruluşu, bu arada yeni buluşlarla belli bir toplumda **kültürün o toplumun türlü kesimlerine akabilme yeteneği, halk şiirini besleyen özel kaynakları ortadan kaldırmış, onu genel kültüre kulak kabartan hiç değilse kabartması gereken bir duruma getirmiştir. Böylece halk şiirinin özünde, eskiden beri ayırıcı nitelik olarak beliren ögeler değişmiştir.»**

Günümüz halk şiirini bu özellikler ve ilkelerle ele almalıyız. Tabii bu dönüşüm ve oluşum da, halk şiirinin öldüğünü değil, nitelik değiştirdiğini gösterir.

Ve bu da yeni bir sevgili tanımı getirir halk şiirine:

Ekmek Leylâ oldu bre dostlarım
Mecnun oldum ardısıra gezerim.

Aşık Veysel'e gelince.. Veysel daha çok **«itme»** lerin ürünüdür. Bu itme'ler, onun önlenmesini sağlamış, ancak onu gerçek bir değer yapmaya yetmemiştir. Üstelik onu, Sivas'tan başlayarak çevreleyen kimi bürokratlar tavsatmış ve Tunceli'li **Aşık Za-**

mani'nin eleştirdiği biçime sokmuşlardır: **«Çok dokundu mızrap ile tellere/ Bozuk perdeleri görmedi Veysel/Ağıt yaktı bülbül ile güelere/ Dikene elini sürmedi Veysel. Ağlayıp sızladı, derdini döktü/ Vurdular başına, boynunu büktü/ Çobandı, ağanın koynunu güttü/ Ver benim hakkımı, demedi Veysel. Balta sapı için çattı hırsıza/ Dur demedi, sömürücü arsıza/ Vatandaş muhtaçken ekmeğe, tuza/ Bunun nedenini sormadı, Veysel. Der, Zamanî, Veysel büyük ozandı/ Halkın değil, kendi derdin yazandı/ Sözü hançer iken kaçıp saklandı/ Zalimin başına vurmadı, Veysel.»**

Osmanlı Toplum Yapısı ve Köylü Ayaklanmaları :

Başka alanların olduğu gibi Osmanlı toplum yapısı ve halk hareketlerinin diyalektik yöntemle ele alınıp irdelenmesi de yeni sayılır. Gerçi Osmanlı toplum düzeninin niteliği konusunda kesin bir sonuca varılamamıştır ama; özellikle uygulama, işlerlik açısından konuya yaklaşanlar; egemen toprak düzeninin, Osmanlı'ya özgü nitelikler taşıyan (feodallerin aynı zamanda büyük bürokratlar olması gibi) bir **feodalizm** olduğu noktasında birleşiyorlar.

Çok uzun süreler ihmal edilen bu ve benzeri konuların yeni bir yöntemle ele alınıp işlenmesi, öyle görünüyor ki genç kuşaklara nasip olacak. (Burada; Şanda, Akdağ, Berkes vb. nin çalışmalarını unutmuş değiliz. Ancak bunların da büyük çapta yeni olduğu ve eleştiriye açık oldukları bir gerçek.)

Son zamanlarda **Atilla Özkırımlı**'nın da, bu alana yöneldiği ve halk hareketleri üzerinde durduğu görülüyor. Birikim dergisinin ekim-1975 sayısında başladığı **«Babalılar Ayaklanması»** incelemesine, aynı derginin nisan-1976 sayısında devam ediyor.

Yazısının ilk bölümünde **Babalılar Ayaklanması**'nın maddi (ekonomik) temelleri üzerinde duran Özkırımlı, son yazısında da sözkonusu ayaklanmanın dinsel ve kültürel temellerini inceliyor.

Yazısını, «bir tarihi dönemin, bilinenlerin ışığında yeniden değerlendirilmesi» olarak niteleyen Özkırımlı, **Engels**'in Alman Köylü Savaşı'na ilişkin şu görüşünü kendine ölçüt olarak alıyor: **«On altıncı yüzyılın dinî sanılan savaşları bile öncelikle maddi sınıf çıkarlarıyla ilgiliydi; İngiltere ve Fransa'nın sonraki iç çatışmaları gibi onlar da sınıf savaşıydılar. Gerçi o günlerin sınıf çatışmaları dinî parolalarla sürdürülüyordu, istekleri dini bir perdenin ardında gizliydi, ama bütün bunlar sorunun özünü değiştirmez ve o zamanın koşullarıyla kolayca açıklanır.»**

Engels'in yukarıdaki saptaması, hemen bütünüyle bizdeki halk ayaklanmaları için de geçerlidir. Özkırımlı da, incelemesinde tam bu doğrultuda sonuçlar çıkarıyor.

Özkırımlı'nın bu doğrultuda, halk kahramanı **Köroğlu'**na ilişkin bir çalışması da daha önce Milliyet Sanat'da çıkmıştı. (19 Aralık 1975) Köroğlu'nun doğduğu köyün Prof. Faruk Sümer tarafından bulunması dolayısıyla düzenlenen ağırlıklı sayıda Özkırımlı şu sonuca varıyordu: **«Köroğlu hem saz şairi, hem de 'adalet sağlayan' bir efsane kahramanıdır.»**

Söz Köroğlu'na gelmişken; **Yarına Doğru** dergisinin nisan sayısında 1940 kuşağı toplumcu ozanlarından **M. Niyazi Akıncıoğlu'**na özel bir yer ayırdığını belirtelim ve söyleyeceklerimizi **Akıncıoğlu'**nun, **«delikli demire yenik düşen Köroğlu»** na ilişkin dizeleriyle noktalayalım :

Nereli bu rüzgâr, bu su deli mi?
İznim olmayınca yasak mâcerâ.
Selâmım baş üstüne,
kavgam dert, yaş üstüne;
mazlûmun âhıdır başımda esen
gocunsun paşalar, beyler,
Alimallah komam taş-taş üstüne.
Ve döğünsün eller, eller;
Ayvaz'ımın perçemi düşmüş sol kaş üstüne.
Çok sürmez velâkin bu saltanatım,
tüfek icat olur.
Hasetinden Kır Atım,
ben arımdan ölürüm.

(Kuş Kanadından, 1955)

Yürür dağlar gibi, dağda;
Savrulur bir yangın gibi rüzgârda;
Gider yolcu, ulam ulam;
Akar suda, oluk oluk.
Kan gelir gözlerinden,
    kan gider dizlerinden.

....

Fakat seyri mâlum bizce tarihin,
    mâlum ve mutlak;
Yarın aydın, yarın güzel,
    yarın bizim olacak.

(Köroğlu, 1943)

GEÇTİĞİMİZ AYLARDAN

FAŞİST BASKILARI VE KIYIMLARI PROTESTO MİTİNG VE YÜRÜYÜŞÜ

Dergimizin Nisan sayısı bir konuya ayrıldığı için Mart ayının önemli olaylarından sözedemedik. Bu ayın en önemli olayı 13 Mart Faşist baskıları ve kıyımları protesto miting ve yürüyüşü idi. 10 demokratik kitle örgütünün, (ATO, TÜM-DER, TÖB-DER, TÜMAS, TÜS-DER, AYÖD, TMMOB, TİB, TÖB) düzenlediği ve 50 bini aşkın kişinin katıldığı bu eylem, faşizme karşı faşist olmayan kuruluş ve kişilerin eylembirliğinin başarılı bir örneği oldu.

Türkiye devrimci hareketinin gündemindeki âcil sorunlardan önde geleni, kitlelerin örgütlenmesi. Bu örgütlenme mücadele içinde olacak. Sınıf mücadelesi, hayata faşist olanlarla olmayanların mücadelesi biçiminde yansıyor. Faşizmin en kararlı düşmanı işçi sınıfımız. Anti-faşist mücadele de onun ideolojik, politik öncülüğünde olacak. Bu gerçeği ve zorunluluğu her gün binlerce insan kavrıyor. Bu yönde çalışıyor.

13 Mart anti-faşist gösterisi, daha boyutlu, daha sağlıklı mücadele için ileri bir adım. Yalnız bu adımın başarısını değerlendirirken, işlevinin demokratik kitle örgütlerinin işleviyle sınırlı olduğu unutulmamalı. Asıl önemli olan işçi sınıfımızın fiilî öncülüğü. Bağımsızlık ve demokrasi mücadelemiz sosyal pratik içinde arınarak, gürbüzleşerek hedefine doğru kararlı adımlarla yürüyor.

KANLI PERŞEMBE

Nisan ayı içinde faşist sermaye cephesi, kiralık katilleri aracılığıyla sürdürdüğü, kendi koyduğu kuralları çiğneyen saldırılarını yoğunlaştırdı. Siyasal'a Hacettepe'ye polisin ve komandoların yaptığı silâhlı saldırı, burjuvazinin kanlı terörünü bütün çıplaklığıyla kitlelerin gözü önüne serdi. Bu saldırıda üç genç (Hakan Yurdakuler, Burhan Barın, Eşari Oran) öldürüldü. 17'si ağır olmak üzere yüzlercesi yaralandı. Bu terör, bir gün önce öldürülen Sami Ovalıoğlu'nun kanı kurumadan uygulanmıştı.

MC'nin nisana kadar faşist terör bilânçosu:

47 ölü,

720 yaralı,

173 saldırı (cinayet, yaralama ve tahriplerle sonuçlanan).

Hakan Yurdakuler, tabiî senatör Muzaffer Yurdakuler'in oğluydu. Bu yüzden «İlerici» basın bu cinayete ötekilerden daha geniş yer verdi. Diğer iki gencin cenazeleri polis tarafından kaçırıldı. Hakan için yapılan törene 10 binlerce kişi katıldı.

CHP'DEKİ TAVIR DEĞİŞİKLİĞİ

Bu ayın ikinci önemli olayı ülkenin en büyük «sol» partisi CHP'deki tavır değişikliğidir. Faşist tırmanışa karşı kitle tepkisini örgütlemeye bu aya kadar yanaşmayan CHP, son olaylardan sonra konuyu uzun uzun tartıştı. Ecevit'in deyimiyle «halkın

tepkisinin gerisinde kalınırsa, CHP dışında muhalefet odakları» oluşurdu. Karar: alanlarda halkla beraber faşist tırmanışa karşı durmak. Dergi baskıya hazırlandığı sırada CHP ilk mitingini (Tandoğan 18 Nisan) hazırlıyordu. Bu gelişim demokrat çevrelerde olumlu olarak karşılandı. Önümüzdeki gelişmeler bu tavrın kararlılık derecesini gösterecek.

DİSK GENEL SEKRETERİ İBRAHİM GÜZELCE ÖLDÜ

Yakalandığı kanserden kurtulamayan DİSK Genel Sekreteri İbrahim Güzelce 11 Nisan 1976 sabat saat 7.20'de öldü. Güzelce'nin ölümü işçi sınıfımızda, sosyalist ve demokrat çevrelerde derin üzüntü yarattı.

İbrahim Güzelce 15 Nisan 1976 günü İstanbul'da yapılan onbinlerce kişinin katıldığı büyük bir törenle toprağa verildi. 1922 yılında İstanbul'da doğan Güzelce, mürettiptir. 1940 yılında İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikasının üyesi olarak sendikal eylemine başladı. 1948'de aynı sendikanın Genel Sekreteri oldu. Sonra, Basın-İş adını alan bu örgütün 1963-67 yılları arasında Genel Başkanlığını yaptı.

1961'de TİP'in kurucuları arasında yer aldı. 1967'de Basın-İş adına DİSK'in kuruculuğunu yaptı. Ve Genel Sekreterliğe seçildi. 1971-75 arasında Alman Sendikalar Birliği (DGB) Berlin yabancılar bürosunda danışman olarak çalıştı.

1975 Mayısında toplanan DİSK'in V. Genel Kurulunda Genel Sekreterliğe seçildi. Bütün hayatını İşçi Sınıfımızın bağımsızlık demokrasi ve sosyalizm mücadelesine adayan Güzelce evlidir. İki çocuğu vardır.

İşçi sınıfının, sosyalistlerin ve bütün ilericilerin başı sağ olsun.

Destan Ağıt

Rüştü APAYDIN

İbrahim abimiz öldü,
Güzelce abimiz
Başın sağolsun işçi sınıfı

Başın sağolsun Almanya yılları
Matbaalar, kavaletler, kumpaslar
Başın sağolsun İstanbul şehri
Silâhtarağa, Sungurlar
Başın sağolsun, bir daha
Yiğit Haziranlar...

Abimiz Güzelce öldü,
İşçi sınıfımızın nefer-önderi
Kitabı ustaca geçirdi hayata
Kurtuluş'un ışığını göstermedi bize O;
İçirdi,
Yeninden yakamıza akıta akıta

1 Mayıs'a yirmi gün kala,
Ellibir yıl sonra
Güzelce öldü... deyip eğmiyeceğiz
Başımızı
Söyleyemediyse de dinleyecek
Yüzbinlerin ağzından, güzelce
O bizim en güzel marşımızı:
«1 Mayıs... 1 Mayıs...
İşçinin, emekçinin bayramı...»

Başın sağolsun işçi sınıfı
Sesin gür,
Yüreğin özgür olsun-ki:
Yankılansın bütün kıtalarda sesin :

«Dünyanın bütün işçileri,
birleşin!»

YENİ TOPLUM'a GELEN YAYINLAR

SÜRELİ YAYINLAR (Dergi ve Gazeteler)

İşçi Yolu : Onbeş günde bir yayınlanır. YIba Çarşısı, No. 416, Ankara.

Birikim : Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, PK: 538 Sirkeci-İstanbul

Çağdaş Atılım : Aylık Toplumcu Sanat, Düşünce ve Eğitim Dergisi. PK: 603 Kızılay-Ankara.

Çark-Başak : Türkiye İşçi Partisi Merkez Yayın Organı, TİP Genel Merkezi, Nur'u Ziya Sok. 17/5 Tünel-İstanbul.

Demokratik Eğitim : Aylık Eğitim Kültür Dergisi, PK: 766 Kızılay-Ankara

Direniş : Aylık Devrimci Sanat ve Politika Dergisi, Ali Eralp, PK: 1043 Sirkeci-İstanbul.

DİSK : Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Aylık Yayını, Merter Sitesi, Sendikalar Binası. Aksaray-İstanbul.

Elektrik Mühendisliği : TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Aylık Yayın Organı, Ihlamur Sok. 10/1, Yenişehir-Ankara.

Görüş : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün (UNESCO) Aylık Dergisi. Arkın Kitabevi, PK: 11 İstanbul.

Halkoyu : Halkevleri Genel Merkezi Yayın Organı, Atatürk Bul. No. 104 Ankara.

İlerici Yurtsever Gençlik : Onbeş günlük Siyasi Gençlik Gazetesi, PK: 914, Sirkeci-İstanbul.

Kitle : Haftalık Sosyalist Gazete, Cağaloğlu, Başmuhasip Sok. Tan Apt. No. 10-11, İstanbul.

Militan : (Devrimci sanat ve kültür kavgasında) Aylık dergi, PK: 893 Sirkeci-İstanbul.

Özgür İnsan : Aylık Dergi, PK: 41, Sirkeci-İstanbul.

Sosyalist Yol : Aylık Dergi, Babıâli Caddesi, No. 14, Kat: 2, İstanbul.

Sosyal-İş : Sosyal-İş Sendikası Genel Merkezi, Ankara.

TİB : Tüm İktisatçılar Birliği Aylık Bülteni, Karanfil Sok. 14/10 Kızılay-Ankara.

TMMOB : TMMOB Aylık Yayını, Konur Sok. No. 4, Yenişehir-Ankara.

Ürün : Sosyalist Dergi, Aylık, PK: 41, Sirkeci-İstanbul.

Varlık : Aylık Sanat ve Fikir Dergisi, Ankara Cad. Cağaloğlu Yokuşu, 40, İstanbul.

Yarına Doğru : Aylık Dergi, PK: 327, Sirkeci-İstanbul.

Yürüyüş : (Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm için) Haftalık siyasi Haber ve Yorum Dergisi, Konur Sok. 15/8, Kızılay-Ankara.

Taban : Köy-Koop. Aylık Yayın Organı, İzmir Cad. 45/3, Ankara.

---

* Yeni Toplum'a gelen kitapların toplu dökümünü önümüzdeki sayıda yayınlayacağız.